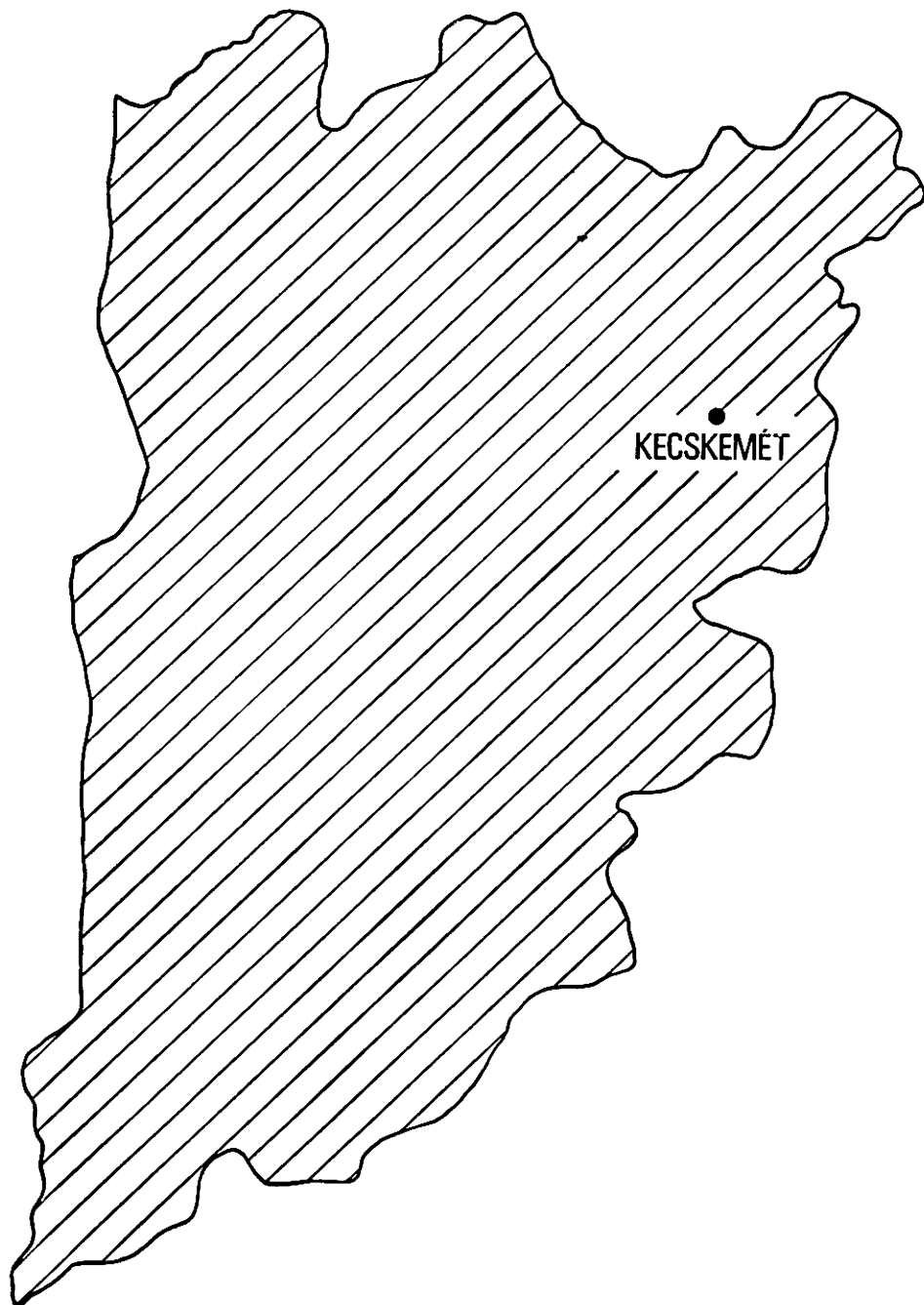
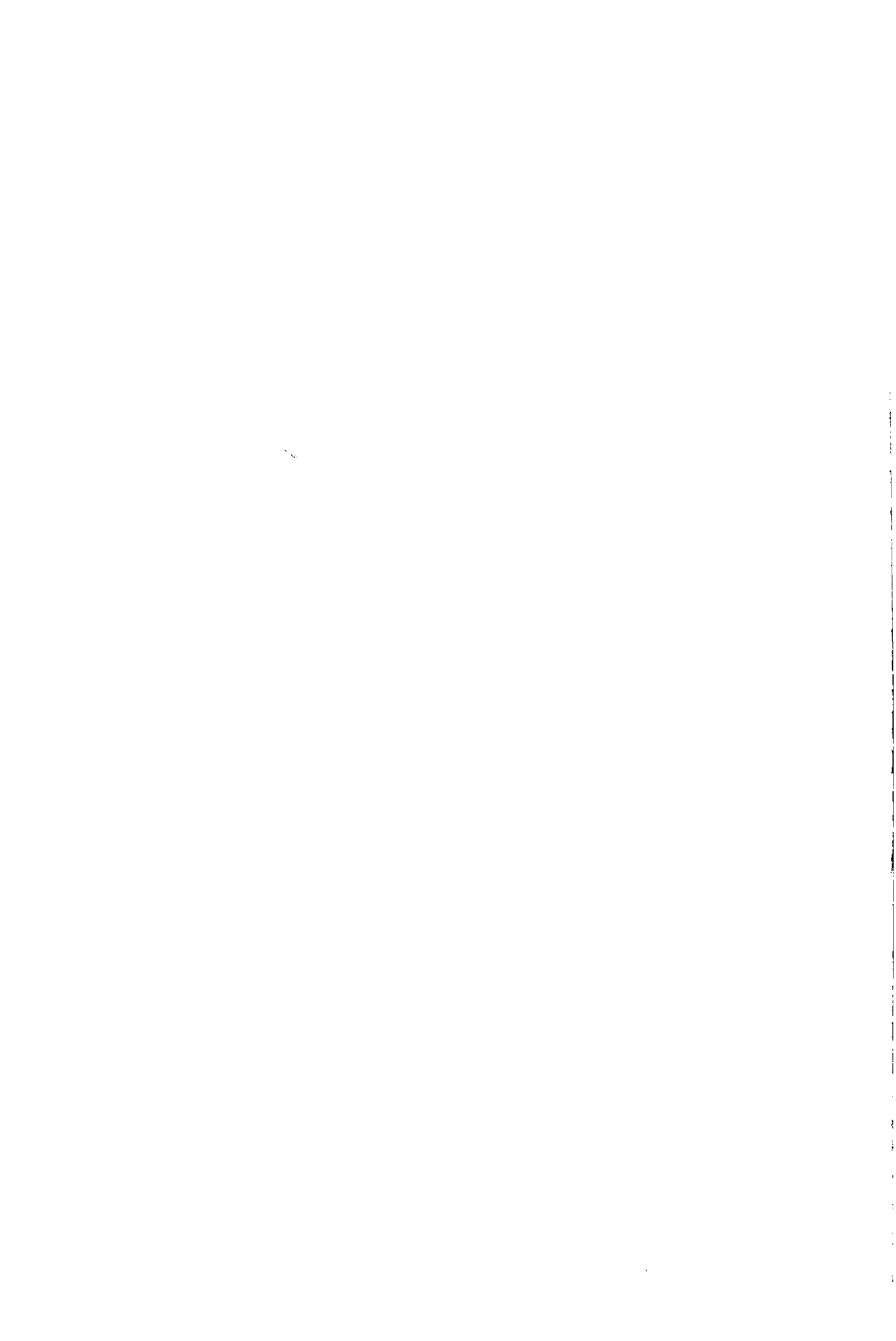

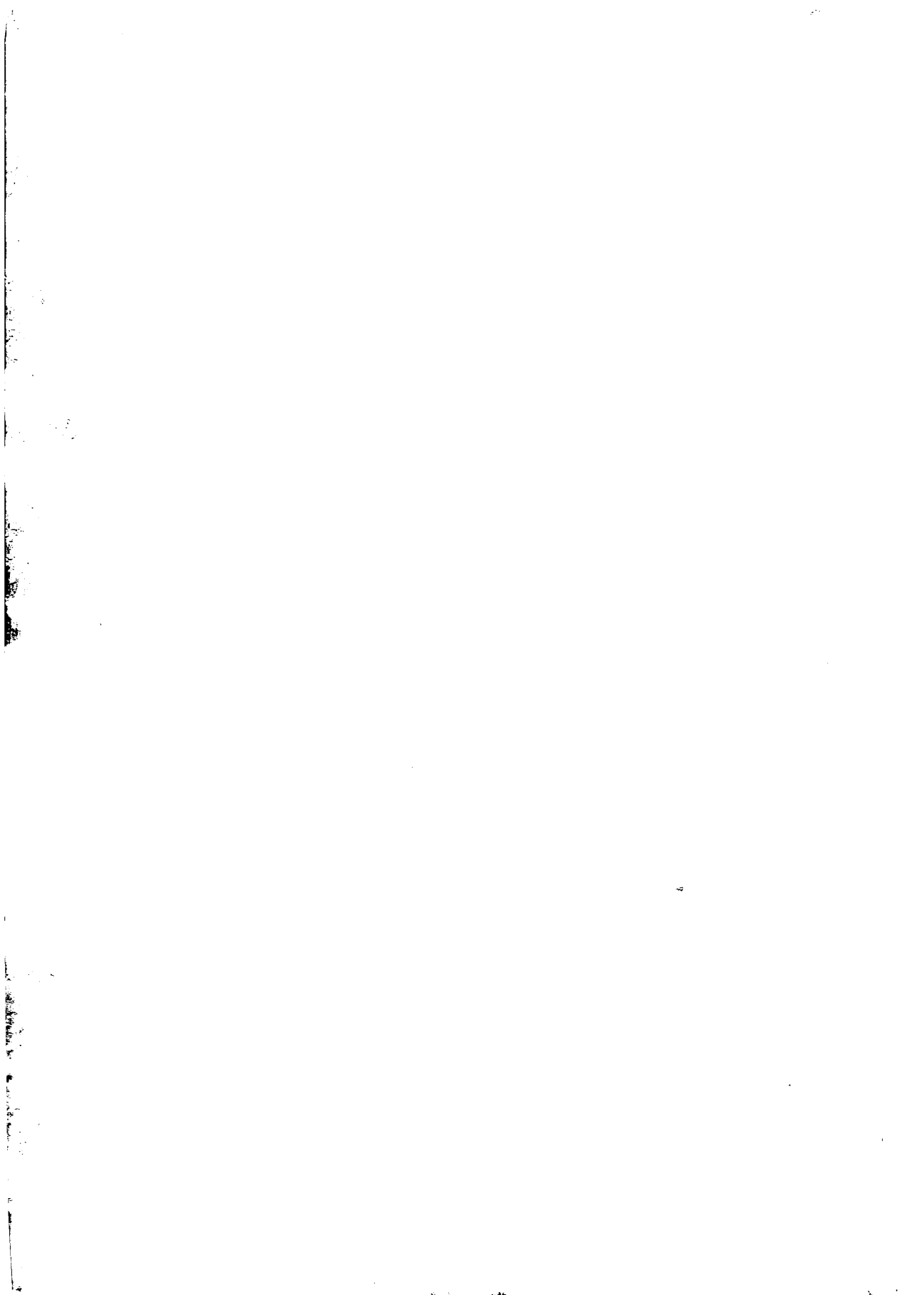
BÁCS-KISKUN MEGYEI

LEVÉLTÁRI FÜZETEK II.

LEVÉLTÁRI FÜZETEK

(Bács-Kiskun megye)

II.

Hornyik János

A Kecskeméti zsidók története

A szöveget gondozta, jegyzetekkel ellátta és a
bevezetőt írta: Ü. Kovács József

Gyula, 1988

Lektorálta:

Szabad György

A sorozatot szerkeszti:

Iványosi-Szabó Tibor

Kiadja a Bács-Kiskun Megyei Levéltár
Felelős kiadó: Iványosi-Szabó Tibor
Kiadói Főig. eng.szám: 57405
ISBN: 963 7236 03 1
ISSN: 0238-8847
Készült a Békés Megyei Levéltár műhelyében

Tartalom

Bevezetés	5- 8
Jegyzetek	9-10
Hornyik János: A kecskeméti zsidók története	11
Az izraeliták Kecskemétre befogadásuknak célja, kereskedési viszonyuk, és életmódjuk	27-31
Az izraeliták házszerzési viszonyaik Kecskeméten	31-48
Az izraeliták egyéb birtokok és javadalmak élvezetére vonatkozó körülményeiről	48-78
Jegyzetek	79-80

Bevezetés

A kiadvány címe két, bővebb kifejtést igénylő témát is magában rejt, hiszen a most teljes terjedelemben kiadásra kerülő kézirat szerzőjének, Hornyik Jánosnak (1812-1885) az életrajza, és az általa először feldolgozott kecskeméti zsidóság történetének alaposabb kimunkálása még mindig az adósságaink közé tartozik. E bevezetőben természetesen csak a kérdésfelvetések és futó áttekintések szintjén foglalkozhatunk az említett feladatokkal./1/

Azért is indokolt lenne már az életmű teljességre törekvő kritikai számbavétele, mert Hornyik nagy forrásfeltáró, részlet- és szintézis alkotó tevékenységének eredményeit helyenként már megcáfolta a történettudomány. Kérdés, hogy alapos forrásgyűjtő munkásságán túl, miben áll műveinek időtállósága? Az esetleges jogos kritikák ellenére egy valami azonban bizonyos: az iparos apa ösztönzésére a tanulást választó, majd az egyetemet is néhány évig látogató, habár diplomával betegsége miatt nem rendelkező, és később hivatali, levéltárosi pályára lépő Hornyik János, Kecskemét, és bizonyos vonatkozásokban a tágabb régió, a Duna-Tisza köze múltjának szorgos és sok tekintetben máig elvülhetetlen érdemeit szerzett kutatója volt./2/ Önmagát mindig dilettáns történetkedvelőnek mutatta be; mindezek ellenére, e "dilettantizmus" eredményeivel, 1863-ban munkája elismeréseként a levelező akadémiai tagságot is elnyerte./3/

A kecskeméti zsidóság történetével foglalkozó művét a céllal készítette el -mint ahogy azt a bevezetőben hangsúlyozza-, hogy egyrészt adatokat szolgáltasson a magyar zsidóság történetéhez, másrészt Kecskemét múltját még árnyaltabban, a történeti hűség elvének megfelelően, precízen bemutassa. A történetírói szándék mellett azonban a hivatali felszólítás és kötelesség is a téma feldolgozására készítette a szerzőt, s ez a kényszerűség helyenként a tanácsi álláspont igazolójává, kissé elfogulttá tette őt. Így például a történeti összefoglalásába belevette a kecskeméti legeltetés korábbi és egykorú rendjének általa 1858-ban készített igen gondos áttekintését, amely azonban a zsidók szükreszorított legelőhasználati jogának kiterjesztése ellen érvelve -feltehetően a munka elkészítésére utasítást adók konzervatív pozícióőrzési szándékának megfelelően- mellőzte a jogegyenlőség és jogkiterjesztés követelményeit.

A dolgozat első része 1870-ben, a Kecskeméti Lapokban jelent meg, a folytatás azonban elmaradt. Ennek okát elsődlegesen a kutatás elhúzódságában, s talán a hírlapszerkesztői elgondolások megváltoztatásában, a köz- és történetírói szándék, valamint az előítéletektől korántsem mentes olvasóközönség ellentétében véljük felfedezni.

Mint tudjuk, Hornyik 1868 októberében a jó tollú Madarassy Lászlóval vállalkozott az ismeretterjesztő hetilap szerkesztésére, s a bővebb publicisztikai lehetőségeket kihasználva, az újság hasábjain gyakran láttak napvilágot a jelen aktuális kérdéseit feszegető és tanulságosnak ítélt historizáló leírások, amelyek általában a nyíltan vállalt népművelést is szolgálták. S ugyanakkor, ha a jelen munka keletkezési körülményeinek még mélyebben fekvő meghatározóit igyekszünk megragadni, akkor a következő megállapítással talán még közelebb jutunk a valósághoz. Nem csupán a művészi ábrázolás esetében lehet igaz az, hogy a valóságból az alkotó számára leginkább csak az lehet témájának tárgya, ami élményei, érzelmei által meghatározott, s így lényegessé vált, hanem a történetírók körében is fellelhető az érzelmi motiválás, a szerzői szubjektívítés. Ezen a ponton azonban már nagyítanunk kell a látószöveget, s az alkotó és a kor elválaszthatatlan és kölcsönösen meghatározott viszonyait kell megértenünk.

Hornyik témaválasztását Löw Lipót szegedi főrabbi konkrét, a magyarországi zsidóság történetének megírását szorgalmazó felhívása is ösztönözte. Még in-

kább hajtotta őt a munka elvégzésére a Kecskemét múltjával kapcsolatos addig feltáratlan terület, mely szerves részét képezte a város gazdaság- és társadalomtörténetének./4/ S még ennél is lényegesebb motivációs erő volt az, hogy az egyre realisabb történelemszemléletet, hű valóságábrázolást valló Hornyik is a jobbágyok, az "alullevők" életkörülményein át közelített a történelmi kérdésekhez. Ez a szemlélet egyúttal már jelezte a korszak igényesebb történetíróinak értékrend változását is. Ismert, hogy a múlt század közepének historikusai és gondolkodói, a pozitívizmus néhány fogalmának elsajátítása mellett, tisztázatlan elméleti alappal láttak hozzá munkájukhoz./5/ Feladatukat különösen megnehezítette a köz- és tudományos gondolkodásban élő romantikus szemlélet, amely 1849 után kevés teret és lehetőséget engedett az összefüggések és történelmi események okainak tárgyilagos kifejtésére. A közegellenállás bomlasztó erejével szemben mégis kibontakozott a plebejus irányzat (szemben a nemesi-polgárral), amely a népi forrásanyag feltárásában vélte fölfedezni a helyes történeti kutatás útját./6/

1848-1849 bukását követően a vidékre húzódó alkotók közül különösen a nagy-kőrösi gondolkodói, történetírói kör emelkedett ki, melynek szelleme Hornyikra is igen jelentős hatást fejtett ki./7/ Elsősorban a kör legtevékenyebb tagjával, Szilágyi Sándorral volt rendszeres kapcsolata, amit levelezésük is tanúsít./8/ E szellemi csoportosuláshoz képest, az 1850-es évek nagy forrásfeltáró tevékenységének sorából külön is kiemelkedő munkát végzett Hornyik, akinek műveit a hazai pozitívizmus jelentkezésének első korszakához sorolhatjuk; tehetjük ezt annak ellenére, hogy véleményünk szerint ő sem volt tudatos pozitívista./9/ Viszont céltudatosan szakított a romantikus történetfelfogással, s a kézzelfogható, a leltár poros kötegeiben rejlő tényeket emelte a tudatos történetírói gondolatmenet szintjére. Ugyanakkor, a bőségesen felhalmozott adatok inkább kronológikus, mintsem tematikus egységekre bontásával tulajdonképpen befejezettnek tartotta munkáját és történetírói kötelezettségét./10/ E tekintetben fedi egymást a pozitivisták két sarkalatos követelménye ("tényanyag alapján" és "vezéreszmék fonalán" ismerni meg a múltat) és Hornyik szándéka./11/

Összességében elmondható, hogy Hornyik a kor és a vidéki helyhezkötöttség lehetőségeihez képest felkészült, a jeles történészeket és alapmunkákat ismerő kutató volt. A mintegy 130 db leltárba vett könyve között éppúgy megtalálhatók voltak például a jogi művek, mint a korszak színvonalas összefoglalásai: Mommsen, Marczali, Szalay kötetei, valamint helytörténeti adatgyűjtések és lexikonok./12/

Ha arra keressük a választ, hogy a jelen kézirat elfogadható-e hiteles, leltári forrásokra épülő tanulmánynak, akkor válaszunk határozott igen. S ezzel együtt Hornyikban megvolt a demokratikus, liberális polgári álláspont is, amely már témaválasztásában is kifejezésre jutott./13/ Összességében képes volt a lehetőségek szerint elfogulatlanul figyelemmel kísérni a kecskeméti zsidók történetét. Ez a módszer egyébként is önként választott és hangoztatott nézete volt.

A dolgozattal kapcsolatban felvethető további kérdés: rendelkezett-e Hornyik a téma kifejtéséhez szükséges kifejezőeszközzel és gondolatisággal? Válaszunkat nyilvánvalóan csak a korszak, illetve a mű keletkezési körülményeinek, ha mégoly általános, de mégis tárgyilagos számbavétele után fogalmazhatjuk meg. Hornyik János lelkiismeretesen kutatott, akár azt is mondhatnánk: az ő helyzetében ez már elég is volt. Egy olyan fokú részletkutatást ill. adatgyűjtést végzett, melynek alapján képet alkothatunk a kecskeméti zsidók betelepülésének idejéről, létszám- és foglalkozási arányának megoszlásáról stb. Figyelemmel kísérhetjük az országos törvények, a városi állásfoglalások és rendelkezések nyomán és hatására alakuló történetüket. Gazdaság- és társadalomtörténet egymástól egyébként is nehezen elválasztható vonulatát írta meg e munkában. Hornyik gondolatmenetének, mondanivalójának a magva tulajdonképpen már a bevezető sorokban felfedezhető, ahol a feudális társadalomból hivatalosan és gyakorlatilag is szinte kirekesztett zsidóság helyét kijelölte. E vé-

lemény megfogalmazása mellett egyéb, már érintett célokat is rögzített, amelyek Kecskemét múltjának mélyebb ismeretét szolgálták. Ez utóbbi kifejezés valós tartalmat és érzelmi viszonyt jelentett Hornyik János életében. Tanulmánya példája annak is, hogy a "jelentörténelmet" író historikus hogyan igyekezett kielégíteni az olvasói igényeket. Munkásságában egyébként is tapasztalható volt még a tudomány és a közérdeklődés közötti híd.

Történetírói módszerét tovább vizsgálva, szembevetve, hogy mennyire bőségesen, sokszor túlzottan mechanikusan adagolja az adatokat, szinte már krónika-szerűen tárul elének a múlt egy-egy szelete. Tehát rekonstrukciót végzett abban az értelemben, hogy felsorolta a tényeket, regisztrált. Ebből következik aztán a kortársak, de még inkább az utókor által már szemére vetett jogos kritika: Hornyik stílusa nehézkes. Ezt azonban ő nagyon jól tudta. Érezte és felismerte, hogy felkészültsége nem mindenben vetekedhet például Horváth Mihályval, Szalay Lászlóval, vagy Salamon Ferencével. Önkritikus véleményét nem véletlenül fogalmazta meg a következőképpen: "nem előadásom szövege, hanem az általam közölt adatok birnak talán némi jelentőséggel."/14/

Valóban, Hornyik adatközlései jelentősek: ez a kézirat nyers volta ellenére is nagyon értékes. Munkája nyomán már mindenképpen alkotható valamilyen modell, adatbőrsége, az állandó és az ismétlődő jelenségek felsorolása lehetővé teszi a következtetések levonását, szilárd támpontot nyújtanak. Ha figyelmesen olvassuk e művet, akkor egyértelműen kitapinthatók lesznek a kecskeméti zsidók történetének, egyáltalán a zsidók polgárosodásának általános és egyedi vonásai. Így például Hornyik is rögzítette, habár kevésbé hangsúlyozta és elemezte, a város hasznelvésségre épülő intézkedéseit, miszerint azokat fogadták be, "akik a lakosok javára hasznosaknak találhatnának,..."

A zsidók befogadását elsősorban hasznelvű -törvényadta előírások szerinti-szemponctok diktálták: kik és mekkora létszámban képesek a város gazdasági életén lendíteni? A válogatás elsődleges kritériumát képezte a vagyon nagysága, illetve tulajdonosának önellátó képessége, ugyanis csak így nem lehetett a város és tolerált hitsorsosai terhére - vélekedett a tanács. Általában a szelekció előbbi formája érvényesült a reformkor törvényalkotásáig (1840. évi XIX. tc.) és olykor azután is./15/

Nem kívánjuk itt elmondani azt, amit Hornyik János is közölt, csupán jelezzük mondanivalója érvényességének határait, s azt az alapvető kérdést, amely minden történelmi munka olvasásakor felvetődik: fedi-e egymást a valóság és a róla alkotott kép? Természetesen e mű esetében is van hiányérzetünk, melynek oka egyszerűen az lehet, hogy Hornyik az éppen fellelhető levéltári források alapján formált véleményt, s így szinte természetesen jó néhány kérdéskör tárgyalása kimaradt a műből. Az adatok azonban önmagukban is érdekesek, így tudhatunk meg életrajzi adalékokat az országos híró tudós, Milhoffer Sándor/16/ őseiről, vagy így válik érthetőbbé az az asszimilációs törekvés Kecskeméten, melynek eredményeként az 1867-ben itt született Venetianer Lajos környezetének zsidó tagjai már többségében magyarul beszéltek./17/

Összességében tehát fogalmat alkothatunk arról, hogy az egyenlőtlen közép-kelet-európai fejlődés paradigmájaként/18/ is értelmezhető zsidókérdés hogyan alakult az ország egyik legnagyobb mezővárosának XVIII-XIX. századi történetében. Ugyanakkor az is igaz, hogy sok kérdéssel nem foglalkozott Hornyik, habár anakronizmus lenne az ezekre adható válaszokat tőle elvárni. Korán és lehetőségein kívül levő más forrásokból és kutatásokból már tudjuk, hogy e téma feldolgozása is összetettebb vizsgálatot kíván. Ismeretes, hogy milyen nagy mértékben kiszélesítette a zsidók tevékenységi körét a munkamegosztás európai és magyar előrehaladása, a tartós nyugati nyersanyagigény, valamint a hadi konjunktúrák időszaka./19/ S történelmi kutatásunk igazolta azt a korábbi megfigyelést is, miszerint a zsidóság főként és nagy tömegekben a gabona-, állat- és borkereskedelem központjait szállta meg, s erre Pest megyében is említhető néhány példa./20/ Noha Kecskemét helyzete inkább csak az állat- és borkereskedelmet, illetve részben a gabonaforgalmat tekintve volt kiemelkedő, s a zsidók betelepődése sem mondható tömegesnek, mégis iga-

zolható az előbbi állítás.

Csupán jelzésszerűen emeljük ki például e problémakör további láncszemeit, a zsidóság megosztottságának, illetve a korabeli zsidóellenességnek a kérdéseit, melyekről közvetetten Hornyik is szólt. A zsidóság tulajdonképpen -külső nyomásra is- maga alkotta meg belső rendszerének tagozódását. Vizsgált korszakunkban végig felfedezhetőek voltak a vagyon és a vallási kötelek által szabályozott közösségen belüli hierarchia írásba is foglalt nyomai./21/ Az emancipáció és az asszimiláció súlyos kérdései tették még nyomatékosabbá és állandóvá a zsidóságon belüli, feszültségekkel terhes megosztottságot./22/ A közösség felbomlási folyamatát növelte az is, hogy a polgárosodás irányába lassan haladó magyar társadalom zsidókérdése is mindinkább az emancipáció kérdéseként vetődött fel. S a polgárosodási tendenciának, s ezen belül a zsidók társadalmi szervezethez való vonzódásának voltak sajátos velejárói a kisebb-nagyobb mértékű zsidóellenes megnyilvánulások./23/ Időhatáraink között, ilyen megnyilatkozásokkal, a törvényes előírásokkal megerősítve, a múltból megőrzött formában találkozhattunk./24/ A vallási szokások különbözősége ekkor már nem képezett különösebb ellenszenvet, ez mindinkább a vagyonban gyarapodó, vagy esetleg éppen koldus és terhet jelentő zsidók ellen irányult. Azonban az sem feledhető el, hogy az előítéletnek és elutasításnak gyakran nem a zsidóság, hanem az általuk betöltött funkció volt az oka.

A termelés és az áruforgalom feudális akadályai megerősítették a gazdasági és társadalmi élet különböző pólusain elhelyezkedők ellentétét. A vallási elutasításon túllépő, egyre inkább gazdasági okokra visszavezethető külső nyomás (a múltból átörökölt és megújított biztosítékokkal) és a belső vallási kötelek tartották össze a zsidóságot./25/ A feudális szerkezetet fokozatosan, sokszor éppen a zsidóság által feszítő, felbomló társadalom képe van előttünk, amely tőlük is elvárta a választ: hogyan és milyen mértékben tagozódnak be a rendiséget erősen őrző társadalomba?

Erre a kérdésre, teljesen világos és egyértelmű feleletet nem kapunk a XIX. századi mezővárosi történetírás egyébként kiemelkedő alakjának, Hornyik Jánosnak jó néhány pozitívista vonással felruházott művéből. Mindazonáltal, a meglelt levéltári források hűen regisztrált adatsorai is összefüggő láncolatát nyújtják a kecskeméti zsidóság történetének, jöhetnek, e dolgozat szűkebb értelemben inkább tekinthető a hivatali munka során keletkezett írásos szakvéleménynek, mintsem egy igazán rendszeres feldolgozásnak.

Figyelembe véve, hogy Hornyik János eredeti kéziratát nem találtuk meg, csupán az arról, Balla János levéltáros által készített másolatot, ezért a közlemény előkészítésekor nem ragaszkodtunk minden esetben a betűhív formához.

J e g y z e t e k

1. Hornyik János életére és munkáinak értékelésére vonatkozóan ld. pl.: Szilágyi Sándor: Emlékbeszéd Hornyik János a M. Tud. Akadémia levelező tagja felett. Bp., 1889. (a továbbiakban Szilágyi, 1889.); Szinnyei József: Magyar Írók élete és munkái. IV. k. Bp., 1896. 1110-1113. p.; Hornyik-album. Szerk. Dr. Kovács Pál Kecskemét, 1894. (a továbbiakban Hornyik-album, 1894.); Emlékkönyv, Hornyik János halálának félszázados évfordulója alkalmából kiadta a Katona József társaság. Szerk. Dr. Garzó József Kecskemét, 1935.; Kitűnő szintézisében, R. Várkonyi Ágnes is gyakran foglalkozott Hornyik munkásságával, összértékelésünket mi is e mű alapján alkottuk meg: A pozitívista történetiszemlélet a magyar történetírásban, I-II. Bp. 1973. (a továbbiakban R. Várkonyi, 1973.)
2. Mindenekelőtt e munka alapján állíthatjuk ezt: Hornyik János: Kecskemét város története oklevéltárral, I-IV. k. Kecskemét, 1860-1866. (a továbbiakban Hornyik.)
3. Uo. I. k. előszó; Szilágyi, 1889. 20. p.
4. Hornyik, egyik levelében (valószínűleg Szilágyi Károly kecskeméti nyomdatulajdonosnak) így írt: "De vannak emberek, kik valamely tárgynak, eszmének, czélnek egy hosszú életen át lelánczolt rabjakint áldozatul dobják magukat, és én így vagyok Kecskemét múltjának tanulmányozásával." Kecskemét, 1860. máj. 9. Bács-Kiskun Megyei Levéltár (a továbbiakban B-KML) XV. 11. II. 36/3.
5. Vö. R. Várkonyi, 1973. II.k. 417., 351. p.
6. Uo. 351., 363. p.
7. Uo. 270-271. p.; Arany János, Szász Károly, Mentovich Ferenc, Szabó Károly, Szilágyi Sándor és kevés ideig Salamon Ferenc tartozott e csoporthoz. Hornyik például személyesen csak 1862-ben ismerkedett meg Salamon Ferencel. OSZK, Kézirattár, Hornyik János levele Szilágyi Sándornak. Kecskemét, 1862. ápr. 11. Ugyanez év szeptemberében került személyes kapcsolatba Gyárfás Istvánnal. Uo. Kecskemét, 1862. szept. 28. Hornyik neve és munkái azonban Pesten is ismertek voltak. Tiszteletpéldányokat küldött Csengery Antalnak, Toldy Ferencnek, Szalay Lászlónak, Horváth Cyrillnek, Wenczel Gusztávnak. Uo. Kecskemét, 1862. dec. 30.
Hornyik környezetének ösztönző hatásáról szólva, az első helyen kell említenünk Horváth Dömét, akitől úgyszólván mindennapi biztatást kapott, erről Hornyik így írt végrendeletében: "Ő egész gondolkodásmódomat, eszméirányomat, működéseim egész folyamát legközvetlenebbül ismeri." Rábízta jegyzeteit, kézíratainak rendezését. Talán a kecskeméti zsidók történetét tárgyaló dolgozat is Horváth Döméhez került. B-KML, XV. 4. 228. Horváth Döme nem nemesi származású kecskeméti jogász és literátor, akit 1860-ban másodalispánságra jelöltek, s aki később több cikluson át országgyűlési képviselő volt. Vö. Szabad György: Forradalom és kiegyezés választóján (1860-61) Bp., 1967. (a továbbiakban Szabad, 1967.) 182. p.
8. Ü. Kovács József: Egy történész-portré margójára. Száz éve halt meg Hornyik János, Forrás, XVII. évf. 1985. 11. sz. 84-90.p.
9. Vö. R. Várkonyi, 1973. II. 340-341.p.
10. E módszer különösen a reformkor szaktudományi munkáira volt jellemző. Vö. Horváth Mihály: Polgárosodás, liberalizmus, függetlenségi harc. Válogatott írások. Válog., sajtó alá rend. és a bev. tan. írta Pál Lajos Bp., 1986. 8. p.
11. R. Várkonyi, 1973. II. k. 53. p.
12. B-KML, IV. 1912. II. 184. 4350/1885.
13. Ez másutt is megfigyelhető műveiben. Ld. pl. Hornyik, 1862. III.k. 94., 103. p.
14. Hornyik, 1861. II. k. III.p.
Joggal írta Kovács Antal, hogy "Olyan az ő történeti munkája, mint a mozaik, mert nem más Kecskemét város története, mint számtalan oklevélből

- vett idézeteknek összege. Ebből foly az elbeszélés hangjának az a hibája, hogy nem egyöntetű." Kovács Antal: Hornyik János elbeszélő modora, 55. p. In.: Hornyik-album, 1894.; Salamon Ferenc is méltatta Hornyik munkásságát, adatbőségét, de ő sem hallgathatta el kritikai véleményét: "Az adatok nagy mennyiségét Hornyik János úr, ha nem is azon kritikai fennsőbb-séggel adja elő, mely egy sok oldalról földerített tárgynál megkívántatnék,..." Salamon Ferenc: **Kecskemét városa történetéből**, 272-273. p. In.: **Új. Kisebb történelmi dolgozatai**. Bp., 1875.
15. **Ú.Kovács József: Kecskemét és a zsidók a feudalizmusból a kapitalizmusba való átmenet korában, 1790-1848.** 1986. Kézirat. (a továbbiakban **Ú.Kovács, 1986.**) 40.p.
 16. Kiemelkedő munkája: **Magyarország közgazdasága**. I-III. k. Bp., 1904.
 17. **Raj Tamás: Előszó az új kiadáshoz**, 10. p. In.: **Venetianer Lajos: A magyar zsidóság története**. Bp., 1986.; **Hasonlóan írt e kérdésről. Bárány József: A kecskeméti zsidók történetéből**. IMIT Évkönyv Bp. 1889. 126.p.
 18. **Simon Róbert: A zsidókérdés mint az egyenlőtlen fejlődés paradigmája**, 1-35. p. In.: **Zsidókérdés Kelet- és Közép-Európában**. Bp. 1985.
 19. **Szabad, 1967.** 359.p.
 20. **Vö. erre Hóman Bálint és Szekfü Gyula: Magyar történet**. Bp. 1936. V.k.249-251. p.; **Bácskai Vera-Nagy Lajos: Piackörzetek, piacközpontok és városok Magyarországon 1828-ban**. Bp. 1984. 231-33.p.
 21. **Ú.Kovács, 1986.** 67.p.
 22. E kérdéskörre is ld.: **Bibó István: Zsidókérdés Magyarországon 1944 után**, 680-681., 710-716., 723-753.p. (a továbbiakban **Bibó, 1986.**) In.: **Új.: Válogatott tanulmányok II. k. 1945-1949**. Bp. 1986.; **A megosztottságra még pl.: Marczali Henrik: Magyarország története II. József korában**. II.k. Bp. 1888. 276. p.; **Szabad György: A társadalmi átalakulás folyamatának előrehaladása Magyarországon, 1849-1867. Valóság, 1976. XIX. évf. 5.sz. 6.p.**
 23. **Az antiszemitizmus gyökereire ld.: Bibó, 1986. 673-685.; Nyiri Tamás: Előszó helyett**, 16. p. In.: **Szenes Sándor: Befejezetlen múlt**. Bp. 1986.
 24. **Ú.Kovács, 1986.** 72-75. p.
 25. **Szabad György: Kossuth politikai pályája ismert és ismeretlen megnyilatkozásai tükrében**. Bp. 1977. 68.p.

Hornyik János:

A KECSKEMÉTI ZSIDÓK TÖRTÉNETE

Utódaink bizonyosan csudálkozni fognak, midőn száz év múlva azt olvasandják, hogy az alkotmányos szabad Magyarországnak 1848 előtt a nép nagy többsége jobbágyi állapotban volt, melyet; az általa véres verítékekkel mívelt föld göröngyéhez kötöttségtől, tehát némi tekintetben a rabszolgaságtól csak 1836 mentett fel, birtokszerzésre és hivatalviselésre csak 1844 jogosított, polgári egyenjogúságra éppen csak 1848 emelt;¹ de ha száz év múlva olvasni azt fogják: hogy az alkotmányos szabad Magyarországnak létezett egy néposztály, mely minden jog élvezetiből ki volt rekesztve; mely hogy az országból mielőbb kikényszerítettethessék, 1578-ban országos törvény által kétszeres adózás alá vonatott, mely nemcsak birtokszerzéstől teljesen elzárattott, de még a bérletből, sőt a kereskedés némely nemeiből is törvény által kirekesztetett, mely folyvást üldöztetvén csak bolyongott, s az országban lakhatása csak 1791-ben biztosított; mely az embernek legszentebb kötelessége teljesítésétől a honvédelemtől is elzárattván, arra, hogy katonai szolgálatba léphessen, csak 1807-ben jogosított, melynek az ipar és kereskedelem szabad üzhetése s polgári telkek szerezhethetése csak 1840-ben, ekkor is feltételesen engedélyeztetett, s mely polgári egyenjogúságot csak 1867-ben kapott, - akkor utódainak -mint mondám- száz év múlva csakugyan mese, vagy legalább regeszertűnek találndják e viszonyokat.

Pedig mindez így történt: mert 1836, illetőleg 1848 előtt a magyar nép legnagyobb része saját alkotmányos hazájában jobbágy-szolgaságra; 1840, illetőleg 1867 előtt pedig a zsidó Magyarországon az üldözött pária keserves szerepére volt kárhoztatva, korunknak jutott a dicsőséges feladat, hogy mindezt megszüntetvén, a magyar haza népét egyenjogú polgárokká felavassa.

Midőn néhány év előtt L.L. szegedi főrabbi hírlapokban hirdette, hogy a magyarországi zsidók általános történetének megírásá-

ra vállalkozott, kérte az illetőket, hogy munkájához részletes adatokat szolgáltatni sziveskedjenek.² Bokros elfoglaltságom miatt ama szép vállalat előmozdításához nem járulhattam; most azonban két irányban kívánok parányi körömhöz képest szolgálatot tenni: elsősorban, hogy mózes vallásu kecskeméti polgártársaim viszonyait, betelepedésök óta történeti hűséggel megírjam: azután, helyi vázlattal a magyar zsidók történetéhez némi részletes adatokkal járuljak.

Mielőtt Kecskemét város történetének 5-ik kötete -talán- világot látna: szellőztessük annak egyik kiegészítő részét, a kecskeméti zsidók történetét.³

1746 év előtt Kecskeméten egyetlenegy zsidó sem lakott, de még csak ideiglenesen sem tartózkodott.⁴

A török uralkodás ideje alatt van ugyan a város jegyzőkönyveiben többször említve, hogy midőn az adót fizetni, vagy a török tiszteknek ajándékokkal kedveskedni kellett, a pénzszükében volt várost vagy török vagy zsidó kereskedők segítették fel; de ezek budaiak vagy szegediek voltak.

Utóbb is említettnek még zsidók, de nem úgy mint helybeliek: 1715-ik évben ugyanis az akkor nagyhírű és lengyel, török, németországi kereskedők által is nagy számban látogatott kecskeméti vásárok alkalmával a keresztény kalmárok azért folyamodtak a városi tanácshoz, hogy a zsidók elkülöníttessenek és sátoraiknak külön utczasorban felállítására köteleztessenek; de a városi tanács a kérelmet elutasította, tovább is szabadon hagyván a város a zsidókereskedőket a keresztény kalmárok között vegyesen, portékáik elárusításában. 1725-ik évben pedig a magyar királyi helytartótanács a zsidókat összeiratni rendelte; de ez is csak megemlítés a jegyzőkönyvben, mert akkor Kecskeméten zsidók még nem laktak.

1746. évig a zsidóknak Kecskeméten csak országos vásárok alkalmával átmenetileg volt szabad megfordulniok; az országos vásár előtt három és utána következő három nap alatt pedig már csak venniök volt szabad: e hat nap levén arra kitűzve, hogy a lakosoktól bármiféle nyersterméket összevásárolhassanak.

A városi hatóság azonban szükségesnek látta gondoskodni arról, hogy a nagymértékben előhaladó juh és birkatenyésztés folytán, a lakosok a nagymennyiségű nyersbőrt könnyebben értékesíthessék s

a czélből a városi tanács négy óbudai zsidónak 1746-ik évben kizárólagos engedélyt adott arra, hogy a nyersbőrök összevásárlása végett állandóan a városban tartózkodhassanak, és midőn ugyanaz évi okt. 29-én, két alberti zsidó az uradalmi praefectus commissiójának⁵ felmutatásával, az óbudai négy zsidónak adothoz hasonló engedélyért folyamodott, azokat a városi tanács nemcsak elutasította, hanem végképpen kitiltotta, csupán azt engedvén meg nekik, ami régi gyakorlat szerint bármely zsidónak szabad volt: hogy országos vásárok idején s előtte három, utána is csak három napig maradhatnak a városban.

Ma tehát midőn a sorokat írom, 124 éve, mióta zsidók laknak Kecskeméten; ezek állapota is az első 44 év alatt feltételes, változó és ideiglenes volt.

Ama négy első óbudai zsidó, kik a legelső benttartózkodási engedélyt nyerték, nemcsak a város lakosaira nézve hasznos emberek lettek, hanem saját üzletüket is hasznosítani tudták, s 1759-ik évben már nem ingyen, hanem a város pénztárába fizetendő 80 f. hasznobér mellett tartották meg a kizárólagos engedélyt. Utóbb e hasznobér időnként nevedett. 1760-ban csak három személy volt jogosítva illetően engedélyre, de csak egy év tartamára, 90 f. hasznobér mellett; ekkor azonban említettik, hogy egy negyedik Filep nevezetűnek czédulaváltással, mint más zsidónak szabad léssen a bőrvásárlás; továbbá, hogy az országos vásárok alkalmával megjelenő vidéki zsidók számára való főzés s boradás is a bérlőket fogja illetni.

A következő 10 év alatt 130 és 150 frt közt változott a hasznobér, de mindig némi mellékes feltételekkel: így 1764 és 1765. években (csak három személy volt jogosítva illetően engedélyre, de csak egy év tartamra, 90 f. hasznobér mellett) tartoztak a bérlők bizonyos Löbl nevű zsidó tartozása fogyasztására is 40 forintot fizetni, 1766-ban oly hozzáadással, hogy Mandl Márton nevű izraelita, ha bérlőnek tesz, ki ne rekesztessék az ő szabadságukból; továbbá azon kötelezéssel, hogy a bérlők minden gyanús kőbőrlő zsidót, midőn azokat a városban megfordulni tapasztalják azonnal bejelentessenek, 1769-ben három egyén kapta meg az engedélyt 130 forintért kőserbor árulás és konyhatartással együtt.⁶

Eddig a bérlet -úgy látszik- csak szóbeli alkura volt alapítva s felületesen a jegyzőkönyvbe irattatott, de az 1773. Ápril 2-án

megújított szerződés már szabatosabb alakot nyert. Ekkor ugyanis Markus Mandl bizonyos, de meg nem nevezett ok miatt kihagyattatván, Ábrahám Salamon, Lőrincz Salamon, Fülöp József és Náthán Salamon négy óbudai zsidó nyerte meg a bérletet három évre, 150 f. évenkénti fizetés mellett s következő feltételek alatt: 1. kiki a bérlők közül csak egy legényt és egy inast tarthat, feleségeiket is amikor tetszik ide hozhatják, egy konyhás zsidót is tarthatnak, aki egyszersmind schlachterjek⁷ is legyen. Ádám zsidó is megmaradhat az ő engedelmeikkel, de ezeken kívül a számot ne szaporítsák, a csapongó (kóborló) zsidókra pedig szorgalmasan vigyázzanak. 2. minden vásárkor egy hétig a Pest megyei zsidóknak a bőrök árulását megengedjük, kik is nekik 15 forintot fizessenek. 3. kóserbort szokás szerint tarthatnak, de csak zsidók számára, kurtakocsma büntetés alatt ha másnak is mérnék. 4. az alattomban bejáró zsidókat, kik marhabőröket szoktak behozni, a városi tanács 3 fra fogja büntetni.

Ezen három éves bérlet lejártával 1776. Ápril 19-én ugyanazon személyek meghagyattak a haszonvételben, mely irányukban most még azzal bővítettett, hogy a vásárok idején kívül, a vidéki børszedők és helybeli kalmárok is eltiltattak a nyersbőrök vételétől, továbbá, hogy azon kis földcsekét, melybe eddig temetkeztek, árokkal felkerithessék, de cselédeiket az előbbi szerződésben kitett számon felül ne szaporithassák.

A kecskeméti "árendás zsidók" által ekképpen kizárólagos engedély mellett gyakorlott bőrvásárlási egyedáruság ellen, a helybeli szücsök, vargák és szijgyártók folyamodván, azt mint saját iparüzletük hátrányára szolgáló visszaélést megszüntetni kérték, mire az uradalmi törvényszék és városi tanács a helybeli zsidóügyet szabatosan meghatározni szükségesnek beismervén, 1777. évi Május 30-án következő szabályrendeletet alkották: 1. hogy az idegen járó s jövő zsidók által, amint már tapasztaltatott, a lakosok meg ne károsittassanak: nem a messze földön lakó és ismeretlen zsidók, hanem csak a Pest vármegyebeliek bocsáttassanak a vásárlásra és bőrárulásra minden díj nélkül. 2. mindazokra az itten maradandó árendás zsidóknak oly gondjok legyen, mikor bejönnek, a városházánál bejelentsék, ott megvizsgáltassanak és ingyen pecsét adassék részekre, mely mellett járhassanak a gazdánál. 3. bejöhetéseknek bizonyos ideje legyen, úgy mint minden

hónapban az első egy hét, s a négy országos vásár előtt egy hét, utána is egy hét, és így egész éven át húsz hét (Ekkor még Kecskeméten csak négy országos vásár tartatott évenként, az ötödiket az ún. Cypriáni vásárszabadalmat 1798-ban nyerte, hetenkénti két hetivásár tarthatással együtt.) 4. az itt maradandó árendások nem többet, hanem csak két szállást tarthassanak, de feleségeikkel s minden cselédjeikkel szüntelen itt ne lakjanak, hanem azok itten csak bizonyos időkben tartózkodhassanak, két-három szolgát mindazonáltal maguk mellett megtarthassanak. 5. a konyha és kóserbor kezeléséhez egy férfit és egy nőt alkalmazhatnak, kiknek számára harmadik szállást fogadhatnak. 6. ezen három szálláson kívül, akik a zsidók közül akár azelőtt itten házakat árendáltak, a városról eltakarodjanak lakóhelyeikre s ide csak a kiszabott hetekben jöhessenek. 7. mind a helybeni s akármiféle bőrökkel kereskedő kalmárok vagy mesteremberek, minden időben díj nélkül vásárolhassanak. 8. az itt maradandó és régi szerződésben megnevezett zsidók, az ittlakástól, kereskedéstől, kóserbor és konyhatartástól a szerződésbeli haszonbért évenként a városnak megfizessék.

Ezzel azonban a főnebb említett szűcs, varga és szijgyártó iparosok meg nem elégedvén, panaszokat a királyi trón zsámolyáig vitték, mire a város, az uradalom és Pest vármegye véleményes nyilatkozatot adván, a m.kir. helytartótanácsnak 1778. Január 13-án kelt leiratában foglalva megérkezett a királyi rendelet, mely szerint a kecskeméti árendás zsidóknak a nyersbőrök vásárlása továbbra is megengedett, a folyamodó iparosoknak mindazonáltal, mint a város rendes lakosainak az elővétel joga biztosított.

1782. Ápril 19-én a városi tanács a zsidók bérletét három évre megújította 100 f. évenkénti haszonbér mellett, az 1777. Május 30-án kelt szabályrendelet pontjai szerint, de azon hozzátett megszorítással: hogy a négy országos vásár idején kívül se szakácsot ne tarthassanak, se kóserbort ne mérhessenek, különben mint kurtakorcsmárosok a bírságot kétszeresen fogják fizetni. Tapasztalván azonban a városi tanács, hogy az árendás zsidók a háznak alattomos lefoglalásával szerződésük ellen cselekszenek, nehogy az elnézés által gyakorlati jogot nyerhessenek, a városi tanács színe elé személyesen bérendeltetvén, megintettek, hogy a

szerződésben foglalt három háznál többet felfogadni ne bátorkodjanak.

Ezután történt, hogy a Pest vármegyei zsidóság nevében a királyi Felsőházhoz benyújtott folyamodás folytán a helytartótanács véleményéhez képest Őfelsége megengedte, hogy a folyamodó Pest vármegyei zsidók e vármegyének s a jász és kun kerületeknek területén portékáikkal és batyuikkal országos vásárok idején kívül is körüljárhassanak, s ezt az 1784. Sept. 13-án 21532 sz. a kelt helytartótanácsi rendelet kihirdette.

Ilyen változó, feltételes és ideiglenes volt a zsidók állapota Kecskeméten az első 44 év alatt, vagyis 1791-ik évig, melyből az a legkülönösebb, hogy a négy árendás zsidónak mégcsak feleségét sem volt szabad folyvást maga mellett tartania, nehogy azoknak gyermekük itt születvén, valamely zsidó magát valaha kecskeméti származásúnak mondhasssa.

II-ik József császár tíz évig uralkodott Magyarországon is koronázatlanul és az alkotmány félretételével. Minden régi intézményt felforgatott s temérdek újat önkényüleg gyakorlatba hozott, ezeket azonban halála előtt kevés idővel megsemmisítette. Elhunytá után az 1790/1-dik évi országgyűlés leginkább II. József törvénytelen intézkedései által felvilágosítva, mélyen érzette már hazánk elmaradását, de csak alkotmányos úton, vagyis törvényhozás útján kívánt újítani, s e célból országos bizottságokat alakított, melyek a legsürgősb kérdéseket tárgyalják s következő országgyűlés elé javaslatot adjanak. A zsidók ügyének is e módozattal kellett volna tárgyalatni, de már azt az országgyűlés oly elhagyatottnak, és annyira sürgősnek találta, hogy akkor némi előleges intézkedés nélkül nem hagyatván, a 38-ik t. cikket megalkotta, mely ekképpen szól: "hogy a zsidók állapota enyhítettessék, addig is míg azok ügye és némely sz. kir. városoknak a zsidókra vonatkozó kiváltságaik az országos bizottság által tárgyalás alá vétetnének és a zsidók iránt törvény által gondoskodás tétetnék az országosan egybegyűlt Rendek Őfelsége jóváhagyásával elhatározták: hogy Magyarország és kapcsolt részei területén tartózkodó zsidók minden szab. kir. városban és más helyeken (ide nem értvén a királyi bányavárosokat) azon állapotban, melyben 1790. évi január 1-ső napján voltak, megtartassanak, és ha abból kimozdítottak volna, ugyanabba visszahelyeztessenek."

E törvény a kecskeméti zsidók állapotán nem sokat segített, mert amint voltak eddig, szintazonképpen maradtak ezután is szerződéses állapotban, sőt a felügyelet irányukban még nagyobbá, a szerződési feltételek még szigorúbbakká lettek.

Volt ugyanis a városnak egy régi statutuma, mely így szólt: "Valaki valamely idegen helyről jöttet Magistratus hire nélkül befogad, 20 pálczára, vagy 6 forintra büntettetik." És ezen régi statutum alapján 1791. é. Június 1-én a város főbirája bejelentette a városi tanácsnak, hogy némely lakosok oly zsidókat fogadtak házukba, kiknek itt lakni tilalmas, azokat tehát a fentebbi szabályrendelet értelmében fejenkint 6 forintra büntette, s az eljárást a városi tanács jóváhagyta.

Ugyanez 1791. évi augusztus 26-án az árendás zsidókkal a szerződés további három évre következő feltételek mellett kötött meg: 1. hogy az idegen jövő járó zsidók által a lakosoknak károk ne okoztassanak, nem a messze földön lakó és ismeretlen zsidók, hanem csak a Pest vármegyeiek bocsáttassanak a vásárlásra és bórárulásra minden díj nélkül. 2. mindazokra az árendás zsidókra oly gondjok legyen, hogy megvizsgáltassanak és írásbeli igazolvánnyal elláttassanak. 3. ezek bejöhetésének bizonyos ideje léssen minden hónapnak első egy hete, és a négy vásár előtt egy hét, utána is csak egy hét, amint ez már Úfelsége által helyben hagyatott. 4. az árendások nem többet, csak három szállást tarthatnak, és kereskedések folytatására szükséges három - négy szolgát fogadhatnak, megengedtetik mindazonáltal 5. hogy a konyha és kóserbor mérés körül is egy férfit és egy nőt tarthassanak, és ezek számára negyedik szállást fogadhassanak. 6. ezen négy szálláson kívül valakik a városra a zsidók közül s szerződés ellenére becsúsztak, valamint eddig, úgy ezután is azoknak házakat lakás végett árendálni szabad nem léssen, ezért a városról ezen folyó esztendőnek Octóber 25-ik napjáig eltakarodjanak, és csak a kiszabott időn jöhetnek be a városra. 7. mind az itt való, mind a vidéki akármely más kereskedők vagy mesteremberek minden időben és minden díj nélkül vásárolhassanak. 8. az árendás zsidók az itt-tartózkodástól, kereskedéstől, borméréstől és konyhatartástól évenként tartoznak 150 forintot, a város mázsájától, mely pedig nekik a két nyiréskor⁸ két három hétig átengedtetik 50 és így egy summában 200 forintot a város pénztárába fizetni, azon-

kivül a mázsamesternek is eleget tenni. 9. a szerződési három év elteltése előtt kötelesek lesznek egy évnegyeddél korábban a további bérlet iránt jelentkezni.

1794-ik évben a város nagyobb része tűz által pusztulást szenvedvén, a zsidók kereskedése megakadt, magok is sok kárt szenvedtek, ezért árendájok ez évben 100 forintra leszállított, ekkori megfogyatkozásuk miatt pedig a következő két év alatt szerződés nélkül maradtak.⁹

1796-ik évi Aug. 26-án Schönberger Salamon és József Filep Schweiger folyamodásukra, az 1791. évi szerződés megújított három évre, azon megszorító bővítéssel, hogy mindenik alattomosan¹⁰ és bírói engedély nélkül becsúszott idegen zsidóért, ha az árendások fel nem jelentik, mindannyian 24 frt birságot fizetnek, az árendásokon kívül kóserbort mérő, vagy konyhát tartó zsidók pedig, mint más kurtakocsmások 12 forintra fognak büntettetni.

Ezen új kötelezettségükhöz képest Május 3-án be is jelentették az árendások: hogy azon három vidéki zsidó, kiknek 15 napi záridő engedtetett adósságaik beszedése végett, folyvást itt tartózkodik, jóllehet innen már több ízben kitiltatott; erre a városi tanács elhatározta, hogy mivel a feladottak újabb jelentés szerint a városbul már csakugyan eltávoztak, nehogy alattomos itt tartózkodásukkal a helyhatósági intézkedéseket kijátszthassák, - jövőben valahányszor itt találtatnak, mindannyiszor 12 pálcza ütéssel fognak megbüntettetni.

Ugyanezen kitiltott zsidók közül Fogl Ádám és társai 1799. Máj. 17-én Pest vármegye alispáni hivatalához folyamodván, Kecskemétről kitiltásukat bepanaszolván, holott már közülük ki nyolc, ki kevesebb év óta itt tartózkodott: a kecskeméti városi tanács erre tett nyilatkozatában hivatkozván a zsidók itteni szerződéses állapotára, előterjesztette: hogy folyamodók a szerződésbe soha befoglalva nem voltak, rájuk az 1791. 38. törvény jótékonyága sem terjesztethetik ki, mert akkor még itt nem tartózkodtak, közülök még akkor ki gyermek volt, ki Sasztyinban lakott s innen már mind a városi tanács, mind az uradalmi törvényhatóság által kitiltattak, - kérte a városi tanács őket újabban is elutasíttatni, és e célját csakugyan elérte.

Ugyanezen 1799-ik évben lejárván a bérleti szerződés, most ar-

ra többen vállalkoztak, s a bérletet felkérték, de mivel alkalmasoknak nem találtattak, némelyikre az 1791-iki törvény sem alkalmaztathatott, kérésüktől elmozdítottak, némelyikre az 1791-iki törvény sem alkalmaztathatott, kérésüktől elmozdítottak, hanem Schweiger Salamon és Márton testvérek s Mojzes Ferencz társuk nyerték el a bérletet három évre, évenként 300 f. fizetés mellett. E szerződés is az 1791-iki egyesség alapján állítottatott ki, de újabb és jelentékeny megszorításokkal, melyek közül csak következőket legyen elég megemlíteni:

a. Feleséges legényeket felfogadni, vagy valamely zsidónak megengedni, hogy itt megnősüljön, eltiltatott.

b. Bormérés, vagy konyhatartás végett idegent behozni szabad nem volt; erre az itt türelmezettek közül tartoztak egyet választani.

c. Egy schlachternél s egy papnál többet nem tarthattak, kötelesek lévén oly schlachtert fogadni, ki mindnyájiknak eleget tegyen, és oly papot tartani, ki gyermekeiket is oktathassa.

d. Nem szabad senkinek házat vagy más birtokot, sem örökül sem zálogképpen szerezni, pénze elvesztésének terhe alatt.

e. Csak az 1790/1-i törvény jótékonysága alá tartozók türeztetvén, az árendások köteleztettek minden más zsidó kimozdítását elősegíteni; ide értvén az idő szerinti schlachtert és papot is, kik csak mint conventiónatusok¹¹ tekintvén, az említett törvény alá tartozóknak nem is nézettettek.

Megjegyzendő: hogy mózes vallású polgártársaink közül a most is virágzó Schweiger-család őse volt egyike azon előkelő zsidóknak, kikkel a város először 1796-ban, utóbb pedig több ízben szerződött, s ugyane család tagjai azóta folyvást az izraelita hitközség előljárói koszorújában szerepelnek.

A folyó század elején 1801. é. Január 12-én arról értesült a városi tanács, hogy az itteni zsidók maguk közt bírót választottak; e lépésük igen feltűnő volt azon viszonyhoz képest, melyben állottak, mert állandó betelepülésre s rendes szervezkedési szándéokra mutatott, holott Kecskeméten a zsidók mindannyian úgy tekintettek, mintha az árendásoknak cselédei lennének, mivel azok szerződése mellett tartózkodtak a városban; előhivattattak tehát mindnyájan s a jegyzőkönyv saját szavai szerint "meghagyatott nekik, hogy az efféle újításokkal felhadjanak, kötelesek lévén a

contractus szerint mindnyájan az árendások iránt subordinációval viseltetni, mivel akármely állapotban is az árendátorok tartoznak előállani."¹²

1804. Február 27-én mások kirekesztésével ismét Schweiger Salamon és Márton testvéreknek adatott át a bérlet, évenként fizetendő 325 f. haszonbér mellett, a szerződés még az 1801. évben kötöttnél is szorosabbra szabott s mind a város jegyzőkönyvébe beirattatott, mind pedig két eredeti példányban ünnepélyesen kiállítottatott, - az újabb szigorítások mintegy következők:

1. Egyedül azon zsidók türettetnek meg a városban, kik már a vármegye által a város közbejöttével összeirattattak.

2. A boltbeli portékákkal való kereskedéstől a görög kereskedők¹³ már régóta évenként censust fizetnek a városnak: a zsidók tehát tovább is csak nyersbőrrel és gyapjúval folytathatják kereskedésüket.

3. A két árendáson kívül senkinek sem szabad legényt tartani, ezeknek is csak nőtleneket, mivel a contractusnak célja egyedül a fentebbi pontban engedélyezett kereskedés, nem pedig a benépesítés, ugyanazért még az 1. pont szerint türelmezetteknek sem szabad, mint ezelőtt, úgy ezután sem senkinek közülök megházasodni vagy ide feleséget hozni, sőt birói engedelem nélkül a városban még lakodalmat tartani sem szabad.

4. Házalni sem a vidékieknek, sem a türelmezetteknek nem szabad, hanem árulják portékáikat a meghatározott időben nyilvánosan a piacon.

5. A lappangó vagy engedély nélkül itt tartózkodó zsidókat 25 pálcza büntetés alatt az árendások feljelenteni és azok kimozdítását eszközöltetni tartoznak.

6. Minthogy eddig tapasztaltatott, hogy gyermekeik tanítására idegen mestereket fogadtak, csakhogy magukat szaporithassák, az jövőre eltiltatik; hanem vagy oly schlachtert fogadjanak, aki tanításra is alkalmas lesz, vagy a kormányhatósági rendeletek szerint gyermekeiket a katolikus iskolába járassák.

7. Az árendások itt megforduló minden vidéki zsidóért felelősök s ha valaki azok miatt kárt vall, az árendások tartoznak megteríteni stb.

Hogy ezen szigorú feltételeket a városi tanács tényleg érvényesítse, a szerződés kiállítására utána azonnal, több itt lappangó s

évek óta engedély nélkül levő zsidót a városból kiűzetett, kik Pest vármegyéhez pártfogásért folyamodtak ugyan, de ott a kecskeméti tanács intézkedése jóváhagyatott.

Mindemellett is azonban volt néhány a kiűzött zsidók között, kiknek fejöket lehajtani sem lévén másutt helyük, a városba ismét visszaszállingottak: 1806-ik évben tehát a városi tanács által a városi főbíró utasított, hogy a kitiltott zsidók eltávolítását minden régibb szabály alkalmazásával is foganatba vegye; ugyanez évben a városi tanács elrendelte, hogy a már néhány családra felszaporodott türelmezett zsidók az árendások kivételével adózás alá vonattassanak.

De az eddigi intézkedések mindemellett is célra nem vezettek, ugyanazért 1808-ik évben a városi tanács most már erélyesen kívánt intézkedni a türelmezett zsidóknak a lappangóktól elkülönítése, illetőleg amazoknak adózás alá vétele, emezeknek pedig kitiltása iránt, e célból a városban talált zsidókat szorosán számba vétetvén összeíratta s a szabályszerűleg helybelieknek tekintendőkre nézve elhatározta, hogy az árendások kivételével mindenik zsidó család négy forint adót fizessen, mely általános összeg az egész zsidó népességre rovatván fel, azt az egyes családok maguk közt felosztva, vagyonértéki arány szerint tartoztak viselni.

1810-ik évben a zsidóknak jobb rendben tartása és azokra szigorúbb felügyelet gyakoroltatása végett a városi tanács egyik tanácsnokot mint hatósági biztost kirendelte s az egész zsidóságot annak felügyelete alá bocsátotta.

Midőn a következő 1811-ik évben a kinevezett biztos bemutatta a zsidók összeírását, abból a városi tanács ismét azt tapasztalta, hogy az elébbi években annyi zaklatás mellett kitiltott zsidók a városból nemcsak ki nem takarodtak, hanem azok száma még növekedett; ugyanazért az árendásokat, kiknek hanyagságában látta a főkot, továbbá azon helybéli rendes lakosokat, kik a kitiltottakat befogadták, mint a házbéren nyerekedőket, valamint a tilalom ellenére benttartózkodó zsidókat is, mind együtt és egyszerre a városi tanács személyesen berendelte, mely alkalommal az érvényben álló szabályrendeletek és időközi határozatokhoz képest a bérlőket a szerződés megszüntetésének terhe alatt éber felvigyázatra megintette, a rendes lakosokat a lappangó zsidók

befogadásától büntetés alatt eltiltotta, utóbbiakat pedig annyiszor, amennyiszor itt találtak, testi fenyegetés terhe alatt a városból eltakarodásra kötelezte.

Ennek sem lett kielégítő eredménye, mert 1812-ik évben már az árendások kérték a városi tanácsot, hogy hanyagsággal ne vádoltathassanak, vagy kárt ne szenvedjenek, a zsidókat tartózkodási minőségüknél fogva pontosan és szigorúan vétesse számba, a tanács a zsidók felügyeletére kirendelt biztost egy másik tanácsnokkal és egy jegyzővel küldött ki, azon utasítás mellett, hogy a zsidókat újonnan számba vévén, ne csak létszámukat összeírják, hanem mindenik családnak megtelepedése idejéről, miképpen és mi móddal lett beköltözéséről s némelyiknek a városból megtörtént kitiltásukról is körülményes jelentést tegyenek.

Ekkor már nemcsak az úgynevezett vidéki árendás zsidók laktak a városban, hanem mint fentebbiekből érteni lehet, több zsidó család hatósági engedély mellett megtelepedve volt, mint akkor és utóbb mondani szokták "türelmeztetett". Ezen türelmezést az igen sokszor említett haszonbérleti szerződéseken kívül a városi tanács igen óvatosan gyakorolta, minek jellemzésül az éppen ekkor történt négy hasonló esetet felemlíteni kívánom, ú.m.:

a. Schwarz Jakab már türelmezett izraelita azt kérte: hogy mivel leánya férjhez adásakor vejének Auspitz Salamonnak öt évi kintartására kötelezte magát, nevezett vejének azon időtartam alatt itt maradása megengedtesse, megadatott.

b. Schweiger Márton azt kérte: hogy Dávid Salamonnak maga mellé legényül leendő felfogadhatására engedtesse meg; folyamodónak a vele kötött árendális contractus szerint egy legény tarthatás levén engedélyezve, Dávid Salamonnak egyedül úgy mint legénynek és csak contractuális idő alatt itt tartózkodása megengedtetett.

c. Schönfeld zsidó 13 év alatt a városban tartózkodása s eddigi jó magaviseleténél fogva érdemesnek találtatván, kéréséhez képest a türelmezettek közé felvétellett.

d. Schwarz László türelmezett zsidó azt kérte, hogy bizonyos ideig Irsán tartózkodott fiának visszajöhetése engedtesse meg, ezért a tűzipénztár javára 100 forintot ajánl, - megengedtetett.

A fentebb említett a 1812. é. Február 21-én kiküldött három tagú bizottság a zsidók összeírását hivatalos jelentés mellett be-

mutatván, a városi tanács azt mint égető sürgős tárgyat már nyolczad napon tárgyalás alá vette s az összeírt zsidókat két rendbe osztotta: első rendbelieknek tekintettek azok, kik az 1791. é. 38-ik törvényben kitett időkor ezen városban voltak, vagy később különös engedély mellett bevétetvén, velük időnként kötött bérleti szerződés mellett itt laktak; ezek mint türelmezettek a városban tovább is meghagyattak s név szerint jegyzőkönyvbe iktattak; második rendbe soroztattak azok, kik az 1791. é. törvény kedvezményére számot nem tarthatván, vagy már azóta is folytonos tilalom alatt voltak, vagy alattomosan magukat befészkelvén, itt megtelepedtek, ezeknek tehát, kik szinte név szerint külön jegyzőkönyvbe vétettek, a következő Szent György napig¹⁴ büntetés terhe alatt a városból kitakarodnia kellett. Ez intézkedésnek, hogy sikere legyen, a városi tanács ugyanekkor három pontból álló szabályt alkotott és azt mind általában a városi lakosság, mind különösen a zsidók között kihirdette, amint következik:

1. amely zsidó családnak a további békés ittmaradás megengedett, a bíró aláírása és pecsége alatt igazolvány fog adatni s ilyen nélkül a lakosok közül senki a zsidót házához be ne fogadja, mert ellenkező esetben a lakos mindannyiszor 12 forintra, a zsidó pedig 12 pálczára fog büntettetni.

2. ha egy itteni türelmezett zsidó, valamely csavargó, vagy bírói engedély nélkül (vagy a bíróság által megengedett időn túl befogadni és magánál lappangtatni) itt tartózkodó zsidót, az általa bérlett házba befogadna és lappangtatna, mindenik 24 pálczával fog fenyítettetni.

3. a házaló zsidókat sem a lakosok, sem a türelmezett zsidók bírói engedély nélkül, vagy a bíróság által megengedett időn túl és magánál lappangtatni ne bátorkodjanak; különben cselekedvén, a keresztény lakos 12 forintra, a zsidó 12 pálczára fog büntettetni.

Azonban mindennyi buzgó igyekezet, ennyi szorgalmas felügyelet és fáradozás mellett is, minden ellenszenv, szigorúság és üldözés daczára, a zsidók túlságos szaporodását korlátozni, illetőleg az engedély nélküliek kirekesztését foganatosítani a kecskeméti városi tanács többé képes nem volt; a contractuális állapot tovább is fennállott, a szerződések időnként megújítottak, de a

vidéki engedély nélküli úgynevezett csavargó, idegen zsidók végleges kitiltása nem eszközölhetett. Kevés híján kilencz évig tartottak még Kecskeméten a zsidóügyi bonyodalmak, míg végre 1820-ik évben a városi tanács által a városból kitiltott és folytonos üldöztetés alatt álló zsidók herczeg Koháry Ferencz magyar királyi főkanczellárhoz, mint a város hatalmas földesurához folyamodván, a városban meghagyattatásukért esedeztek: a herczeg e folyamodványt uradalmi főkormányzójának oly utasítással adatta ki, hogy annak tárgya mint földesúri meghatalmazott elnöksége alatt, a városi tanáccsal közösen helyben tartandó úri törvényszéken, minden körülmények tökéletes megfontolásával mind a város javára, mind a helybeni zsidóság állapotára méltó tekintettel, a felsőbbbségi rendeletek iránt tartozó figyelemmel, de a folyamodók által az uradalom részére felajánlott díjak félretételével, igazság szerint intéztessék el, az eredmény pedig jóváhagyás végett terjesztessék fel.

Az 1820-ik évi November 8-án megtartott közös úri törvényszéken a városi tanács előterjesztette: hogy a kecskeméti zsidók három rendbe osztályozandók, úgymint:

1. az első osztályba tartoznak, kiket az 1791. é. 38. törvény a városban talált, annál fogva kérdés alá sem jöhetnek;

2. a második osztályba sorozandók azok, kik azóta időnként a lakosok javára kiskereskedés végett az állandó bentartózkodás jogát a városi tanácstól megnyerték, vagyis türelmezettek. E két osztálybeliek a város pecsége alatt kiadott írásbeli engedéllyel vannak ellátva, s ezeknek a lakosok házaikat korlátozás nélkül bérbe is adhatják.

3. a harmadik osztályt azok képezik, kik az időnkénti összeírások és vizsgálatok alkalmával a városban találtattak, és még akkor kiharancsoltattak s kevés időre egyik-másik községbe magukat el is vonták, vagy pedig szolgálat és házasodás ürügye alatt itt lappangottak, ezek tehát a városban állandó lakást magoknak nem tulajdoníthatnak, ugyanazért mivel különben is mindannyian élhetetleneknek és a lakosokra nézve ártalmas csavargóknak ismertettek, a városból kiutasítottak.

Jelen intézkedés tárgyával harmadik osztálybeliek vétetvén fel, irányukban általános elvül megállapított: hogy a helybeni zsidó község előljáróinak jelenlétekben és meghallgatásuk

mellett, egyenkint, mind életmódjukra, mind erkölcsi viseletükre nézve, szigorú vizsgálat alá vétessenek, s akik a lakosok javára hasznosaknak találtatnak, a városban meghagyattassanak, az érdemetlenek pedig azonnal kiutasíttassanak, ennél fogva az összes zsidóság pontos összeírására a tanácsi biztos kiküldetett, egyszersmind elhatároztatott, hogy az e gyökeres intézkedés folytán türelmezettekül megállapítandó zsidók számára egy külön jegyzőkönyv nyitassék s abba családokkal együtt pontosan beirattassanak, az elutasítandók pedig a városból rögtöni elköltözködésre köteleztessenek; egyébiránt a magyar királyi helytartótanácsnak mint az országos kormányzéknek 1819. é. 19340. és 1820. é. 10417. szám alatt kelt rendeletei szerint sem vidéki, annyival kevésbé külországi zsidónak, a helybeli előljáróság tudta és engedélye nélkül, a városban tartózkodása, semminemű szin alatt, a zsidó község előljáróin maradandó felelet teher alatt meg nem engedtetett.

A városban ekkor talált összes zsidók létszámának jegyzéke ugyanezen 1820. évi December hónap 4-i, a városi tanács elé terjesztetett és rögtön tárgyalatott. Ez összeírásból érdekes látni, hogy 1746-ik évben feleségeik és családai nélkül, szerződés mellett, ideiglenesen, szoros és időnkint mindig szigorított feltételek alatt befogadott négy óbudai zsidó 74 év múlva mennyire szaporodott, 1820-ik év végén ugyanis a kecskeméti zsidólétszám így állott:

Összes létszám 243 személy

Családok száma 55

Ezek közül nők 43

Üzvegy 6

Nőtlen 6

Férfi 119

Nő 124

Atyai hatalom alatt álló gyermekek száma 145

Az 55 családfő közül csak 22 született Kecskeméten.

Hogy a zsidóügy valahára tisztába hozattassék, az itt talált 55 család közül a városi tanács csak kilenczet sorozott a kiutasítandók osztályába, miután ezeket sem állapotuk, sem maguk viseletéhez képest a türelmezési engedély jótékonyosságát kiterjeszhetőnek nem találta. E kilencz tehát a városból kiköltözésre köte-

leztetvén, a többi mint türelmezett vagy éppen ekkor ilyennek elfogadott, pontosan lajstromozott, és a pecsétes írott engedély kiváltására utasítottatott, hogy azzal kiki magát igazolhassa; ugyanakkor az 1812-ik évben alkotott szabályok föléléstvé, legszélesb terjedelmű kihírdetés útján, mind a rendes lakosoknak, mind a zsidóknak tudomására bocsátattak, végre a zsidók bírāja forma szerint feleskettetett, az évi Nov. 8-án tartott közös úri törvényszék által kiszabott felelet teher alatt pontos felügyeletre utasítottatott, a tanácsi biztos pedig megbizattatott, hogy a zsidók további megszorodásának meggátlása s a türelmezés jótékonyságába befogadottaknak mi alapon leendő megadóztatása iránt adjon javallatot.

Ez intézkedés szolgál alapjául a zsidók további állapotának, kikkel a régi szerződés még ekkor is fentartatott, de 1808. év (után) óta, midőn a zsidók adózás alá vonattak, e szerződés már csak a konyhatartás és kóserbor méréstöli fizetést és a csavargó zsidóra felügyelést tartalmazta; 1820-ik év után pedig csak a bormérést s konyhát tartották a zsidók haszonbérben, a csavargókra a tanácsi biztos felügyelete alatt álló s forma szerint felesketett zsidóbíró tartozott felvigyázni.

A zsidók megadóztatása iránt véglegesen 1822. é. Június 10-én határozott a városi tanács, s azt azonnal foganatba is vette, hogy mivel a zsidóság a maga fejétől és üzletétől az államkincstár részére külön türelmi díjt (tolerántialis taxát) fizet ország szerte, rájuk a fejadó vagy személyadó ki nem vettethetik, de mivel hámos lovakat közülük többen tartottak, ígás jószágaik után az országos adót (contributiót) fizetni tartozzanak, községi adót pedig valamint személyüktől és üzletüktől, úgy egyéb vagyonságuktól is fizessenek, mely adónemek alá évenként a városi hatóság által irattak össze, de most már nem ők maguk egymás között, hanem a városi számvevő hivatal vétette ki az adót.

Ekképpen a türelmezettek száma és helyi viszonya megállapítva lévén: jövőre a beköltöző, jó viseletű s biztos életmódú izraelitákat a városi tanács a türelmezés jótékonyságából ki nem rekesztette, csupán a rovottakat és életmódnélkülieket igyekezett eltávolítani, úgy hogy itten az 1840. é. 29. t. cz. a zsidók bentlakására vonatkozó 1. §-a semmi új gyakorlatot elő nem idézett.

Ennyi viszontagságot és különféle zaklatást kellett átszenved-

nie a most már virágzó kecskeméti zsidó hitközségnek, míg e városban magának biztos és állandó megmaradást szerezhette.

Most pedig térjünk át a helybeni zsidóság egyéb viszonyainak tárgyalására.

Az izraeliták Kecskemétre befogadásuknak célja, kereskedési viszonyuk, és életmódjuk.

Ezen szakasznál tájékozás tekintetéből előre bocsátandó azon körülmény, hogy Kecskemét város kereskedési viszonyait, mennyiben ilyenek lehettek, vagy valósággal voltak, már századok óta két néposztály tartotta fenn: t. i. a görögök és zsidók, nem is említve a törököket, mert azok viszonya az Ozmań uralom eltávolítása után vidékünkön megszűnt. A görögök leginkább Macedónia és egyéb török uralom alatti görög tartományok lakosai voltak, míg a nyugati országok gyáripára túlsúlyra nem jutott, keleti árukkal s mindennemű szövetekkel ezek látták el vidékünket, a török hatóságok által szigorúan tiltva lévén kiköltözésük, családukat hon hagyva, karavánoként vándoroltak ide áruikkal, s csak igen ritkán sikerült, életveszély között, némelyeknek nejét vagy gyermekét kilopnia, s az ilyen többé vissza nem is költözött, ezek Kecskeméten megtelepedvén, 1721. évben a várossal örökös contractust kötöttek, évenként 350 forintot fizetvén kereskedésük folytatása s boltjaikbani kezelheteséért, mely census fizetése csak 1820-dik évben szüntetett meg véglegesen.

A zsidók régen csak országos vásárok alkalmával jöhettek be Kecskemétre, s ilyenkor egész szabadsággal korlátlanul árulhattak, adhattak és vehettek, elannyira, hogy 1715-ik évben a kecskeméti vásárokat meglátogató keresztény kereskedők a zsidókat elkülöníttetni, és sátoraiknak más utczában felállítására köteleztetni kérvén, e kérelmet a városi tanács elutasította, szabadon hagyván a zsidókat a keresztény kalmárok között portékáik elárusításában, de országos vásárokon kívül semmiféle portéka árulása a városban meg nem engedtetett, minthogy az illetén engedély a görög kereskedők contractusába ütközött volna. 1746-ik évben kezdett a városi Elöljáróság arról gondoskodni, hogy a lakosság némely nyersanyagokat minél könnyebb úton elárusithasson, egyességek köttetett tehát, mint már említve is volt, négy óbudai zsidóval, kik kizárólagos engedélyt nyertek folyvást Kecskeméten tartózkodni, és itt a lakosságtul a nyersbőröket, és gypjút összevásá-

rolhatni, s ezen két czikken túl, az úgynevezett árendás zsidók más portékák árulásába, országos vásárok idején kívül, huzamos ideig nem is bocsájtattak; a gyapjú, gabona és borvevő zsidók pedig, mint vagyonosb vidéki kalmárok vagy kereskedők, amazok közé soha sem számítottak. Ezen bőrvásárlás volt alapja a zsidók kecskeméti befogadtatásuknak, és itteni megtelepedésüknek.

1798. é. Augusztus 24-én 8681.sz. a. Bécsben kelt kegyelmes királyi szabadalom Kecskemétnek 5-ik vásárt engedett, évenként Sept. 26-án Cyprián napján tartandót; ugyane vásári szabadalomlelvel Kecskeméten hetenként két, úgymint kedden és pénteken tartandó hetivásárt engedélyez, éppen azon jog, kiváltság, mentesség, és szabadság mellett, mint az országos szabad barom és gyalogvásárok tartatni szoktak.

E vásári kiváltság előtt valahányszor a zsidók folyamodtak portékáiknak országos vásárokon kívüli árulhatása végett, mindig elutasítottak, azon indoknál fogva, hogy azon jog a görög kereskedőket illeti meg, az általok évenként fizetni szokott 350 f. censusért, későbbben valahány zsidó folyamodott, mindnyájának megengedte bizonyos taxa, mint egész évre megállapított helypénz, átalány fizetése mellett a hetivásári árulhatást, a szabad hetivásárokat engedélyező K. kir. kiváltság erejével indokolván a városi tanács engedélyét; így 1811. Április 20-án Schwarz Lázárnak, 1812. Május 8-án Schweiger Mártonnak, fejenként egész évre fizetendő 100 frt hetivásári helypénz mellett a portéka árulás engedélyeztetett, később másoknak is megadatott, a helypénz-átalány változván lefelé 2 f. 30 krig, az illető kereskedőnek tehetsége, tekintve kereskedési forgalmának mértékéhez képest; de másrésről ezen engedélyezés, a görög kereskedőket figyelmesebbé tévén, ezek a régi census fizetését megtagadták, s 1814 után többé fizetni nem is akartak.

1823-ik évben a városi Tanács a Választó Közönséggel¹⁵ egyetértőleg, a városbani kereskedés felvirágoztatása tekintetében, egy javaslat kidolgozása végett bizottságot küldött ki, melynek munkálata 1823. é. Február 27-én a Tanács és Választott Közönség egyetemes ülésében 290. sz. alatt tárgyalás alá vétetett, s olyatén határozatot hozatott: hogy

1. Miután az 1790/1. évi 27-ik törvény az óhitű görög lakosokat az ország többi lakosaival egyenjogú polgári állásba helyez-

te, s őket birtokszerzés s hivatalviselés képességével felruházta, a helybeni görög kereskedők pedig kizárólag e törvény alapján az 1721-iki szerződésben kötelezett censust 1814-ik év óta megtagadták, és azóta kereskedésüktől a városházi pénztárba semmit sem fizettek, ezen görög lakosokat a városi Tanács és V. Község jövőre minden taxa fizetés alul fölmenti, azon feltétel alatt, hogy az elmulasztott 9 évi censust saját ajánlataikhoz képest 500 forintokkal megváltsák, és ezen kívül ugyanazon időre rájuk kivetendő s öszvesen 923 f. 30 kroat tevő adót egyszerre a város pénztárába befizessék, jövőben a személyeikre s egyéb javaikra a megyei rovat szerint kivetendő rendes adón túl semmit fizetni nem fognak.

2. Hetivásároknak vidéki kereskedőknek és iparosoknak az áruvásárlás többé meg nem engedtetik.

3. A házaló zsidóknak és horvátoknak az ilyen batyus kereskedés továbbra betiltatik.

4. Minthogy Kecskemét város lakosai legrégebb időktől fogva igen szép szabadságokkal bírtak, s kereskedésüktől és mesterségüktől a görög kereskedőkön kívül censust nem fizettek, az ilyen fizetéstül jövőre is általában felmentetvén, csak a rendes adóval fognak tartozni, mihez képest felszabadítottak általában, hogy mindennemű kereskedést folytathassanak, és házaiknál tetőzés szerint boltot nyithassanak.

Azonban minthogy a helybeni rendes lakosok sorába a türelmezett zsidók teljességgel nem számíthatnak s egyedül a rendes lakosokat illető beneficiumokkal¹⁶ ezek nem élhetnek: annál fogva a helybeni türelmezett zsidóknak a boltnyithatás mindenkor csak a városi tanáccsal kötendő arendalis contractus mellett leendő megengedve, mely contractus az idő körülményeihez képest változhat, s meg is szűnhet.

Ezen határozat alapján 1823-ik évi Augusztus 8-án 1093. sz. alatt Schwarz Lászlóval, ki Hajagos József házában boltot nyitott, a szerződés 40 f. évi fizetésben megkötött; 1827. Május 29-én 907. sz. alatt Hacker Izraellel 20, Schwarz Lászlóval szinté 20 ftkban kötött szerződés, Schweiger Mártonné irányában pedig a szerződés megkötése felfüggesztett.

Így gyakoroltatott ez, mind a hetivásári helypénzátalány, mind a boltnyithatási haszonbér irányában a zsidókra nézve 1811, il-

letőleg 1823. évtől 1831/2-ik évig, mindkét rendű összegek évenként a pénztári főkönyv bevételi rovatába pontonként bejegyeztettek, s az idő szerinti pénztárnok által beszédettek, 1822-ik évtől királyi Rendeletnél fogva a város minden javadalmai az előbbi házi kezelés megszüntetésével nyilvános árverés útján haszonbérbe adatván, a vásár és piacz helypénz jövedelmérőli haszonbérleténél egyik záradéka mindig a következőket tartalmazta: "ide nem értvén a zsidók által hetivásáronkint fizettetni szokott taxákat" - de a már említett 1831/2 évi bérletkor ezen zsidótaxák befoglaltattak a bérlevélbe, s azontúl a pénztári könyvből kihagyattak; itt azonban olyan gondatlanság történt, hogy mivel a zsidók boltnyithatási taxáik is a helypénz-átalánnyal együtt voltak bejegyezve, ekkor általában ezek is kihagyattak, s többé gyakorlatba lenni megszűntek, annyival inkább, mivel az 1840: 29-ik törvény 2.§-a gyárák állítását a fenálló feltételek mellett, kereskedés és mesterség üzhetést pedig a zsidóknak általában megengedte.

Ezen intézkedés s gyakorlat történt a kecskeméti zsidók irányában, azok életmódjának főága, a kereskedési üzletre nézve, a mesterségek s iparüzlet gyakorlata pedig a következő adatokat mutatja.

Régibb időszakról a kecskeméti zsidók között csak háromnemű üzlet mutatkozott a kereskedésen kívül, úgymint: ablaküvegező, pipakupakozó, és szobafestő, később olyatén iparüzletet gyakorlott némelyik, melynek czéhe nem lévén, sőt hasonnemű üzlet a városban sem létező, akadályokat nem tapasztalhattak; miután pedig az 1840-ik évi 29-ik törvény 2-ik §-a számukra korlátnélküli iparjogot biztosított, czéhes mesterségek tanulására is vállalkoztak. 1841-ik évben Csillag Márton a helybeni izraeliták egyik vagyonsbika, József fiát timár mesterségre kiképeztetni kívánván, a helybeni timár czéh által elutasított, azért mert a czéhprivilégium 1. czikke csak törvényesen bevett vallásúakat enged mesterinasokul felvétetni; Pest megye közgyűlése azonban 1841. évi Mártius 26-án 1369. szám alatt Csillag Márton folyamódására ez ügyben azt határozta: hogy miután az 1840: 29. t. cz. 2. §-a a zsidó mesterembereket csak abban korlátozza, hogy mesterségüket saját vallásukon levő segédekkel üzhetik, de abban hogy gyermekeiket keresztény mestereknél képezthessék, nem

rendelkezvén, következőleg ezt szabadon hagyván, a járási főszolgabíró megbízott, hogy folyamodó fiának inasul leendő elfogadására a kecskeméti timár czéhet utasítsa.

Nagy, másképp Grósz Sándor ugyancsak helybeni izraelitát az 1840-iki törvény már úgy érte, mint aki a timár mesterséget kitanulta, de helybeni timár czéh kebelébe föl nem vette, sőt mestersege gyakorlásában is háborgatta; folyamodván a megyéhez, kihallgattatván a városi tanács is, a timár czéh is, - a timár czéh ismét a privilégium 1. cikkéhez ragaszkodott, a városi tanács ellenben úgy nyilatkozott, hogy az idézett cikkhez képest a folyamodónak felvételére a timár czéh ugyan nem köteleztethetik, de az 1840. 29. t. cz. 2. §. világos rendelténél fogva a folyamodó abban nem gátoltathatik, hogy mesterségét maga, vagy saját vállalsbeli segédekkel ne űzhesse, s a bőroket nem csak szemerczével,¹⁷ hanem cserrel is ne készíthesse, és Pest megye 1841. é. Mártius 29-én tartott közgyűléséből 1530. sz. a. ez értelemben mind a folyamodót, mind a városi tanácsot, mind pedig a timár czéhet a járási szolgabíró által utasította.

1846. évi December 4-én 2 szobafestő, 2 timár, 2 piparezező, 2 sapkás, 1 bádogos, 1 szücs, 1 czipész, 1 üveges, összesen 14 zsidó iparos, több helybeni kézműves izraelita társaik nevében így folyamodván a városi tanácshoz, bejelentették, hogy ők az illető keresztény czéhekbe teljes joggal be nem léphetnek, minden rend és költsönös segedelem nélkül elszigetelve maradni pedig nem kívánnak, 19 pontban szerkesztett szabályaikat jóváhagyatás végett bemutatták, melyeket a városi tanács megvizsgáltatván, 1847. évi Január 4-én tartott ülésében elfogadta s megerősítés végett Pest megyéhez felterjesztette, honnan a bekövetkezett országos zavarok miatt hogy későbbben visszaérkezett volna, nyöma nincs.¹⁸

Jelenben a helybeni izraeliták között számos iparos találattik, nagyobb rész mindazáltal kereskedéssel foglalkozik.

Az izraeliták házszerzési viszonyaik Kecskeméten.

Az 1746-ik évben nyersbőrök összevásárlása végett szerződésileg bebocsátott négy izraelitának nem csak birtokszerzés nem volt megengedve, sőt a haszonbérbe veendő házak száma is meghatározott, ők azonban jó idején tapasztalták az itteni házbirtok

tulajdoniságának előnyét, s óhajtották azt kieszközölni.

1787. évi Április 27-én legelső volt Náthán Salamon itteni árendás zsidó, ki a városi tanácshoz azért folyamodott, hogy mivel már nagy idő óta a bérlet és kereskedés útján a lakosok közt sok pénzt forgalomba hozott, s mindeddig erkölcsileg meg nem rovatott, az itteni házbérlet pedig annál bizonytalanabb, mert minden alkalmas házak katonabeszállásolással elfoglaltatnak, azt kérte, hogy a rendes lakosok jogával élve, magának és cselédeknek számára házat szerezhessen; végzésül azonban tagadó választ nyert, a városi tanács azt határozván, hogy mivel a folyamodó és hozzátartozandói mindeddig contractus mellett tractáltatott,¹⁹ melynek erejét a felsőbbi rendeletek sem változtatták, ha tetszik e mellett való maradása, az ittlakásban nem gátoltatik; mivel azonban a contractus szerint csak házakat bérelhet, azokat is meghatározott számban, ezeknél fogva a házvétel, és a rendes jogainak élvezete neki meg nem engedtetetik.

Az 1799-ik évi December 6-án és 1804. évi Február 27-én a zsidókkal kötött szerződések 7-ik pontjában, nemcsak a bérletbe vevendő házak száma meghatároztatott, de pénzvesztés terhe alatt eltiltattak az izraeliták, hogy a helybeni lakosoktól sem házat, sem más örököt, sem zálog, sem örökképpen szerezni ne bátorkodjanak.

Legelső esete volt az ingatlan telekbirtok engedélyezésének, mit a városi hatóság az izraelita községnek a Synagóga irányában adott, ez is eleinte igen kedvezőtlen modorban tétetett. 1814-ik évi Április 29-én ugyanis a helybeni zsidóközség előljárói folyamodásukban előadván, hogy azon házat, melyet régtől fogva mint Synagógát használnak 1810-ik évi Mártius 14-én Schweiger Márton és Salamon nevére örökösen megvették, megengedtetni kérték, hogy ezen vételük felvállási beiratás által ünnepélyesítették; a városi tanács megengedvén a folyamodóknak, hogy a kérdéses házat továbbra is mint Synagógát használhassák, de mivel nekik nincs törvényes tehetségük bármely telkeknek is állandó joggal való megszerzésére, annál fogva bejelentett vételük helytelennek ítéltetvén, annak kért felvállása nemcsak el nem fogadtatott, sőt előre megfosztottak azon reménységtől is, hogy ők valaha azon házat mint örökjüket birhassák.

1817. évi Augusztus 4-én a zsidóközség folyamodásilag, az e-

előjárók pedig személyesen a városi tanács előtt megjelenvén, bejelentették: hogy újonnan építendő Synagógájuknak alapját letétetni szándékozván, azt kérték, hogy e nevezetes munkájukat a városi tanács jelenlétével tisztelné meg; minthogy azonban a városi lakosok között az ingatlanok szabad adásvétele akadályt nem szenved ugyan, de a kérvényzők mint türelmezettek itt illetően birtokot nem szerezhettek, a jelenlevő előjárók megkérdeztettek az iránt, vajon azon telken minemü joggal szándékoznak építkezni? E felhívásra előmutatták a már említett 1810. Márt. 14-i szerződést, minél fogva házat vettek 1800 forintokért, néhány napok előtt pedig azon háztelkének bővítésére egyik szomszédtól egy darab telket szinte örökösen vettek 300 forintokért, és így a beépítendő telekhez 2100 f-kért jutottak, de mivel a zsidók az országos törvény és a már szerte említett 1814. évi Április 29-én kelt városi tanácsi tilalom ellenére fundust a városban nem szerezhettek, a városi tanács elhatározta, hogy a 2100 forint scala²⁰ szerint a zsidóközségnek visszafizettetvén, a fundus a város részére elfoglaltassék, mindazáltal a zsidó előjárók a végett könyörögvén, hogy azon fundus évenként fizetendő bizonyos árenda mellett használatukba hagyassék meg, hogy azon imaházat, iskolát, paplakot, s a vallás gyakorlására szükséges hajlékot építhetvén, isteni tiszteletet gyakorolhassanak, a tulajdonjog nem övék, hanem a városé legyen; e kérelemre tehát mindaddig, míg a felállítandó épületek isteni tisztelet gyakorlására használtatnak, azon két telket a városi tanács a zsidóközség használatában meghagyta, következő feltételek alatt:

1. A zsidóközség által a két fundusba beruházott és scala szerint reducált összeg tévén 843 f. 48 1/5 krt, az összeg ugyan vissza nem fizettetik, de jövőben előforduló esetre nyilván feljegyeztetik; úgy, hogy

2. Akármely esetben a zsidóközségnek jussa egyedül ezen beruházott összeghez lehetvén, a fundusokban való tulajdoni jog egészen és teljesen a várost fogja illetni, éppenugy, mintha az investitionális summát²¹ letette volna, mely soha többé kérdésbe nem vonható tulajdonjog elismeréséül.

3. Tartozik a zsidóközség a városnak évenként öt species²² körmőci aranyakat fizetni, és ezen kötelesség alatt

4. Azon telken kezdett Synagógát elkészíttetheti s ott az is-

teni tiszteletet gyakorolhatja, nyilván megjegyeztetvén

5. Ezen egység addig tart, míg a zsidóközség s ottani imaháza fenáll, megszűnven pedig az bármely baleset vagy változás által, megszűnik ezen arendalis contractus is, s ekkor lefizetvén a város a beruházott 843 f 48 1/5 krt, a most árendába adott fundust birtokába és szabad rendelkezése alá veheti, addig is azonban

6. Synagógán, oskolai paplakon, vagy vallás gyakorlására szükséges más épületeken kívül más építkezést ott tenni nem szabad, mi ha tétetnék is, az minden előforduló esetben úgy tekintessék, mintha ott sem állna.

Ezen feltételekkel a contractus két eredeti példányban kiállítatván, egyik a város levéltárában letétetett, másik a zsidóközségnek kiadatott, és így a megkezdett építés folytatása megengedett.

Ezen szerződésben foglalt öt arany évenkénti haszonbér folyvást fizettetett 1845. évig, ekkor a zsidóközség folyamodására az 1840. 29. törvény és mivelődő kor szellemében, a Synagógát, oskolát és paplakot az adózás alól a város felmentette, sőt azt is megengedte, hogy oskolai épületei szaporítása tekintetébül az izraelita község még egy szomszéd telket is megszerezhessen.

A második eset történt 1820-ik évben, midőn Schweiger Márton helybeni izraelita kérelmére, a városi tanács megengedte, hogy egy általa megvásárlandó alkalmas telken olajsütő malmot építhessen; az engedély föltételei következőleg állapittatván meg:

1. Minthogy ezen olajmalom felállítása a helybeni lakosság közhaszna tekintetéből engedélyeztetik, sohasem lészen szabad Schweiger Mártonnak vagy maradékának azt semmiféle más malommá átalakítani, annak tökéletes elkészítésére pedig másfél év engedtetik azon nyilvános feltétel alatt, hogyha ez idő alatt az olajmalom minden kellékeivel együtt közhasználatra készen nem állana, minden kedvezés megszüntetésével azt tovább építeni szabad nem lészen, hanem addig tett építkezését a város törvényes becsárban magának fogja megtartani.

2. Ha az építettő, vagy maradékai ezen olajmalmot eladni szándékoznának, bármely vidékiek kirekesztésével azt csak helybeni lakosnak s a városi tanács előtt teendő jelentés s azt követő engedelem mellett lészen szabad eladniok.

3. Minthogy az országos törvény minden ingatlan birtok megszerzéséből a zsidókat kirekeszti, s az olajmalom fundusának tulajdoni joggal való birtokosának Schweiger Márton nem tekintethetik, annak teljességgel nem is tekintetik, hanem a birtok a várost fogja illetni, ő pedig azt csak mint árendás használandja, és miután előre 20 évi árenda fejében a város pénztárába 1320 frtkat befizetett, ezen összeget a legelsőben megállapított igen terhes feltételek enyhítéséért önként behagyta, azon összeg nekie többé soha vissza nem fizettetik, s azon fölül még 1820-ik évi November 1. napjától számítva, mint árendás, azon fundustól évenként 5 species aranyakat tartozik árenda fejében fizetni, azon világos megjegyzéssel, hogy ha Schweiger Márton vagy maradékai ez olajmalmot másnak eladnák, vagy az ő megfogyatkozása miatt az más akárki birtokába jutna, ezen következő birtokos is a malom fundusától évenként az 5 arany haszonbért tartozand megfizetni. E feltételekről a szerződés két egyenlő példányban kiállított 1821. évi Augustus 13-án.

Ezen olajmalom az építettő Schweiger Márton egyik vejére Fischer Jakabra szállott; 1842. évi November 18-án kelt városi tanácsi engedély mellett azután ugyanannak másik veje Schweiger Salamon vette át, végre 1843. évi Januárjús 30-án kelt tanácsi határozat szerint és engedély mellett megvett Hakker Lőrincz helybeni izraelita, s jelenleg ennek atyja Hakker Izrael birja.

Harmadik eset előfordult 1829-ik évben, midőn a Mária nevű külvárosi telket a város kiosztván, Csillag Márton helybeni izraelita kérelmére, a városi lakosok közhaszna tekintetéből, a Tanács és Választott Község két házhelyet átadott a vállalkozónak, hogy azon téren egy olajsütő és egy árpakása malmot építhessen s boltot is nyithasson, a következő feltételek alatt:

1. Csillag Márton vállalkozó mint árendás 30 évig szabadon használja az általa építendő malmot, köteles levén a háztelkek kimutatásakor a város pénztárába 600 vftkat lefizetni, mely összeget az árendális 30 évek eltelte után sem követelheti vissza.

2. Minthogy a vállalkozó épületeit csak későbbben készíttetheti el, az első 1829-ik évre árenda fejében fizet a város pénztárába 3 species aranyakat, jövőre pedig évenként mindig előre 6 species aranyakat.

3. A kimutatandó funduson a vállalkozó 2000 pengő forint értékig építkezhet, azonban akár a kötött 30 évi használat előtt a vállalkozó történhető megfogatkozásával ezen épületek birói foglalás alá vétetnének akár a 30 év eltelte után azon fundust a vállalkozó vagy örökösei a városnak tartozván visszabocsájtani, ez esetek bármelyikének beállításával a város a malmot és egyéb épületeket hit alatt megbecsültetni fogja, s ha nagyobb értékűek volnának is csak a 200 pftkat fogja azokért megtéríteni, ha pedig kevesebb értékűek lennének, csak a becsárt fizetendi vissza; újabb egyezésnek azonban alkalma fenhagyatott.

4. A vállalkozó a városi tanács hire és engedélye nélkül az építendő malom eladásába nem bocsátkozhatik. A szerződés két egyenlő példányban kiállítottatott 1829. é. Mártius 4-én.

Ezen olajmalmot és melléképületeit az 1846. é. Február 27-én kelt, és alább érintendő általános engedély jótékonyságával, Csillag Márton 1846. é. Mártius 7-én az 1842-46 Felvállási Jegyzőkönyv 487-ik lapján, tulajdoni joggal saját nevére bejegyeztett. Jelenleg birja Brükler Árgil izraelita.

Negyedik esetben. Az ilyetén engedélyezés tétetett Millhoffer István helybeni izraelita sebészorvos részére, midőn annak folyamodására a közegészségi ügy körül tanúsított bokros érdemei tekintetéből a városi Tanács és Választó Község összhangzó megegyezésével, házszereshetési engedély adatott 1830. é. Mártius 20-án a tanácsi jegyzőkönyv 461-ik pontja alatt, a következő feltételek mellett.

1. Egy fundusnak, melynek azonban tulajdonisága a várost illeti, megvétele megengedtetik.

2. Azon funduson csak annyit építhet, mennyi maga kényelmére és családjának szükségére megkivántatik, de bérbe adandó lakást, vagy kereskedési helyiségeket építeni nem szabad.

3. A városnak a fundushoz való tulajdoni joga elismerése tekintetéből évenként fizetni fog a városi pénztárba 4 pengő forintot.

4. Ezen használati engedély a folyamodó saját kéréséhez képest 32 évekre terjesztetik ki, de ha ő ennek eltelte előtt elköltözik, vagy elhal, és neje máshoz férjesül, vagy ha a kötött idő lejár, azon ház nyilvános árverésen eladatván, tartozik a folyamodó vagy örökösi annak árával megelégedni, míg azonban férje

nevét viseli, az engedély özvegyére is kiterjesztetik.

Ezen házszerzési engedély az évenkénti 4 pfrt fizetés terhe alatt volt 1845. é. December 22-ig, midőn a Választott Közönség önkéntes indítványára Millhoffer István orvos úr folyvást kitüntetett érdemei tekintetéből a városi Tanács által elengedtetvén, helyette azon ház a rendes adófizetés alá helyeztetett.

Az ötödik ilyenén különös engedélyt Hellsinger Móricz és Simon testvérek nyerték meg, 1833-ik évben. Ezeknek attyuk a legtehetségesebb helybeni izraelita kereskedő még 1829. évi Január 23-án folyamodott a városi Tanácshoz, s általa bemutatott feltételek alatt kért fiai számukra házszerzési engedélyt; de mivel az egyik feltétel homályos szavaiból tulajdoni jogra lehető kilátást olvasott ki a Választott Közönség, a kért engedély meg nem adatott. 1833-ik évi Márt. 1-én a két testvér ismét folyamodott, minden közteherviselést megajánlottak, és a tulajdoni jogról nyilván lemondottak, de a Választott Közönség oly terhes feltételeket kívánt szabni, melyeket a folyamodók el nem fogadhattak, s miután a két testület kebeléből kinevezett vegyes bizottság által szerkesztett feltételeket sem fogadta el, végre a városi Tanács a királyi Resolútió értelmében a köztük ki nem egyenlített tárgyat az Úriszék elhatározása alá terjesztette, mely 1833. é. November 26-ik napján a következő feltételeket állapította meg:

1. Folyamodóknak szabad maguknak e város kebelében akárhol egy házat, egy háztelket megszerezni, azt magok nevére átíratni s 30 esztendeig mintegy zálogban birni és használni; de

2. Azon háztelken, az önként megajánlott katonakvártélyon kívül, egyedül maguk s familiájuk szükségére s kereskedésük kényelmére megkívántató épületeket tetethessenek, más idegeneket akár személyes, akár kereskedési tekintetből bérbe fogadni nekik szabad nem lészen; úgy

3. Nem lészen nekik szabad a városi Tanács engedelmé nélkül, megszerzendő házukban árus boltot nyitni; ha mindazáltal a városi Tanácstól, akire ezen kérdésben forgó esetben a főméltóságú Földesuraság úri jussainak fentartása s így a bolt iránti alkudozás is bizatik, egy árus bolt nyitására engedelmet nyerhetnek, költsönös megegyezéssel megállapítandó esztendei befizetés mellett nyílt boltot is tarthatnak.

4. Valamennyi közterhek viselésével egy házas gazda tartozik, milyenek a katonatartás, hetelés, úticsinálás, s más, a házbírással egybekötött terhek, mindazokat a folyamodók is in natura viselni köteleztetnek;²³ ha mindazáltal a városi Tanács vélek ez iránt alkudozásba bocsájtkozik, azokat a megnyerhetés esetére pénzzel is megválthatják.

5. A földesúri jussnak elismeréséül kötelesek lesznek a folyamodók a városnak, mint a földesúri jussok képviselőjének esztendőnkint a házi adón kívül két species császári aranyakat fizetni.
Végre

6. A zálogos 30 esztendők lefolyásával, szabadságában álljon a városnak, mint a földesúri jussok képviselőjének, hogy ha a folyamodókkal, vagy azoknak örökösivel új zálogos kötésre lépni nem akarnak, a háztelket a rajta találandó épületekkel együtt az ehhez értő mesterek által a hit alatt megbecsültetni, s az ekképpen megállapítandó egész becsár letétele mellett a házat folyamodóktul elvenni, akik azt a becsár felvételével minden vonakodás nélkül kibocsátani kötelesek lesznek.

Időközben egyik testvér elhalván, Hellsinger Móricz 1836. é. Mártius 18-án kötött szerződést a fentebbi feltételek alatt.

Hatodik speciális engedélyt nyertek Schweiger József és Salamon helybeni testvér izraelita kereskedők, 1839. é. Máj. 10-én ugyanazon feltételek alatt mint fentebb Hellsinger, mindazáltal azzal a különbséggel, hogy kettejüknek külön-külön egy-egy házvéttel engedélyeztetett, és az általuk megveendő ház előre a városi Tanácsnak és Választó Közönségnek bejelentettni köteleztettek.

Ez időközben több hatályos körülmények összemunkáltak arra, hogy a kecskeméti izraeliták házszerzési viszonyuk, a helyhatóság eddig gyakorlott irányától eltérítettessék. Ide tartozik mindenekelőtt megemlíteni az 1840. é. országos törvényeket, melyek közül a 15-ik cikkelyben behozott váltótörvény, habár mellesleg is, nagy lökést adott az izraeliták vagyonosodásának, annál fogva kényelem tekintetében alig tiltható vágyat gerjesztett a házszerzésre, annyival inkább, mert a zsidókat érdeklő 29-ik törvény 5-ik §-a világosan azt rendelte, hogy "amennyiben az izraeliták polgári telkeknek szabad szerezhethése gyakorlatában lennének, az illy városokban ezen gyakorlat jövődre nézve is megállapittatik." - másrésről az akkori Pest megye Rendeinek túlbuz-

gó philantrópiája is e célzt mozdította elő, amennyiben a kecskeméti izraeliták házszerzési viszonyára az 1840. 29. 5. törvényt igen széles értelemben alkalmazta.

Történt ugyanis: hogy Hirháger Mátyás kecskeméti sütőmester javaiban megfogyatkozván, csődtömegére tartozó háza nyilvános árverésre kitétetett, s mivel arra több helybeni izraeliták is vágytak, a városi Tanács pedig helyhatósági előleges engedély nélkül, régi gyakorlat szerint a házvételt megengedni nem kívánta, őket az árverésből tetteleg kizárta; ekkor Baumann Joachim a bukkottnak egyik hitelezője bepanaszolta ezt Pest megyénél, mire a megye vizsgálatot rendelt, a kecskeméti Tanács hivatkozott az 1840. 29. 5. törvényre, mely az izraeliták olyatén városokbani gyakorlatáról szólt, hol ezek a polgári telkek szabad szerzési gyakorlatában voltak, és mivel itten megszorítás nélküli házszerzést sohasem engedélyeztek, kérte a folyamodót elutasíttatni; de a megyének 1843. é. Június 13-án tartott közgyűlése 3286. sz. a. végzését két kecskeméti izraelita nyilatkozására, illetőleg az úrszékek Hellsinger házvételénél, s a nyilatkozó két izraelita által felmutatott végzésére, s minthogy annál fogva Kecskeméten 1840-ik év előtt is szabad volt az izraelitáknak bizonyos feltételek mellett házat szereznii, a városi Tanács azon tettét, hogy a zsidókat az árverésből kizárta, helytelennek nyilatkoztatta, egyszersmind utasította a Tanácsot, a járási szolgabíró által, hogy jövőben magát hasonló eseteknél a fennálló s önkényes s törvényellenes meg nem változtatható gyakorlati szokáshoz alkalmazza.

Pest megye közgyűlése tévedt annyiban, hogy az idézett törvényt kelletinél szélesb értelemben alkalmazta, mert a törvény előbbi szabad gyakorlatot emlit, holott Kecskeméten ilyen sohasem létezett, a feltételekhez kötött engedély pedig főleg az érdemeken és jó magaviseleten alapult, amit a nyilvános árverés, és szabad gyakorlat eszméje legtöbb esetben kizár, mivel így az érdemtelen és rovott, de különben pénzes izraelitáknak is nyílt alkalom adatik a házszerzésre: ezért a kecskeméti városi Tanács rögtön felterjesztést intézett Pest megyéhez, de sikertelenül, mert a megye rendei 1843-ik évi September 4-én tartott közgyűlésökben előbbi határozatuk mellett maradtak, s minden más feltételek mellőzésével, az itteni régi gyakorlat meghagyására elegendő.

dőnek látták azt, ha az illető izraeliták házbirhatásáért jövőre is bizonyos taxát fizetnek, határozatukban pedig csak azt a kis különbséget hitték, hogy a törvény általános rendeletéből folyó jog megadása többé nem a városi Tanács tetszésétől fog függeni.

Illy közbejött körülmények természetes következménye az lett, hogy a kecskeméti izraeliták házszerzési hajlamának a régi gyakorlat elegendő korlátul nem szolgálhatott, mert azok a városi hatóságok tudta, engedélye nélkül, alattomos utakon és módokon²⁴ is házbirtokra szert tenni törekedtek, már ezen 1843-ik évi nyáron ugyanis a Választott község átírást intézett Jul. 30-án a városi Tanácshoz, melyben négy engedély nélküli esetet kijelölve, megkereste a Tanácsot, hogy a megnevezett izraelitákat vonja kérdőre, mi jogon avatkoztak házszerzésbe. Egy küldöttség által kihallgattatván a panaszoltak.

a. Kiss Márton izraelita elesmerte, hogy tudomása szerint a helybeni zsidóknak venni szabadon nem lehet, hanem több úriemberek javaslatából megkérte Szappanos István urat, hogy az ő részére maga neve alatt Király Sándor házát vegye meg, aki azt minden ajándék kívánása nélkül meg is alkudta 4000 vftkért, ezen összegben megvette, és a panaszolt azon házba beköltözött mint sajátjába, azt jó izléssel elkészítette, de ő ez által senkit megkárosítani nem kíván, mert kész a háztól minden szolgálatokat és terheket viselni, vagy ha nem elég, kész attól, mint a többi házvételi engedéllyel ellátott zsidók, évenként bizonyos taxát fizetni. A küldöttség jelentése szerint ezen ház Szappanos István nevében volt adó alá felvétetve.

b. Hakker Izrael azt adta elő, hogy ő a Hirháger-féle házat Karácsonyi Antaltul zálogba vette; ezt a küldöttség kihallgatván elismerte, hogy a kérdéses házat árverés útján ő vette meg 7580 frtkért, és azt Hakkernek zálogba adta, az adóra Karácsonyi nevében lévén a ház feljegyezve.

c. Csillag Gábor a Demeter-féle házat Ns Ferenczy Jakab úrtól 30 évi zálogczim alatt szabad építkezés jogával vette át, úgy, hogy ha azon idő alatt az ország törvénye a zsidóknak házvételi jogot ad, akkor azon ház az örökös birtokában maradjon, addig pedig tőle az adót és más terheket viselje.

d. Csillag Ignác 1-ső tizedbeli házát Bóbis Sándor és Ferencz testvérektől szabad építésre zálogba vette át 5000 frtkban, az

adót az átadó testvérek fizetik tőle.

A városi tanács ezen hivatalos jelentést a végre közlőtte a Választó Községgel 1843. Nov. 3-án: hogy a tárgy iránt, jövőbeni eljárás tekintetéből véleményezzen.

Mielőtt azonban a felhívott Választó Község véleményét adta volna, 1846. évi Február 9-én az Izraelita Község folyamodott, s indokainak méltányos figyelembe vétele mellett azt kérte, hogy a házszerezés, s házaiknak örökjogoni birtokolhatása részükre engedélyeztessék; a városi Tanács e kérelmet nem csak a haladási korszellelem, 1840. 29. törvény s Pest megye határozatai tekintetéből látta korszerűnek, hanem annak elfogadását a városi község közjava tekintetéből is hasznosnak tekintette, mert az a régibb szabály, mely az izraeliták házszerezését nehezítette, kijátszva lett azon visszaélés által, hogy keresztény lakosok saját nevük alatt szereznek házat izraeliták számára, s azt legszorosb feltételek mellett bocsájtják azok használatába, és az illetén alattomos házszerezők többnyire tehermentes nemes személyek lévén, a visszaélés annyival kártékonyabb, hogy ezúton megszerzett házak, a többi keresztény lakosok nagy sérelmére a közteherviselés alól elvonatnak; nyerni fog ez által a város csinosítás tekintetében, ha jómódú izraeliták szerzendő házaikat nemcsak biztonság, de izletesség irányában is fogják elkészíttetni, de az izraeliták hittele is így szilárdulván, azok az itteni kereskedésre kedvező hatást idézhetnek elő; végre a helybeni házak értéke is ez úton emelkedvén, az izraeliták által kért házszerezési engedélyt a városi Tanács megadhatónak látta a következő feltételek alatt:

1. Hogy a most házzal biró izraeliták házaikat ugyan megtarthassák, azokat saját nevükre fel is vallathassák, de a jövőben csak azok szerezhessenek házat, kik több éveken át a város kebelében lakván, magukat hasznos üzlet és folytonos jó erkölcsi viselkedés által arra érdemesekké tették.

2. Hogy a mind a már eddig házzal birók, mind a jövőben erre jogosítandók, felvállás alkalmával házaiktól kétszeres laudemiumot,²⁵ azaz 1 %-ot fizessenek a városi pénztárba. Mely kezdeményező határozat véleményének nyilvánítása végett a Választó Községhez áttétetett.

A Választott Község átirásában a tanácsi feltételeket azzal pótolván, hogy a házbirhatáson túl az izraeliták egyéb, a rendes

lakosokat illető polgári jogokban úgymint szőlő, föld, malom birtoklás s legeltetés vagy korcsmáltatási jogban ne részesülhessenek, jövőben pedig akik alattomos úton az izraeliták részekre házat szereznének, mint a városi községet csalók büntettenessenek, és jövőre az előleges vizsgálat mindkét testület közös bizottsága által eszközöltessék; ezen módosítást viszont a városi Tanács fogadta el, és így csak a Választott Közönség részéről a további eljárás minősége iránt fölmerült véleménykülönbség maradt tárgyalás alatt.

Ezen 1846-ik évi Februárius 27-én a tanácsi jegyzőkönyv 504. pontja alatt elvileg bevégzett közös határozattal a helybeni izraeliták is megelégedtek, s következőleg házaikat a kétszeres laudemium lefizetése mellett felvallani igyekeztek, de ezen engedély a városi tanácsnak határozata szerint csak azokat illette, kik már házszerzési engedéllyel ellátva voltak, azok ellenben, kik ilyenén engedély nélkül, mások neve alatt, vagy zálogczimmal szereztek házat, erkölcsi magaviselet tekintetéből új vizsgálat alá tartoztak bocsájtkozni, például Csillag Ignácz folyamodására, ki Bóbis testvérektől házát zálogban birta, a Választó Község 1846. Július 26-án kelt kedvező átirata folytán a városi Tanács 1847. é. Január 29-én a házbirtoklási engedélyt megadta.

Azonban a Választott Község 1846. é. Február 13-án kelt átirata szerint olyatén eljárási véleménykülönbségben volt, és azt kívánta, hogy a házaikat saját neveikre felvallani kívánó izraeliták általában, mindazok t.i. kik már házbirtoklási engedéllyel ellátva voltak, mind pedig azok is, kik még ilyenekkel nem bírván, azt kérvényezni fogják, erkölcsi tekintetben új vizsgálat alá bocsájtkozzanak, a Tanács ellenben a már mindkét testület által megadott engedélyt élvezők irányában az új vizsgálatot fölöslegesnek látta, s ezektől a felvallást elfogadta, csupán az utóbb jelentkezőkre nézve tartván fenn az újabb vizsgálatot, e fölött a két testület több át- és visszairásokat váltott, melyek legtöbbször a Tanács részéről 1848-ik évi Februárius 21-én kelt, s nemsokára bekövetkező az országos zavarok, a Választott Község is feloszlattatván, majd a forradalmi események után egyedül, képviselőtestület nélkül maradt városi Tanács ezen házbirtoklási zsidó ügyet régi elvek alapján a legóvatosabb eljárással kezelni igyekezett.

Levéltári adatok alapján, 1846-ik év előtt a fent elsorolt hat speciális eseten túl az izraeliták házszerzési engedélyt nem nyertek, 1847-ik évben pedig Csillag Ignác kapott hetediket, és ezen szám határozza meg 1848-ik év előtt Kecskeméten az izraeliták jogosított házbirtoklásait. Bekövetkezvén az 1848/9. évi országos zavarok, e tárgy függőben állott, de a forradalmi események után ismét előtérre jutott, mert az 1849-ik évi Mártius 4-én kelt Birodalmi Alkotmány 5. 23. 24. 27. 28. §-ai a birodalom minden népfaját s minden polgárát egyenjogúsággal ruházzván fel, különösen pedig a 30. § világosan rendelvén, hogy "minden austriai álladalmi polgár a birodalom minden részeiben mindenmü fekvő vagyont szerezhethet, valamint minden törvényesen megengedett keresetágot gyakorolhat" és ezen alkotmányban a zsidók sem említve, sem az egyenjogúságból kirekesztve nem lévén, ennek alapján nemcsak az izraeliták igénylettek jogot maguknak ingatlan birtok szerzésére, de az általuk tényleg gyakorlatba vett igényt némely polgári hatóság még előmozdította.

A kecskeméti izraeliták tehát tetszésük szerint vettek házat, és 1850-ik évi Április 8-án 11 izraelita folyamodott együtt és egyszerre a városi Tanácshoz, többé engedélyt nem is kérvén a házbirtoklásra, hanem mivel a Birószék, melynek eljárási köréhez tartozott régi gyakorlat szerint a felvállások körüli intézkedés, az ő felvállásaikat mint előleges engedély nélkülieket el nem fogadta, a városi Tanácstól egyenesen és egyszerűen csak azt kérték, hogy magánszerződések mellett birt házaikat nevükre irattassa át, de a városi tanács a már említett óvatos eljárással, a folyamodók kérését el nem fogadta, azért, mert az eddig fenállott törvények szerint az izraeliták Kecskeméten nem voltak gyakorlatában, hogy házat vagy egyéb javakat minden megszorítás nélkül birhassanak, s illetén engedély a birodalmi alkotmányban sincsen számukra biztosítva, a folyamodók tehát utasítottak, hogy e kérelmük foganatosítását felsőbb helyen eszközöljék.

És ezen utasításnak a helybeni izraeliták engedelmeskedvén, valósággal felsőbb helyre folyamodtak, minthogy 1850. é. Dec. 30-án tárgyalatott a városi Tanács előtt a Pest- Solt megyei Főnök Űnagyságának 1850. é. November 29-én 3403. sz. a. kelt rendelete, mely szerint a kecskeméti izraeliták telkeinek saját neveikre iratása végett folyamodván magyarországi teljhatalmú Csá-

szári Biztos Bárá Geringer Őnagyméltóságához, felsőbb helyen, az engedményezett birodalmi alkotmány szellemében határoztatott, hogy a telkeik átíratása végett könyörgő kecskeméti izraelitáknak, mihelyt polgári törvények rendelete szerint magukat mint tulajdonosok igazolandják, az általuk kért átíratás meg nem tagadtathatik, miről a járási fõszolgabíró által Kecskemét város tanácsa hozzá alkalmazkodás végett értesítettett. Erre a városi tanács azt határozta: hogy ámbár a folyamodó izraelitáknak törvényes joguk bebizonyítása esetében telkeik átíratása megengedtetett, de mivel itt csak a törvényes bevett és helybeni származású lakosok birhatnak telkeket, az izraelitáknak nagy része pedig még eddig rendes lakosnak bevéve nincs, ennél fogva ha a rendes lakosi joggal föl nem ruházottak közül telket kíván szerezni s nevére akarja átíratni, a rendes lakosi díj befizetésére köteleztetik.

Most tehát következett egy sereg beíratás, és úgy látszik, hogy az ekkor házakat szerzett izraeliták azokat részekre fel is vallották és saját nevükre beíratták.

Mielõtt azonban ezeknek névszerinti kimutatására áttérnénk, megjegyzem: hogy a város levéltárában nem találni annak nyomát, hogy Fischer Jakabnak és Schwarz Izsáknak a házbirhatási engedély megadatott volna, mindemellett is Fischer Jakab által Markovics Páltól zálogczim alatt szabad építkezés kikötésével birt 3-ik tizedbeli ház 6920. vf 20 kiban 1846. é. Október 21-én a Birószék által elfogadott felvállás alapján Fischer Jakab nevére átíratott, hivatkozás tétetvén az átírást megrendelõ birói végzésben a Tanács és Választó Közönség határozatára, mely kitétel alatt hihetõleg az 1846. Február 27-én kelt határozat értetik, de hibásan, mert Fischer Jakab részére speciális engedélynek kellett volna lennie, ilyen pedig nem találtatik. Továbbá

Schwarz Izsák irányában hasonló eset történt, ennek sem találtatik engedélye, mégis a Birószék 1847-ik évi Október 18-án t. Hajós József úr mint tiszt Maller Ferencz úr megbízottja által tett felvállás egy 3-ik tizedbeli házra 1845. é. Április 2-án kelt szerzõdés alapján elfogadtatott, és a ház nevére beíratott.

Ezek megemlítése után elõsoroltatnak azon izraeliták, kik felsõbbségi rendelet alapján házaikat saját nevükre beíratták 1850.

December 30. után, kik ekképp következnek:

1. Csillag Gábor 1851. Január 2-án Fodor Sándortól 840 pftkért megvett Dömötör-féle malmot felvallatja.

2. Csillag Gábor és Ferenczy Jakab nevén 1843-ik évi zálogszerződés mellett birt 7-ik tizedbeni Dömötör-féle házat felvallatja 1851. Január 3-án.

3. ifj. Kiss Márton 1851. Január 4-én 8-ik tizedbeni Sallai-féle házat, melyet 1847. évben kelt szerződés mellett Horváth Döme úr nevén birt, felvallatja.

4. Schweiger Bernát 1851. Január 4-én Fejes János úr 5-ik tizedbeli házát megvévén, felvallatja.

5. Hoffman Lázár a 8-ik tizedben Ferenczy Gergely úr neve alatt birt Buza-féle házat 1851. Január 8. felvallatja.

6. Csillag Márton, aki az 1829-ben építettett Mária-városi olajmalmot még 1846-ban a megnyert engedély mellett nevére iratta, most Szél Józsefnek 3-ik tizedbeni házát megvévén, 1851. Jan. 15. felvallatja.

7. Schwarz Izsákné 1851. Jan. 16-án a 2-ik tizedbe helyezett Kiss István-féle házat Balásfalvi Kiss Zsigmond által felvallatja.

8. Schwarz Herman 1851. jan. 18-án a 7-ik tizedben Papp István féle házat Bencsik Sándor által saját nevére felvallatja.

9. Hakker Izrael a Hirháger-féle házat, melyet 1842-ik év óta Karácsonyi neve alatt birt 1851. Jan. 21-én felvallatja.

10. Weisz Lipót 1851. Jan. 23. Uhrík örökösöktől szerzett 3-ik tizedbeni házat felvallatja.

11. Grúz Ádám 1851. Január 30-án Toma József 7-ik tizedbeni házát felvallatja.

12. Nagy Sándor 1851. Február 20. Veresmarti Lidia örököseitől vett házát felvallatja.

13. Millhoffer István 1851. Ápr. 5. a Zsifkovics féle 8-ik tizedbeni házat Horváth Döme úr által felvallatja.

14. Izraelita község 1851. Ápril 26-án nyert tanácsi engedély folytán az oskola épület bővítésére megvévén Garzó Györgyné házát 1851. Május 2-án felvallatja.

A városi hatóság tudtával a levéltári adatok szerint ez időközben 14 házvétel, illetőleg átíratás történt.

Ezután bekövetkezett az 1849-i birodalmi alkotmányt megszünte-

tó 1851. Dec. 31-i császári nyílt parancs, mely újabb organicus törvények alkottatásáig már csak "az álladalom tagjainak törvény előtti egyenlőségét" biztosítja, anélkül, hogy a birtokviszonyokat érintené, s végre következett az 1853-ik évi Octóber 2-án kelt császári rendelet, mely az 1848-ik év előtt fenállott, az izraeliták birtokkéességét korlátozó szabályokat hatályukba visszaállította e szavakban: "Ezen rendeletnek a Birodalmi törvénylap általi kihirdetése napjától fogva (1853. Oct. 7.) az izraeliták álladalmi polgárok viszonyainak végleges szabályozásáig, mindegyik Koronaországban az ottani 1848. Jan. 1. előtt és addig fenállott, az izraeliták birtokkéességét korlátozó szabályok ideiglenesen ismét hatályba lépendedenek, - továbbá azon estre, melyekben izraeliták még ezen nap előtt az ingatlan javak jogszerű birtokát már megszerezték, ezen korlátozások nem alkalmazandók.

Megjegyeztetik itt megint azon körülmény, hogy 1851. é. Ápril 7-én felállítottván Kecskeméten a cs.k. járásbiróság, a felvállások és átiratások mint birói cselekvények a városi Tanács köréből a járásbirósághoz tétettek át, következőleg 1851. é. Május 2-ik napjátul kezdve, mint amely napon történt a városi hatóság előtt az utolsó felvállás, 1853-ik Octóber 7-ig mint az imént tisztelettel említett császári rendelet kihirdetése napjáig, ha netalán valamelyik kecskeméti izraelita házat szerzett, azt a cs.k. járásbiróságnál vallotta fel, és ha csak a városi hatóságnak különösen be nem jelentett, arról a város levéltárában adatok nincsenek.

Az 1853-ik évi Octóber 2-án kelt császári legmagasabb rendelet kihirdetése után sem viseltetett a kecskeméti városi Tanács a helybeni izraeliták iránt oly szűkkeblűséggel, hogy mivel abban az 1848 előtti gyakorlat, illetőleg korlátozás fenhagyatott, ezek mellett az arra érdemesítetteknek és képesítetteknek az engedélyt házvételre meg nem adta volna; úgy látszik azonban, hogy ilyen engedélyekért nem azon izraeliták folyamodtak, kik házuakat akár 1848 előtt engedély nélkül, akár utána 1853. Octóber 7-ig szerezték s be nem iratták, hanem azok, kik az 1853-ik évi császári rendelet után bocsátkoztak házvételi szerződésbe, s gyanítani lehet, hogy ezek a cs.kir. adóhivatal utasításából folyamodtak engedélyért, mely tőlük a vételár után eső százalékot el

nem fogadta, még engedélyüket elő nem mutatták, mert az illetén folyamodók legelsőbbike Lichtner Dávid 1854. é. September 20-án benyújtott folyamodásában ezt nyilván megemlíti, s nem jogra, törvényre, vagy 1848 előtti gyakorlatra hivatkozik, hanem azt kéri figyelemre méltatni, hogy ő 1850-ik évben kérelmezést nyert, becsületes jellemű s hasznos üzletű legyen; illetén 1853. év utáni engedélyezés esete 8 találta a város levéltárában, úgy-mint:

1. Lichtner Dávidnak 1854. é. Nov. 27-én a házvételi engedély megadatott 100 pf. egész lakosi taxa lefizetése mellett, mely összegből szabályszerűleg 60 pf a városi pénztárt, 40 pf pedig a kórházt illesse.

2. Hacker Móricz helybeni születésű izraelita 1855. február 26-án engedélyt nyert a polgári kórház javára fizetendő 24 pf le-tétele mellett.

3. Schwarz Móricz türelmezett izraelitának 1855. február 26-án adatott engedély a polgári kórház részére fizetett 20 pf díj mel-lett.

4. Róthfeld Salamon türelmezett izraelita szinte 1855. február 26-án nyert házvételi engedélyt, a polgári kórház javára lefize-tett 24 pf. díj mellett.

5. Vitz Ferencz izraelita mint commorans türelmeztetvén 24 pf. szabályszerű díj mellett 1855. é. Mártius 16-án házvételi enge-délyt nyert azon feltétel alatt, hogy az általa fizetett díjt 100 forintig kiegészítse, melyből 40 pf. a kórháznak, a többi a városi pénztárnak jusson.

6. Schwarz Móricz helybeni születésű izraelitának 1855. Márti-us 30-án adatott házvételi engedély a kórház javára fizetendő 24 pf. díj mellett.

7. Vitz Ferencz házvételi engedélyt nyert 1856. é. Január 7-én 100 f díj lefizetése mellett, melyből 40 f. a kórháznak, 60 pf. pedig a városi főpénztárnak adatott.

8. Khón Mózes házvételi engedélyt nyert 1856. é. September 15-én 50 f. díj mellett, melyből 20 pf városi pénztárnak, 20 pf. pedig a kórháznak adatott.

A helybeni izraelitáknak valósággal engedélyezett jogszerű ház-birtoka kiterjed tehát 1848 év előtt fentebb elsorolt hét speciális esetekre.

Ugyanez időkorbul a Birószék elfogadott két felvallást, melyekre előleges engedély nem találtatik.

1851. évben történt a városi hatóság előtt 14 felvallás, melyek közül a 14-ik az izraelita község javára esik, mert már 1848 előtt birt engedéllyel, itt tehát kitétetik csak 13.

1853 után adatott 7 engedély: mihez képest ezek száma léssen összesen 29.

Megvizsgálván a városi számvevő hivatalnál a házadó nyilvántartás könyvét, abban 55 ház találtatott izraeliták nevéen, mi leginkább onnan magyarázható, mivel némelyik közülök két három házat is bir, de a jelenlegi házzal biró izraeliták jó nagy része a fentebb névszerint elszámoltak között nem is találtatik, és így ezek a városi hatóság engedélye, sőt tudomása nélkül szereztek házakat.

Az izraelitáknak egyéb birtokok és javadalmak
élvezetére vonatkozó körülményeiről.

Ezen szakasz czime alá a mostani izraeliták használatában lévő, vagyonok által igényelt birtok és haszonvételi javadalmak, négy osztályba soroztathatnak, úgymint:

1. Szőlő és földbirtok
2. Korcsmabérlet
3. Mészárszékbérlet
4. Legeltetés

Ezek közül

1. Szőlő és földbeli ingatlan birtok szerzésben a városi község az izraelitákat folytonosan és még inkább korlátozta, mint a házak szerzésében, elannyira, hogy két izraelita orvost kivéve, kiknek különös engedélyt adott, ezeknek is nem haszonvételi szempontból, hanem családai multságára, - még eddig nincs reá példa, hogy ilyetén birtokszerzésre engedélyt akár tüzetesen, akár általában adományozott volna; többiek szőlő és földbirtokokat városi engedély nélkül birják; - kettő pedig beneficiális földbirtokot a cs. kir. Megyehatóság közbejött rendeletéből szerzett.

Szőlővételi első engedély adatott 1840. évben, midőn különös érdemei tekintetéből már házvételi engedélyt nemcsak megszorításal, de valóban terhes feltételek mellett biró Millhoffer István

sebészorvos folyamodván, azt kérte, hogy adassék részére hatósági engedély egy szőlővételre, melyet ő családjá multságára inkább, mint haszonvadás tekintetéből kíván szerezni. A városi Tanács figyelembe vétén a folyamodó újabb érdemeit, mint különben is honoratiornak²⁶ megengedte a szőlővételt, de minden más izraelitákra innen formálható következés nélkül, s azon szőlővel járó közterhek viselése mellett, és úgy, hogy azon engedély csak a folyamodó személyt illesse, annál fogva a szőlőt más izraelitának át nem adhatja, halála, vagy innen leendő elköltözése esetében pedig azon szőlő iránt a városi Tanács intézkedése fennhagyatván.

Második szőlővételi engedély adatott Pulitzer Ingácz orvosnak 1855. é. Február 26-án ugyancsak személyes érdemi tekintetéből.

Most következik előterjesztése annak, hogy két olyatén eset is adta magát elő, midőn izraeliták beneficialis földbirhatási engedéllyel is elláttattak.

Köztudomású dolog és jegyzőkönyveink szakadatlan sorozatban igazolják: hogy Kecskemét város gondos Elöljárói a népesedés előhaladásával mindig gondoskodtak haszonbér, zálog, vagy örökvétel útján pusztákat szerezni, melyek a földművelés és baromtenyésztés útján élő s közteherviselő lakosok között alkalmas részletekben kiosztatván, a zálog vagy örökár részletes lefizetése által ezen lakosok beneficiáltattak, ezért az ily földek élvezete valószínűs községi jótéteménynek tekintett, azokba a rendes keresztény lakosokon kívül más be nem bocsáttatott.

1850. é. Ápril 22-én Millhoffer István orvos azért folyamodott, hogy a gyalui pusztában Földvári Jánostól átvett 110 hold illetén föld az ő nevére irattassék által, de a városi Tanács hivatkozván arra, hogy Kecskeméten az izraeliták bizonyos megszorító feltételek nélkül ingatlan birtokot nem szerezhettek, s ennek ellenkezője a Birodalmi Alkotmányban sincs részükre tüzetesen kifejezve, az egyszerűen csak birtokátíratást kérő folyamodót oda utasította, hogy kérelmének felsőbb helyen eszközöljön fogamatot. Millhoffer István ekkor a cs. kir Megyefőnökséghez folyamodván 1850. é. Máj. 10-én 767. sz. alatt az átírás megrendeltetett, s a városi Tanács az erányában felhasznált ezen impulzusnak világos bevallása az átíratást elfogadta.

Második eset történt 1851. évben, midőn Csillag Ignácz helybe-

ni izraelita azért folyamodott, hogy Hajagos Józsefnétől átvett 46 hold Szentkirályi pusztai beneficiális föld az ő nevére iratassék át. A városi Tanács hivatkozván a helyi viszonyokra, az átiratni kért földbirtokot természetére, s az izraelitáknak megadott képességükre azt határozta: hogy mivel ezen beneficiális földek élvezetéhez különös szolgálatok vannak köttetve, ha valaki a helybeni közteherviselő keresztény lakosok közül azt felkéri, annak elsőbbség fog adatni. Ezt Csillag Ignác magára sérelmesnek látván, folyamodott a cs. kir. Megyefőnökséghez, kérvén a városi Tanács határozatát megsemmisíttetni, s csak miután itt kedvező rendeletet nyert, irattatott át nevére a szentkirályi föld.

Majd bekövetkezett az 1850. é. December 30-án a városi Tanács által tárgyalt, teljhatalmú Császári Biztos Őnagyméltóságának rendelete, melynek alapján a helybeni izraeliták korlátlanul vettek ingatlan birtokokat, s a már említett házszerzéseken kívül 1851. é. Január 2-től ugyanezévi Máj. 2-ig vagyis a cs. kir. Járásbiróság felállításáig, következő birtokfelvállások történtek a városi hatóság előtt izraeliták részére:

1. Csillag Ignác 1851. Január 2-án Csontos Imrénétől vett 6 hold örökföldet 360 pfrtokon.

2. Hellsinger Mórítz 1851. Jan. 11-én a kőrösi közön levő Károli-féle szőlőt, melyet még 1847 óta Horváth Döme úr nevéen szerzett, felvallatja.

3. Schweiger József és Salamon testvérek Tasi örökösöktől 1851. Január 25-én 73 hold csődöri örökföldet vesznek 7008 pftkért.

4. Schweiger testvérek 1851. február 17-én Tormássy Páltól csődöri földet vesznek 190 pftkon.

5. Schweiger testvérek 1851. febr. 17-én Tormási Sándortól csődöri földet vesznek 80 pftkért.

6. Schweiger testvérek 1851. február 20-án Molnár Páltól 4 hold csődöri földet vesznek 1106 f. 30 krért.

7. Csillag Gábor 1851. február 27-én Sárközy Károlytól árverésen megvett 7 hold földet elcseréli Sárközy János csődöri 9 1/4 hold földjéért 437 pf. toldással.

8. Schwarz Farkas 1851. Ápril 3-án Cseh Sándornétól 1 1/2 hold földet vesz 100 pftkért.

9. Schweiger testvérek 1859. Ápril 9-én Páhán örökösöktől 2 1/2 hold földet vesznek Csödörben 400 vftkért.

Ezen 9 eset be lévén a felvállási jegyzőkönyvbe iratva, úgyszólván a városi hatóság tudtával történt, de vannak ezeken kívül esetek, hogy az izraeliták vagy árverésen a cs.kir. birói hatóságok közbejöttével vagy pedig minden bejelentés nélkül szabad kézből szerezhén birtokot, erről a városi hatóságnak tudomása nincsen, illetén birtokok következők:

a. Csillag Gábor 1851. évben Csorba Mihály örökösi földbirtokának a cs. kir. Járásbiróság általi elárvereztetésekor megvett Törökfáiban mintegy 30 holdat.

b. Fleischer Bernát ugyanez alkalommal azon földből megvett egy részletet, mintegy 20 holdat, Ezeken kívül

c. Fischer Jakab Talfájában egy darab földet, melyet Tormássy Lajostól szerzett.

d. Fischmann Simon egy darab szőlőt és házacskát bir a vasút mellett.

e. Kohut Fülöp birja a nyomáson Kozma Jánosné malma mellett az úgynevezett enyvgyárat.

Az ingatlan szőlő és földbirtok tehát jelenben izraeliták kezén találtatik következőleg:

1. Engedélyezett szőlővétel 2
2. Beneficiális föld 2
3. Felvallott és bejelentett birtok 9
4. Kinyomozott és bejelentés nélküli 5

Összesen 18

2. Ami a korcsmabérletet illeti: erre nézve megjegyzendő: hogy régibb időkben a városi község a korcsmáltatást házilag kezelvén, abba magánosokat egy számadó korcsmáros felügyelete alatt csak mint itczéseket²⁷ türt meg; de az izraeliták ekkor még a kóserbor mérésen kívül sem mint itczések, sem mint vendégfogadó bérlők sohasem alkalmaztattak. Később is midőn az úgynevezett privátkorcsmák vagy bormérések felállittattak, a város vendégfogadói és néhány korcsmaházai bérbe adattak, az izraeliták bérlői vállalkozásának nyoma nincs; 1842-ik évben, midőn az általános helybeni bormérés a három vendégfogadón kívül magánkorcsmák útján, legfelsőbb rendelet alapján kezeltetett, s a város apró korcsmaházai eladattak, a magánkorcsmák kezeléséből az izraeli-

ták általában és nyilván kirekesztettek, de a vendégfogadók bérletéből ki nem zárattak, és ekkor a Postasip vendégfogadót izraelita bérlette ki; legutóbb a magánkorcsmák száma 1853-ik évben 40-re leszállítottván, és mind nyilvános árverésen adatván ki, azok bérletéből az izraeliták ki nem zárattak, és azóta jelenleg már a korcsmabérletre igen sokan vállalkoznak.

Ide tartozik annak megjegyzése is: hogy két izraelita, nevezet szerint Goldberger Salamon és Fuchs Bernát, mint kitanult iparüzletet folytatván, városunkban az édes szeszes italok (Liqueur) gyártását nemcsak az üzlet folytatásában gátolva nem voltak, hanem gyártmányukat lepecsételt üvegekben szabadon árultak, mérsékelt haszonbér fizetés mellett pedig kis mértékekkel árulása nekik akkor is megengedettett, mikor még a korcsmabérletre az izraeliták nem vállalkoztak, vagy abból általában kirekesztve voltak.

3. A mézszárszékbérletet illetőleg:

ezen üzletet a korábbi időkben a város nem árverés, hanem egyezkedés útján adta ki a vállalkozóknak, mégpedig úgy, hogy a vállalkozó üzletének folytatása végett a város pénztárából pénzsegélyt kapott, miután azonban a Legmagasabb Kegyelmes Királyi Rendelet a város minden javadalmainak nyilvános árverés útján kihehelyezésüket meghagyta. 1831-ik év óta a mézszárszékek is ekképpen adatnak haszonbérbe; azelőtt valószínűleg izraelita kezén a mézszárszék aligha türetett volna el; de 1831-ik évben a zsidók sem lévén a vállalkozásból kirekesztve, négy helybeni izraelita, nevezet szerint Csillag Márton, Fischer Jakab, Kiss Márton és Schwarz Márton egy társaságban 1831-ik év November 1-től 1837-ik évi Octóber végéig hat évre, évenként 5300 vf. haszonbérben, valamennyi mézszárszéket kivették.

Ezen bérlet leteltével Hellsinger Simon izraelita egy belső és egy külső mézszárszéket bérlett ki 1837. évi November 1-től 1838. Oct. végéig 2600 vftkért, s ugyanekkor Schweiger József szintén egy belső és egy külső mézszárszéket, ugyanezen időre kibérlett 2610 vftkért.

Ezután Kohut Károly izraelita 1838. évi November 1-től 1839-ik évi octóber végéig egy belső és egy külső mézszárszéket bérlett ki 1435 vfkért.

Ezt követőleg pedig, majd mindenik bérlet alkalmával volt iz-

raelita vállalkozó a helybeni mészárszékekre, ezen üzlettől sohasem tiltattak el az izraeliták, hanem a szerződés 5-ik pontjának megbővítésére ezen izraeliták szolgáltatottak okot, melyben t.i. azóta folyvást benfoglaltatik e záradék, akárki légyen a bérlő: "Köteles az árendás a Mészárszékekben mind a marhavágásra, mind a mérésre keresztény legényeket tartani, mégpedig olyanikat, kik semmi rossz cselekedettel megróva nincsenek."

4. A legeltetés irányában múlhatatlanul szükséges, hogy minden körülmény megemlítessék, melyek az ide vonatkozó viszonyok felfogására szükségesek, annál fogva meg kell érinteni a helybeni általános régi gyakorlatot, és a tárgyban kelt szabályokat, habár így hasznos lenne is az előterjesztés.

A város jegyzőkönyveiből, közhitelű oklevelekből s különféle könyvekben elszórva találtató hiteles adatokból kétségen kívüli valóságos tény az: hogy Kecskemét város kül- és belterjedelmét, népességét, vagyონosságát annak köszöni, hogy szorgalmas lakosai már századok előtt európai hírű baromtenyésztést űztek; természetesen földük volt elég, mert valamennyi szomszéd kunsági pusztát bérben tartották, s volt eset reá, 32 pusztán gazdálkodott a város területén kívül a város lakossága; de e földnek, mint a vidéknek is nagyobb része silány természetű lévén, közlekedési eszközök hiánya s kiviteli nehézségek miatt a gabonatermelés nem fizette ki magát, ez tehát kereskedésre aránylag keveset, a belfogyasztáson kívül nem sokkal többet, mint amennyi a vidéken a beszállásolt vagy háborúzó katonaság szükségére elegendő volt, szokott természetű, hanem annál nagyobb terjedelemben űzte a marha, ló és juh, később a birkatenyésztést. A múlt században 1760-1770 körül kapott lábra a birkatartás, mely aztán nemsokára a juhtenyésztést egészen kiszorította, az ebben nagyobb anyagi hasznot élvező vagyónosabbak birkáik számát annyira szaporítván, hogy a középosztály általuk a legeltetésben magát megszorítva látta, már dicsőemlékü Mária Terézia Császárs Királyné Őfelsége elébe került a panasz, s a trónról hangzott először a szabályozás szava, mely Kecskeméten a legeltetésben rendet és arányt tartani parancsolt. Ekkor már ugyanis a Jász és Kun Kerületek megváltakozván, a pusztákat egymás között felosztatták, sőt Kecskemét tőszomszédságában a Félegyházi puszta 1743-ban benépesítettén, oly gyorsan haladt, hogy kevés idő

alatt a Kiskun kerület székhelyévé lett, s a körülmények által a Kecskeméti lakosság használatában még néhány év előtt volt számos puszták elestek, a legeltetés szűkebb területre szorult, és a hatalmasbak által kiszorítottással fenyegetett középosztálynak, amazok irányában szabályzatra lett szükség.

Az 1773, 1775, 1780, 1786, 1790, 1792, 1793, 1796 és 1798-ik évi szabályozások általában a birkatartásra és juhászokra vonatkoznak; az általános baromtenyésztésre kiterjesztett Regulációt²⁸ 1828. évi Január 28-án alkotta a városi Tanács és Választó község egy vegyes bizottság által szerkesztett terjedelmes jelentés alapján, mire leginkább azon eset adott alkalmat, hogy ekkor a pusztaszeri pusztának felét a város elvesztette. Ezen Regulációnak fő pontjai a következők:

A kecskeméti földbirtok három osztályra soroztathatik, úgy-mint:

- A. a város határában szabad adásvételi joggal birt örökföldek.
- B. a város által szerzett és kiosztott puszták.
- C. a város által bérlett és kiosztott puszták.

Mindezen földek legrégebb és szakadatlan gyakorlatánál fogva úgy élveztettek és használtattak, hogy nyári takarodás után még a város határbeli örökös tanyaföldek is a szabados legeltetés alól el nem vonathatnak, azokat tulajdonosaik csak annyiban tialalmazhatják, mennyiben saját igavonó jószágaik számára egyrészt kijelölnek, mesterséges kaszálót készítenek, és ezeket árokkal körül veszik; ezen közös szolgálmány elvéből indulva ki, igazságosnak látta a városi hatóság megállapítani azt, hogy

a., csak a földdel biró gazdák tarthassanak úgynevezett heverő, vagy tenyésző jószágot, mert csak ily lakosok képesek egymással közölni a szabados legeltetés közös szolgálmányát.

b., arányt, proportiót²⁹ is kell behozni, mert az osztó igazság elve szerint, kiki a lakosok közül csak annyiban igényelheti a közlegelőket, mennyi jogot enged azok használatához saját magánbirtokának terjedelme, valamint a szabados legeltetés jótékonyosságát is csak annyiban élvezheti, mennyiben a legeltetési szolgálmányt a többivel közleni képes.

Ezen elvek alapján, de azért is, mivel ekkor már annyi közlegelő nem volt, hogy kiki kedve szerint legeltethessen, és tenyésző jószágot tetszése szerinti mennyiségben tarthasson, elhatározta-

tott:

1. A földdel nem biró lakosok, a szolgálaton kívül levő juhászok, általában minden tanyakerteszek, valamint azok is, kik kereskedés színe alatt heverő jószágot tartanak, a városi község mindennemű legelőjének jószágaikali használatától eltiltattak, és ha ennek ellenére jószágaik a közlegelőn találtatnának, első esetben minden birkától 15 krt, minden marhától vagy lótól 1 forintot, második esetben két annyit fizessenek, harmadik esetben a városi hatóság foganatosítandja jószágtalanításukat, úgy, hogy ezek a legelőről behajtatván, árverésen eladatnak, s a költségek levonása után azok beveendő árát kapják meg.

Mindazonáltal megengedettett, hogyha a földbirtok nélküli lakosnak nyomási csordára kijáró fejős tehene meddón marad, vagy ily tehénnek borját hasonló célra felnevelni kívánja, az ily egyes jószágocskáját nyaraltatás végett a közönséges Baromra kitehesse a rendes legelőbér fizetése mellett.

2. Az arány tekintetéből különösen a kisebb birtokosok iránti kedvezés szempontjából megállapított, hogy

a. tarthatnak a lakosok 50 holdig minden hold föld után 4 birkát

b. 50 holdon felül 100 holdig minden hold föld után 3 birkát

c. 100 holdon felül minden hold föld után két birkát, úgy azonban, hogy senki birkáját 1000, azaz egyezer számon felül ne szaporítsa.

d. 70 darab marhánál és 35 db lónál többet, tenyésztésre, vagy heverő jószág czime alatt, a város közlegelőin nem tarthat.

e. a gulyásoknak bojtáraikkal egyetemben 40 darab marhánál, a csikósoknak szinte bojtáraikkal együtt 25 darab marhánál többet tartani nem szabad.

f. a fejős juhász bojtárostól együtt 50, a nyájjuhász szinte bojtáraival együtt 100 darab birkánál többet nem tarthat.

Ugyanez alkalommal kijelöltettek a barom és ménés járások, úgy szinte a birkalegelők is, és a szájpénznek, vagy legelőbérnek mind mennyiségi, mind beszédetési módja meghatározott, utasítatván a proportion felül rideg jószágot tartó gazdák, hogy azon évi Szent Mihály napig fölöslegüket eladják, a juhászok pedig fölösleges jószágaiknak rögtöni eltávolítására köteleztettek.

Mindezen intézkedések közül azonban ide csak azok tartoznak,

melyek az izraeliták irányában alkalmazhatók lennének, és ez a fentebbi 1. pont, mely a földdel nem bíró lakosokat, és a kereskedelem színe alatt jószágot tartókat a közlegelőkről letiltja, illetőleg a fejős teheneknek nyomási csordán tartását ezeknek is megengedi; és e pont azon része eme regulatióknak egyszersmind, mely szakadatlan gyakorlatban megtartatott, mindamellett, hogy a többi részletek időnként községileg módosítottak, vagy mint p.o. szabados legeltetés az 1840: 9. mezei rendőrségi törvény által eltöröltetett.

Megemlítendő még egy, ugyan e cím alatt kifejtendő zsidóügyre vonatkozó körülmény, t.i.: régibb időben a kecskeméti mézárszékbérlők a vágóra falkás marhát³⁰ tartottak, mihez képest azok számára az előljáróság egy alkalmas legelőről gondoskodott, sőt a két nyiri erdő³¹ ligeteit is átengedte kaszáltatásra, vagy a város maga segítette a bérlőket szénával, hogy vágóra tartott számos marháikat telettethessék. Ezen legelő 1782-ik évben már ennek tüzetés átengedésével kötött szerződés a mézárszékbérlőkkel. Idővel a bérlők felhagytak a falkás marha tartásával, jelenben már csak vásárokon szedik s egyszerre keveset vesznek, se télen, se nyáron nem javítják, azért mérnek átalányban silány húst, nem lévén tehát szükségük a kijelölt legelőre, azt a város a többi közlegelőhöz alkalmazván, felszabadította, mindemellett annak neve helybeni közszólás móddal máig is "Vágójárás", a helyett azonban mézárszékbérlőknek legeltetési jog adatott, s mind a mai napig szerződésük egyik pontja így hangzik: "Megengedtetik az árendásoknak, hogy valamint a helybeli lakosok, úgy ők is a mézárszékekre megkivántató marháikat a közönséges barom között legeltethessék, és tarthassák."

Iérjünk át az izraeliták által igénybe vett legeltetési jog körüli gyakorlat fejtegetésére.

1857. é. Ápril 27-én följelentetvén a városi egyetemes Tanács előtt: hogy helybeni izraelita Brükler Mihály a pusztaszeri közlegelőre nagyszámú marhát hajtattott nyaraltatás végett, mely joggal az izraeliták sohasem bírván azon közlegelőről nevezettnek marhái eltiltandók volnának, a t. egyetemes Tanács azt határozta: hogy ámbár Brükler Mihály a városban lévő ingatlan vagyonát az 1853-ik évi Octóber 2-án kelt legmagasabb császári rendelet előtt -lásd 1853. é. Kormánylap 2-ik kötetének 858. lapján- va-

gyis 1848 és 1853 évek közötti időszakban szerzette is, midőn arra képesítve volt, de mivel az izraeliták fekvő vagyont rendszeresen csak a Községi Tanács engedelmével, minden abból kifolyó kedvezmények nélkül szerezhettek, a közlegelőköni legeltetés mint kiválói jog a keresztyény lakosságnak, határozatilag az izraeliták részére megengedve sohasem volt, egyéb iránt is a közlegelők kizárólag csak a baromtenyésztés, nem pedig a kereskedés tekintetéből tartatnak; ennél fogva Brükler Mihály izraelitának, mint aki kereskedésre tavasszal összeszedett marhákat a legelőkre nyaraltatás végett hajtja, semmi szin és ürügy alatt meg nem engedtetik, hogy marháit a közlegelőkre hajthassa, mely tilalomnak tudomására juttatásával fogamatot szerezni a gazdaszáti osztály utasított.

Az izraeliták ekkor folyamodtak felsőbb helyre, s a Pest Solti cs. kir. Megyefőnökség 1857. é. November 27-ről 9499. sz. alatti rendelete által utasított a városi hatóság annak kimutatására, hogy mely községi tagoknak, és mi alapokon légyen városunk közlegelőin a legeltetési jog megengedve. Az e tárgyban 1848. é. Január 28-ról 9733/1847. sz. alatt tett felterjesztésre folyó évi Ápril 3-ról 1916. sz. a. érkezett újabb megyehatósági rendelete, mely meghagyja, hogy az alább következő kérdésekre a hitelesített okmányokkal fölszerelendő feleletek adassanak a városi közönség részéről ú.m.

1. Vajon Kecskeméten az izraeliták örökbirtok vételét tekintve 1848 előtt az 1840: 29. t. cz. §-a fogamatba volt-e vétetve?

2. Vajon és különösen minő megszorítások mellett történt 1848 előtt az izraelitáknak lakosuli felvételük, és vajon jelenleg az illetén felvételnél a városi közös haszonvételre nézve, hová a közlegelők használata is tartozik, valamely megszorítások kikötetnek-e?

3. Miként történt az izraeliták szarvasmarhái s más haszonhajtó jószágaira nézve 1848 előtt a közlegelők használata tekintetében eljárás, s miként történik az jelenleg?

4. Vajon az izraeliták szarvasmarhái és egyéb haszonhajtó állataira nézve 1850-ben a közlegelők használatánál és a rovatos adó (dicalis) kivetésénél különböző eljárás eszközöltetett-e, mint a többi lakosokéinál?

5. Melyik városi statutum szolgál az 1857. évi Ápril 27-én

187. sz. alatt kelt tanácsi végzésnek alapjául, miszerint az izraeliták 1848 előtt fekvő vagyont igenis, azonban csak a közön-ség különös engedélye folytán szerezhettek anélkül, hogy a köz-ség javadalmaiban részesítettek volna, és hogy a közlegelők hasz-nálata kizárólagos jog képpen, vagy keresztény lakosokat illet-te.

Végül

6. Miként történik az eljárás azon keresztény lakosokra nézve, akik szarvasmarháik és egyéb házi s használati állataikkal keres-ke-dést űznek, akkor, ha azok ezen jószágaikat a közlegelőkre ki-haj-tják? t.i. vajon ez esetben valamely megszorítás alá vétet-nek-e? avagy csak bizonyos szám mennyiségi arány vétetik reájok nézve zsinórmértékül.

Ezen kérdésekre, mennyiben a felelet már a fön-tebbi elő-ter-jesz-tésben foglaltatik, annak pontjaira visszahivatkozólag; mennyi-ben pedig még a kérdésekben foglalt körülmények érintve nem vol-nának, azokra tüzetes feleletek következők:

Az 1-re. Az 1840. 29. törvény 5. §-a azt rendeli, hogy "amen-nyiben az izraeliták polgári telkeknek (fundus) szabad szerezhete-sé gyakorlatában lennének, az illy városokban ezen gyakorlat jövő-dőre nézve is megállapittatik." Kecskeméten azonban e tör-vény kelte előtt az izraeliták a polgári telkek szabad szerezhete-sének gyakorlatában nem voltak, mert azon hat engedélyezés, mely 1840 előtt házvételre adatott, úgy szinte azon egy szólóvé-teli engedély, mely Millhoffer István orvosnak adományoztatott, legnagyobb részben csak zálogczim alatti élvezethez volt kötve; és mivel az említett törvény az illetén gyakorlatot meghagyta, de nem szélesbitette, a kecskeméti városhatóság 1840. év után is a régi gyakorlat mellett kívánt maradni, elannyira, hogy midőn Pest megye közgyűlése Kecskeméten az izraeliták házvételi jogát semmi más egyéb feltételhez, mint e czim alatt fizetendő bizo-nyos taxához kívánta kötni, a városi Tanács 1844. Január 2-án kelt határozatában azon megjegyzéssel fogadta el a megye végzé-sét: hogy az itteni régi gyakorlatnál fogva a polgári telket ven-ni kívánó izraelita a városi községtől arra előleges engedélyt eszközölni tartozzék.

Amennyiben tehát az 1840. 29. t. cz. 5. §-a ingatlan birtok szabad szerezhetését említi, s ott, hol ily gyakorlat divott,

azt jövőre is megállapítja, ily mértékben e törvény Kecskeméten az izraeliták irányában 1848 előtt foganatba véve nem volt; hanem a telek, és pedig csupán csak házszereshetés az izraelitáknak mindig megszorító feltételek alatt engedtetett meg, a régibb helybeni gyakorlathoz képest; sőt az 1846. é. Februárius 9-én és 27-én kelt község-hatósági határozatok is mindig feltételezték a következőket: úgymint:

a. Előleges kérelmet.

b. Hivatalos vizsgálatot, erkölcsi jó magaviseletet, hasznos üzlet, és tehetős állapot alapján.

c. Kétszeres felvállási díj fizetést.

d. Egyedül csak házszereshetést, szőlő, föld, malombirtokolhatóság, legelő és korcsmáltatási jog élvezete nélkül, melyek csupán a keresztény rendes lakosokat illetőknek tekintettek.

És hogy e gyakorlatot a városi hatóság 1848 előtt folyvást szigorú lelkiismeretességgel főtartotta, mutatják azon körülmények, hogy az izraelitáknak engedély nélküli házvételüket el nem nézte, hanem azokat vizsgálat alá vétette, kérdőre vonatta; és ennél fogva az engedély nélküli házvételeket az izraeliták saját nevük alatt legfőleg csak zálogczim alatt eszközölték, örökvételt nem saját, hanem más, erre általuk megkerített keresztény rendes lakosok neve alatt tettek.

2-ra. Ha valamely izraelita 1848 előtt jelentkezett, sohasem kért az lakosuli felvétetést, mert az nékie meg sem adatott volna: izraelita lakos Kecskeméten 1848 előtt nem ismertetett; hanem valamint az itt születettek, úgy az időnkint fölvétettek irányában is, mindig csak a "türelmezés" czime használtatott, ily alkalommal a tűzipénztár, vagy szegények részére valamely csekély, a felvétettek ajánlatához és tehetségéhez mérsékelt összeg fizettetvén általuk. Jelenleg a fölvétel kétféle czim, és ebből származó jogélvezet alapján történik, t.i. amely izraelita csak commorans azaz itten tartózkodó czim alatt kíván fölvétetni, fizet 24 pf lakosi díjt, iparüzletet vagy kereskedést folytathat, de a lakosi jogokkal járó más egyéb élvezetek, vagy beneficiumokra számot nem tarthat; aki pedig rendes lakosi jogot szerezni kíván, tartozik fizetni 100 pftkat, s erre nyerendő engedély után házvételre is kilátása lehet. Mindkét rendű fölvétetésnél vannak megszorítások, a commoransok irányában ugyanis világosan kitéte-

tik: hogy az itteni lakhatáson kívül semmi más polgári jogok élvezetére számot nem tarthatnak; a rendes lakosokuli fölvetéseknél pedig a szélesb jogévezet csupán csak házvételre terjed ki, mennyiben 1848 előtt és 1853 után Kecskeméten az izraeliták különös engedély mellett is csak házat szerezhettek, a legeltetési haszonvételt pedig csupán csak földbirtokosok élvezhetik.

3-ra. A kecskeméti izraeliták, mint ilyenek 1848 előtt szarvasmarhát és egyéb gazdasági tenyésztőállatot, fejőstehenek kivételével, nem tartottak, következésképpen azok közlegelői használatáról 1848 előtt szó sem lehetett. Fentebb már említettett, hogy 1831-1838 között több izraeliták vállalkoztak mészárszékbérletre, mely bérletszerződések egyik pontja szerint a székbérlőknek megengedett marháiknak a közönséges barom közötti nyaraltatása, mint más lakosoknak; igaz ugyan, hogy 1833-ik évi nyáron Csillag Márton izraelitának a páhi barom között volt 36 darab marhája, 1838-i nyáron pedig Hellsinger Simonnak volt a pusztaszeri egyik baromban 21 darab marhája, de e két eset nem a zsidók legelő használati gyakorlatára, hanem csak a mészárszékbérlők legeltetési jogára mutat, mert ezen most említett két izraelita csak mint mészárszékbérlő élvezte a városi közlegeltetést, sőt azon körülmény: hogy mint székarendások sem folytonosan használták a legeltetést, inkább ellenük, mint mellettük bizonyít. Továbbá a már szinte föntebb említett 1828-i Reguláció megengedte a földbirtok nélküli lakosoknak is, hogy a nyomási legelőn³² fejőstehenet tarthassanak, vagy hã az ily házi fejőstehén meddõ maradt, és szintúgy hogy ha az ilyen házi fejőstehénnek egyes borját hasonló célra fölnevelni kívánták, azt a közönséges barmon nyaraltathassák, - következésképpen házi fejőstehén tartás és a nyomási csordára járatása, az izraelitáknak mint birtok nélkülieknek is elnézetett, aminthogy illetően házi fejősteheneket közöttük a vagyonosabbak már 25 év előtt is tartottak; annak azonban csak egyetlen nyoma van, hogy meddõn maradt házi fejőstehenét, vagy annak felnevelendõ borját izraelita a közönséges barmon nyaraltatta volna; t.i. Millhoffer István orvosnak 1833-ik évi nyáron volt egy darab tehene a páhi barom között, s ugyanannak egyes marhája 1835-ik évi nyáron nyaralt a pusztaszeri egyik barom között; de mindezek az izraeliták irányában se kedvezést, sem elnézést nem, hanem csak a községi szabályok pontos megtar-

tását tanúsítják.

1848 előtt tehát az izraelitáknak legeltetési haszonvételük abban összpontosult, hogy

a. mint mészárszékbérlők vágó marháikat tarthatták a közönséges barom között, mint más lakosok

b. tarthattak házi fejőstehenet a nyomási legelőn, és

c. az illetén házi fejőstehenet, ha meddőn maradt, vagy annak egyes borját, ha fejőstehénné fölnevelni akarták, a közönséges barmon nyaraltathatták. A fejőstehén tartás gyakorlata folytonos volt, de a közönséges barom közötti legeltetés élvezetének Millhofferén kívül nyoma nincs.

Jelenleg fejősteheneket régi gyakorlat szerint az izraeliták többen tartanak, más jószáguk a közlegelőn nincs.

4-re. 1850. évben a kecskeméti izraeliták házi fejősteheneken kívül más egyéb jószágot a város közlegelőin nem tartottak, következőleg irányukban a rovatos adó kivetésnél a többi lakosoktól különböző eljárás foganatba vételének szüksége föl sem merült; a fejőstehenekre nézve pedig a többi lakosokkal mindig egyenlő rovatos adókivetés alatt állottak, mind az országos, mind a város háziadójának kivetésében, a városi Tanácsnak még 1822. évi Június 10-én 648. sz. a. kelt határozata szerint.

5-re. Az 1857. évi Ápril. 27-én 187. sz. a. kelt azon tanácsi határozatnak, miszerint Kecskeméten az izraeliták fekvő vagyont, de csak egyedül házat, igenis, hanem csak a község különös engedélye mellett szerezhettek, anélkül, hogy a község javadalmaiban részesítették volna, és hogy a közlegelők használata csak a keresztény lakosokat illeti, alapul szolgálnak a következő statutumok:

1. Az 1828. évi Január 28-án a városi Tanács és Képviselő Választott Község által alkotott szabály, mely csak földbirtokosoknak, vagyis minthogy akkor még földbirtokot izraeliták Kecskeméten semmi szín alatt sem szerezhettek, tehát csak a keresztény lakosoknak engedte meg a közlegelőnek jószágokkali használatát.

2. Alapul szolgál az 1846. évi február 7-én és 27-én kelt községhatósági szabály, mely szerint az izraelitáknak bizonyos feltételek alatt egyedül csak házszereshetési engedély biztosított, szőlő, föld, malombirtokolhatás, legelő és korcsmáltatás élvezetjoga nélkül.

6-ra. A szarvasmarhával, vagy egyéb házi s használati állatokkal kereskedést űző kecskeméti keresztény lakosok irányában megjegyzendő: miszerint az ilyeneknek mind száma, mind üzletük terjedelme jelenleg igen megcsökkent állapotban van. Az elmúlt századokban igenis nagyban űzték a kecskeméti lakosok a falkás marhávali kereskedést, de ez akkor történt, mikor legelő volt elég, s a legeltetés még nem szabályoztatott. Későbbben a kecskeméti lakosok csak marhatenyésztést űztek nagyban, nem kereskedést, s azért volt híres Kecskemét a marhavásárokról, mert az augusztus 10-én tartani szokott helybeni országos vásár előtt két héttel kezdődött, és két hétig tartott egy országos hirű baromvásár, a város határa és a szomszéd Matkó puszta között létező úgynevezett Fehértói melletti ballószegi legelőgyepen, melynek neve Fehértói vásár volt, arra szokták a helybeli tenyésztő lakosok felesleges marháikat falkákban kiállítani, s ide az ország minden részeiből, sőt az aldunai fejedelemségekből is hajtottak marhákat, s innen szerettek marhákat nem csak a bécsi mézszárszékekre az ottani mézszárosok, de tenyésztésre való marhákat is itt vettek az illető birtokosok az ország majd minden részébe, s bel és külföldi kereskedők hemzsegték a városban és a fehértói gyepon; de ezen nagyhirű baromvásár a legelő szűke miatt közelebbi évtizedekben végképp megszűnt, a vásárbiróság jegyzőkönyve szerint 1845-ik évben négy belföldi vidéki által 414, és hat kecskeméti egyének által 241, összesen csak 655 darab marha volt itten kiállítva, s azokból csupán 390 darab kelt el; 1846-ik évben még néptelenebb volt e vásár, s jövőre nem is tartatott meg többé, mihez képest ezen baromvásár megszűnt, s annak legelője 1847-ik évben más tüzetes községi célra fordítottatott.

A kecskeméti lakosok tehát jelenleg felesleges marháikat az országos vásárokon állítják ki eladás végett, kereskedést pedig helybeni lakosok falkás marhával nem űznek, mindössze is némely úgynevezett kupeczek folytatnak kereskedést jármas ökrökkel, de azokat közlegelőre kihajtaniok tilos lévén, egyik szomszéd vásártól másikig szénán tartják, néha maguk saját, vagy e célra mások földjén bérlett legelőn legeltetik, mivel egyszerre sokat nem is képesek bevásárolni. Másik ága az illető kupeczadásnak a Serbiából vagy Mitrovicz tájékáról felhajtani szokott sovány sertésekkel herészet, de mivel az egész éven át nem űzik, ha-

nem csak nyár közepétől ősziig, vagyis leginkább Augustus és September hónapokban, midőn a sertések hizlalóba fogásának ideje van, az illetén sertéskepeczek a város alatti nyomáson állítják ki jószágaikat, itt pedig, most kivált a kórházi és államkölcsoni alapokra hasznóbérbe kiosztott részek miatt igen szűk, s nyáron már legeltetésre végképp használhatatlan lévén a mező, az illetén sertéskedés is bár szűken, de naponként legalább egyszer csak szemes gabonával mentethetnek meg az éhen elvesztéstől, és így Kecskeméten a kereskedésbe fogott marhák, vagy egyéb állatok közlegelőjéről nem csak községi gondoskodás nincsen, sőt az 1828-iki Január 28-án kelt községi szabály a kereskedés színe alatt marhákat tartó lakosoknak marháikat a közlegelők használatából végképp kirekesztette, mely azóta szakadatlanul és elannyira megtartatott, hogy Kecskeméten a kereskedési üzletre szánt, úgynevezett Göbolytartást,³³ vagy hizlalóra összeszeresztetni szokott marhákali kereskedést leginkább ezen ok végképp megszüntette.

Eddig a tisztelt felsőbbség által feladott hat pontra meglévén a felelet adva, ki kell még fejteni a helybeni izraeliták által 1851/2, 1852/3, 1853/4, 1854/5 és 1855/6 években állítólag szabálykivüliesen élvezett legeltetés minőségét, nehogy ők abból a városi közlegelők élvezetére gyakorlati jogot szeretteknek látassanak.

Már fentebb érintetett, hogy 1833-ik évi nyáron Csillag Márton székarendásnak volt a páhi közlegelőn 36 darab marhája, - 1838-iki nyáron Hellsinger székberlőnek volt a pusztaszeri egyik baromban 21 darab marhája, Millhoffernek pedig 1833 és 1835 évi nyáron volt a közönséges barom között egy-egy darab meddő marhája; ezek illetén szabályszerű legeltetési joga részint a mészár-székberlettel, részint az 1828-ik évi statutummal igazoltatott. Itt megszűnvn az izraeliták legeltetési viszonya, újra kezdődött az 1851/2 évi nyáron, és folytatva tartott 1855/6 évig bezárólag, de ezen közlegelői használat gyakorlatának semmiképp sem nevezhető élvezet tárgyilagossá felvilágosítást igényel. Ugyanis: Kecskemét város lakosságának a tenyésző barom számára kijelölt közlegelője a pusztaszeri pusztán van; de az izraeliták oda marhát vagy lovat 1851-1856 időközön át sohasem hajtottak, hanem hajtották azt a ballószegi gulyára, vagy ménesre.

Amint föntebb érintetett, 1846-ik évben végképp elenyészvén a fehértói baromvásár, az ennek legelőjéül használt ballószegi gyepl a városi község rendelkezésére fentmaradt, és arról a következő 1847. é. tavaszon rendelkezett is eképpen: nyilatkozott már a közsükség szülte közóhajtás, hogy a szegényebb sorsú gazdáknak egy-két darab jószágocskájuk, leginkább pedig iga alá is használni szokott ökreik és lovaik részekre, közel a városhoz egy alkalmas legelő jelöltessék ki, hol az ily szegényebb lakosok jószágait mindig közel érhessék, szemmel tarthassák, s ha szükségük van reá, ne kellessék azok után egész napi járatra fáradniok, nem is érdemelvén azt csekély számú és értékű, de gyakran is használatba veendő egy-két darab jószáguk, a városi tanács és képviselő választó község tehát 1847. é. Ápril 12-én a gazdasági bizottság javaslatához képest elhatározta: hogy két év előtt az egri káptalantól a város által bérbe vett matkói pusztal legelőjéhez csatoltassék a város határának azon ballószegi legelője, melyen előbb a fehértói vásár szokott tartatni, s a matkói legelőn állittassék fel két ökörcsorda, a ballószegi legelőn pedig állittassék egy olyatén egyveleges csorda, melyben a szegényebb sorsú lakosoknak marháik és lovaik együtt nyaralhassanak, mely határozat akkor foganatba vétetvén, azután is így gyakoroltatott, azon nem lényeges változtatással, hogy a marhák a lovaktól elkülönítették, vagyis a ménes és gulya külön pásztor kezére bizattatott, és a helybeni izraeliták sohasem a tenyésző barom számára kijelölt közeli legelőre hajtották az öt év alatt marháikat és lovaikat, hol ezen csordák felállitásának alapelvei szerint, még a birtok nélküli lakosok élvezete is elnézetett.

De még itt is megkülönböztetés alá esnek az izraeliták: mert azok közül Schweiger József és Schweiger Salamon, úgy Fischer Jakab és Csillag Ignác mint földbirtokosok igényelheték földük miveléséhez szükséges jószágai számára a legelőt, különösen Csillag Ignác mint szentkirályi pusztán földet bíró, a szentkirályi vagy szikrai legelőre hajtattott 1853/4-ben 5 darab marhát, Brett Leopold, midőn 1854/5 évben 45 darab marhája volt a ballószegi gulyán, éppen mészárszékberlő volt; ezeknél fogva az izraeliták közül csak Brükler Mihály és Brükler Árgil jöhet kérdés alá, kik közül Brükler Mihály a ballószegi gulyán tartott 1852/3-ban 2 darab marhát, ugyanott és ugyanakkor a ménesben 3 darab

lovat, 1854/5-ben ugyanott egy darab marhát, Brükler Árgil pedig 1855/6. évben ugyanott két darab marhát tartott e két egyénnek ily csekély mértékben, bár látszólag szabálykivüliesen, felhasználta élvezete, a ballószegi legelőnek az egy-két darab jószágú szegényebb lakosok javára szánt legeltetés elveit túl nem szárnyalja, sem a községi intézkedéseket annyiban meg nem ronthatja, hogyha annak idejében nem gátoltatott is, vagy folytonos gyakorlatra mutasson, vagy az izraelitáknak korlátlan legeltetési jogot biztosítson, mihez képest a városi egyetemes tanácsnak 1857. é. Ápril 27-én 187. sz. a. kelt azon határozata, mellyel Brükler Mihály által kereskedésre összeszedett nagy számú marhákat, a városi keresztény földbirtokos lakosság tenyésző jószágga közlegelőjéül használt pusztaszeri pusztáról letiltotta, sértetlen helyi szabályokon, és folytonosan fentartott községghatósági gyakorlaton alapul. Sőt azon része is jogos és illetékes azon határozatnak, mely azt fejezi ki: hogy a közlegelőköni legeltetés a keresztény lakosságnak volt kiváló jogélvezete, mert 1848 előtt az valósággal általában úgy volt, és habár 1850-1853. évek alatti időközön, a birodalmi alkotmány erejénél fogva jogosan némely izraeliták földbirtokot szereztek is, s azon földmiveléséhez szükséges marháik és lovaik számára legeltetési jogot igényelhetnek is, függő kérdés marad, vajon tartozik-e a község az izraelitáknak, a földmiveléstől egészen eltérő s a gazdaszat külön nemét képező marhatenyésztés szempontjából, és általuk netalán nagyobb kiterjedésben üzetni szándéklott tenyésztés esetében, részökre korlátlan legeltetést engedni, holott ebben már az 1828-i regulatio a keresztény földbirtokos lakosságot is korlátozta. (Kelt Kecskeméten 1858. é. Július 15-én Irta: Hornyik János.)

Az izraeliták által történt ingatlanok felvállása, mint ez az 561. lapon is érintve van, 1851. é. Május 2-ig a városnál eszközöltetett, felállítottatván azonban a cs. kir. Járásbiróság, a felvállások ott történtek 1857. évig, mint a telekkönyv életbe léptetése idejéig.

Ezen időközben következő izraeliták szerettek, illetőleg vallottak fel ingatlanokat:

Bleyer Dávid Klingert Jánosnétól 1853. é. Mártius 4-én házat vesz 2000 f.

Brüller Bernát Vida Istvántól 1853. é. Mártius 20-án házat

vesz 800 f.

Brett Lipót Bán Sándortól 1854. é. Mártius 8-án házat vesz 1360 f.

Brükler Argil Csillag Mártontól 1853. Ápril 22-én házat vesz 1800 f.

Csillag Ignácz Bán Lajos és Krisztinától 1852. Jún. 14-én házat vesz 2000 f.

Csillag József Kalmár Jánostól 1852. é. aug. 15-én szállót vesz 1200 f.

Csillag Gábor Csorba Mihálytól 1852. é. Jún. 20-án földet vesz 580 f.

Csillag Sándor Hanlik Jóseftől 1853. é. Sept. 7-én házat vesz 3600 f.

Fischer Jakab Tormási Lajostól 1852. é. Jan. 26-án földet vesz 1200 f.

Fleischer Bernát Csorma Mihálytól 1852. é. Jún. 20-án földet vesz 2625 f. 6 kr.

Fischman Simon Salamon Jósefnétől 1853. Jan. 2-án szállót vesz 630 f.

Fleischer Bernát Babiczki Imrétől 1852. é. Jul. 4-én házat vesz 2000 f.

Grosz Sándor Balla Jánostól 1851. é. Ápril. 24-én házat vesz 1300 f.

Goldberger Salamon Fischer Ágostontól 1851. Oct. 29-én házat vesz 1600 f.

Hacker Lőrincz Sándor Mihálytól 1854. é. febr. 6-án házat vesz 2400 f.

Izraelita hitközség Gáspár Sámuelától 1854. é. febr. 12-én házat vesz 1800 f.

Millhoffer Frigyes Hacker Israeltől 1851. é. Sept. 9-én házat vesz 4000 f.

ifj. Millhoffer István Simonyi Sándortól 1852. Nov. házat vesz 2480 f.

Politzer Ignácz Kecskeméti testvérektől 1854. é. Ápril. 19-én szállót vesz 340 f.

Schweiger testvérek süv. Nagy Jánostól 1851. é. Máj. 5-én földet vesznek 580 f.

Schweiger Bernát Kiss Sándortól 1851. Sept. 3-án szállót vesz

300 f.

Schweiger testvérek Csapó testvérektől 1852. Mártius 20-án földet vesznek 882 f.

Schweiger testvérek P. Molnárnétől 1853. é. Febr. 10-én földet vesznek 725 f.

Róthfeld Salamon Szabadi Jóseftól 1855. é. házat vesz 1000 f.

Schwarz József Bodócs Istvántól 1850. Mártius 25-én házat vesz 790 f.

Schwarz Dávid Schwarz Isáktól 1849. máj. 14-én házat vesz 4000 f.

Steiner Márton Német Lászlótól 1852. Február házat vesz 2000 f.

Schwarz József Inoka Mihálynétől 1852. Aug. 9-én házat vesz 1200 f.

Schwarz József Csillag Ignácztól 1852. Ápril. 5-én házat vesz 2800 f.

Steiner Sigmund Ölvödi Jánostól 1852. Jún. 12-én házat vesz 1360 f.

Spitzer József Valter Györgytől 1853. é. Jún. 10-én házat vesz 1892. f.

Schwarz Mórícz Dienesbach Frigyesztől 1854. dec. 10-én házat vesz 1300 f.

Lévi Lipót Szalai Györgytől 1853. Octóber 13-án házat vesz 320 f.

Verschetz Jakab és Károly Timár Czéhtől 1852-ben házat vesznek 2200 f.

Vitz Ferencz Keresztes Ferencztől 1855-ben házat vesz 1200 f.

Vitz Ferenc Bereczki atyafiaktól 1855. é. Ápril 28-án házat vesz 1800 f.

Itt következnek azon izraeliták nevei, kik Kecskemét városában lakhatási engedéllyel elláttattak, türelmezett, időző, vagy rendszer lakosokul felvétettek:

Fischer Mózes 1801. é. Aug. 3-án ideiglenes tartózkodási engedélyt nyert.

Prill Fülöp 1816-ban ideiglenes tartózkodási engedélyt nyert.

Hellsinger Izsák 1820. Julius 14-én ideiglenes tartózkodási engedélyt nyert.

Fuchtmán Jónás 1821. September 5-én ideiglenes tartózkodási

engedélyt nyert.

Brüller Sámuel 1822-ik évben ideiglenes tartózkodási engedélyt nyert.

Millhoffer István sebész 1822-ben türelmezett lakosok közé felvétetett.

Rósenthal Lőrincz 1822. Jan. 4-én türelmezett lakosok közé felvétetett.

Spiller Jakab 1822. Júl. 25-én türelmezett lakosok közé felvétetett.

Rósenfeld Károly 1823. Jul. 4-én türelmezett lakosok közé felvétetett.

Brüller Salamon 1826. Dec. 18-án türelmezett lakosok közé felvétetett.

Leitner Jakab 1827. Márt. 23-án türelmezett izraeliták közé felvétetett.

Politzer Gáspár 1827. é. Máj. 25-én türelmezett izraeliták közé felvétetett.

Springer Náthán 1829. Sept. 18-án türelmezett izraeliták közé felvétetett.

Abeles Márkus 1829. Sept. 25-én türelmezett izraeliták közé felvétetett.

Fekete Márton 1830. Novemb. 24-én türelmezett izraeliták közé 50 f. díj mellett felvétetett.

Klein vagy Kiss Márton 1830. Novemb. 24-én türelmezett izraeliták közé 50 f. díj mellett felvétetett.

Fischer Jakab 1830. Dec. 3-án türelmezett izraeliták közé 100 f. díj mellett felvétetett.

Szécséner Móricz 1831. Május 27-én türelmezett izraeliták közé felvétetett.

Goldberger Salamon 1831. Nov. 7-én türelmezett izraeliták közé felvétetett.

Hey Jakab 1832. Mártius 7-én türelmezett izraeliták közé 50 f. díj mellett felvétetett.

Politzer Ábrahám 1832. Mártius 7-én türelmezett izraeliták közé 50 f. díj mellett felvétetett.

Malcziner Móricz seborvos 1832. Márt. 26. időző lakosnak felvétetett.

Kaufmann Ábrahám 1834. Ápril. 14-én időző lakosnak felvétetett.

Brükler Isák 1836. febr. 28. türelmezett izraeliták közé 20 f. díj mellett felvétetett.

Leitner Jakab 1836. Oct. 10. türelmezett izraeliták közé felvétetett.

Königsberg Henrich 1838. Jan. 12-én türelmezett izraeliták közé 24 f. díj mellett felvétetett.

Scheibner Ferencz 1838. Jan. 26-án türelmezett izraeliták közé 24 f. díj mellett felvétetett.

Kohút Károly 1839. febr. 8-án türelmezett izraeliták közé 15 f. díj mellett felvétetett.

Spitzer Herman 1839. Ápril 2-án türelmezett izraeliták közé 2 darab arany lefizetése mellett felvétetett.

Schwarz Móricz 1839. Ápril 12-én türelmezett izraeliták közé 12 f. díj mellett felvétetett.

Steiner Fülöp 1839. Septemb. 30-án türelmezett izraeliták közé felvétetett.

Loór Gáspár 1839. é. Jun. 14-én türelmezett izraeliták közé 10 f. díj mellett felvétetett.

Lichtner Márton 1841. Febr. 1-én türelmezett izraeliták közé 2 d. arany lefizetése mellett felvétetett.

Fekete Mózes 1841. Február 26-án türelmezett izraeliták közé 23 f. díj mellett felvétetett.

Brükler Salamon 1841. Márt. 29-én türelmezett izraeliták közé 10 f. díj mellett felvétetett.

Freit Mózes 1841. Ápril 30-án türelmezett izraeliták közé 10 f. díj mellett felvétetett.

Feuer Illés 1841. Máj. 12-én türelmezett izraeliták közé 10 f. díj mellett felvétetett.

Hoffmann Lázár 1841. é. Julius 23-án türelmezett izraeliták közé 10 f. díj mellett felvétetett.

Fleischer Bernát 1842. Ápril 15-én türelmezett izraeliták közé 10 f. díj mellett felvétetett.

Bleuer Dávid 1842. Máj. 20-án türelmezett izraeliták közé 24 f. díj mellett felvétetett.

Feldmayer Lipót 1842. Nov. 7-én türelmezett izraeliták közé felvétetett.

Silberstein Leopold 1843. Jún. 12-én türelmezett izraeliták közé 10 f. díj mellett felvétetett.

Róthfeld Salamon 1843. Nov. 24-én türelmezett izraeliták közé felvétetett.

Pollák Adolf 1845. Márt. 3. türelmezett izraeliták közé 4. f. díj mellett felvétetett.

Spitzer József 1845. Mártius 3-án türelmezett izraeliták közé 4. f. díj mellett felvétetett.

Singer Benjámín 1845. Jul. 14-én türelmezett izraeliták közé 24 f. díj mellett felvétetett.

Lővi Leopold 1845. Jul. 21-én 3. f. díj mellett türelmezett izraeliták közé felvétetett.

Weinberger Ignác 1845. é. Aug. 18-án türelmezett izraeliták közé felvétetett 4 f. díj mellett.

Weisz Antal 1845. Sept. 26-án türelmezett izraeliták közé 5 f. díj mellett felvétetett.

Pfeffer Ignác 1845. Dec. 9-én türelmezett izraeliták közé felvétetett.

Fuchs Adolf 1846. febr. 6-án türelmezett izraeliták közé felvétetett.

Fuchs Fülöp 1846. febr. 6. türelmezett izraeliták közé felvétetett.

Wilnberger Károly 1846. Jun. 5. türelmezett izraeliták közé 24 f. díj mellett felvétetett.

Schwarz Lőrincz 1847. Ápril 6-án türelmezett izraeliták közé 24 f. díj mellett felvétetett.

Gallia Fülöp 1847. Ápril 19-én türelmezett izraeliták közé 5 f. díj mellett felvétetett.

Schindler Fülöp 1847. é. Máj. 7-én türelmezett izraeliták közé felvétetett.

Schindler Gáspár 1847. é. Máj. 7-én türelmezett izraeliták közé felvétetett.

Khón Leopold 1847. Máj. 28-án türelmezett izraeliták közé felvétetett 24 f. díj mellett.

Deutsch Pinkász 1847. Sept. 24-én türelmezett izraeliták közé 5 f. díj mellett felvétetett.

Vitz József 1847. Oct. 8-án türelmezett izraeliták közé felvétetett.

Benedik Jakab 1849. Máj. 9. 10 f. díj mellett türelmezett.

Auslander Dávid 1849. é. Oct. 8. 10 f. díj mellett türelmezett.

tett.

Khón Ábrahám 1850. Febr. 18. 6 f. díj mellett felvétetett.

Reiner Adolf 1850. Márt. 1. 5 f. díj mellett felvétetett.

Schreiber Adolf 1850. Mártius 1. 5 f. díj mellett felvétetett.

Hochfelder Adolf 1850. Márt. 8. 6. f. díj lefizetése mellett türelmezett izraeliták közé felvétetett.

Lichtner Dávid 1850. Máj. 8. 17 f. 30 kr. díj mellett türelmezett izraeliták közé felvétetett, házszerzési engedélyt pedig nyert 1854-ben.

Schweiger Fülöp 1850. Máj. 8. türelmezett izraeliták közé 6 f. díj mellett felvétetett. - 1867. é. Oct. 16-án 50 f. díj mellett pedig lakosittatott.

Ludvik Mór 1850. Jun. 10-én 6 f. díj mellett türelmeztetett.

Neuman Sámuel 1850. Jun. 10-én 8 f. díj mellett türelmeztetett.

Schwarzenberg Jakab 1850. Jul. 1. 6. f. díj mellett türelmeztetett.

Hacker János 1850. Jun. 25. 10 f. díj mellett türelmeztetett.

Weisz Izrael 1850. Oct. 18. 20 f. díj mellett türelmeztetett.

Fleischer Herman 1851. Ápril. 11-én 24 f. díj mellett lakosittatott.

Spitzer László 1851. Máj. 9. 24. f. díj mellett lakosittatott.

Spitzer Jakab 1851. Aug. 29. 24 f. díj mellett lakosittatott.

Weisz Mórítz 1851. Sept. 1. 24 f. díj mellett lakosittatott.

Ozman Henrich 1851. Nov. 26. 24 f. díj mellett lakosittatott.

Fuchs Ádám 1851. Dec. 1. 24 f. díj mellett lakosittatott.

Steiner Márton 1851. Dec. 9. 24 f. díj mellett lakosittatott.

Schwarz Lajos 1852. Márt. 19. 24 f. díj mellett lakosittatott.

Steiner Farkas 1852. Ápril 30. 24 f. díj mellett lakosittatott.

Schwarz József 1852. Máj. 7. 24 f. díj mellett lakosittatott.

Ungar Herman 1852. Nov. 3. 24 f. díj mellett lakosittatott.

Khón Mórítz 1852. Dec. 10. 24 f. díj mellett lakosittatott.

Fischel Ádám 1853. Február 14. 24 f. díj mellett lakosittatott.

Vitz Ferencz 1853. Ápril 1. 24 f. díj mellett felvétetett.

Steiner Ignác 1853. Ápril 5. 24 f. díj mellett felvétetett.

Gálanda Herman 1853. Ápril 18. 24 f. díj mellett felvétetett.

Schwarz Mózes 1853. Máj. 13. 100 f. díj mellett lakosítottatt.
Weisenbürger Ignác 1853. máj. 23. 24 f. díj mellett felvétetett.

Krausz Adolf 1853. Aug. 5. 24 f. díj mellett felvétetett.

Grünhút Náthán 1853. Sept. 9. 24 f. díj mellett felvétetett.

Lóvi Izsák fia Emánuel 1853. Sept. 9. 24 f. díj mellett felvétetett.

Schlésinger Mór 1853. Nov. 15. 24 f. díj mellett felvétetett.

Schnitzer Áron 1853. Nov. 25. 24 f. díj mellett felvétetett.

Lindner Ignác 1853. Dec. 9. 24 f. díj mellett felvétetett.

Brett Leopold 1854. Jul. 24. 100 f. díj mellett lakosítottatt.

Lóvi Sámuel 1854. Aug. 11. 24 f. díj mellett felvétetett.

Lindner Illés 1854. Dec. 1. 24 f. díj mellett felvétetett.

Witz Salamon 1855. Márt. 16. 24 f. díj mellett felvétetett.

Blau Dávid 1855. Márt. 26. 24 f. díj mellett felvétetett.

Rausnitz Bernát 1855. Ápril 23. 24 f. díj mellett felvétetett.

Bramer Mór 1856. Jan. 7. 100 f. díj mellett lakosítottatt.

Witz Ferencz 1856. Jan. 7. 100 f. díj mellett lakosítottatt.

Strasburger Lázár 1856. Jun. 17. 24 f. díj mellett felvétetett.

Klein Izrael 1856. Sept. 9. 24 f. díj mellett türelmeztetett.

Khón Mózes 1856. Sept. 15. 50 f. díj mellett lakosítottatt.

Schwarz Márton 1856. Sept. 23. 24 f. díj mellett türelmeztetett.

Fuchs Mandl 1856. Oct. 27. 24 f. díj mellett türelmeztetett.

Politzer Bernát 1857. Jan. 19. 50 f. díj mellett lakosítottatt.

Strakus Sándor 1857. Jan. 19. 24 f. díj mellett türelmeztetett.

Behr Károly 1858. Nov. 12. 24 f. díj mellett felvétetett.

Stern Salamon 1862. Jun. 2. lakhatási engedélyt nyert.

Kurzmantel Mózes 1862. Jul. 18. 100 f. díj mellett lakosítottatt ki időközben Aradra költözött.

Fischer Gábor 1863. Jun. 19. 100 f. díj mellett lakosítottatt.

Goldhammer Mór 1864. Jan. 4. 10 f. díj mellett ideiglenes tartózkodásra engedélyt nyert.

Weisz Salamon 1867. Aug. 23. 25 f. 20 kr. díj mellett türel-

meztetett.

Galandauer Móricz 100 f. díj mellett lakosított.

Dr. Scheiber Ignác 1870. Decz. 15-én lakhatási engedélyt nyert.

Dr. Hacker Lajos 1875. évben letelepedését bejelenti.

Weisz Sigmond 1874. Jul. 6. 100 f. díj mellett lakosított.

Feuer Jakab 1879-ben 200 f. díj mellett lakosított.

Werschetz Károly 1850. Jul. 22-én 20 f. díj mellett türelmezte-tett.

Blau Sándor 1853. Jul. 22. 24 f. díj mellett türelmeztetett.

1860. é. február 18-án kelt császári rendelettel az izraeliták ingatlan birtokok szerzésére feljogosítottak. (lásd. 1860. évi birodalmi törvénylapot.)

Ami a zsidók létszámát illeti, felvilágosításul a következő adatok szolgálnak:

1850-ik évi népszámlálás szerint volt Kecskeméten

939 izraelita

1857-ki szerint 1211 "

1870-i szerint 1512 "

1880-i szerint 1749 "

ezen adatokból kitűnik, hogy az izraeliták létszáma fokozatosan növekedett.

1868-ban is összeirattak az izraeliták, ekkor azok létszáma volt 1424.

Férfi volt 751, nő 673, mely 282 családot képezett.

Ezen összeírásra alkalmat szolgáltatott a következő kormányzé-ki intézkedés.

Az 1867. é. 17. t. cz.³⁴ az ország izraelita lakosait a keresztény lakosokkal minden polgári és politikai jog gyakorlására egy-iránt jogosítottaknak nyilvánítván, a kormány mellőzhetlen feladatának tekintette hazánk izraelita polgárainak alkalmat nyújtani arra, hogy saját egyházuk önkormányzati viszonyainak s a hit-községek rendezéséről és hitfelekezeti tanintézetekbeni közokta-tásnak a kor kívánalmainak megfelelő alapokon való rendezéséről maguk között tanácskozva, oly intézkedéseket alkossanak, melyek lelkiességük szabadságának teljes megóvása mellett - mind az állam, mind különösen e hon izraelita polgárainak érdekeit bizto-sítsák, a kormány e célból az egyetemes izraelita hitfelekezeti

közgyűlés összehívását tartotta szükségesnek, s elrendelte, hogy az érintett congressusra választás útján képviselők küldessenek.

A magyar és erdélyországi izraeliták egyetemes egyházai gyűléséhez kiküldendő képviselők választására nézve, de csak ad hoc³⁵ alapszabályok dolgoztattak ki, melyek a választás módját és idejét meghatározzák.

A választás ideje 1868. é. Novemb. 18-ra, a congressus határnapja pedig ugyanaz évi december 10-re tüzetett ki.

A központi választmány megalakult, melynek vezetése és felügyelete alatt a választás 1868. é. November 18-án valóban végrehajtatott.

Mielőtt azonban a választás megejtetett volna, Gallia Fülöp izraelita választási elnök a választó izraelitákhoz következő beszédet intézett:

Tisztelt polgártársaim! A magyar zsidóság egész Magyarország, szeretett hazánk széles határaiban, ma egy és ugyanazon időben egy igen nagy és emlékezetre méltó napot ünnepel, egy napot, mely eseménydús következményeivel nemcsak a zsidó nemzet évkönyveiben, hanem hála az égnek, és a megváltoztatott időviszonyoknak, Magyarország történetében is örök és kiolthatatlan betűkkel fog egykor feljegyezve lenni.

Ma végre elértük azon napot t. hitrokonaim, melyen egy szabad polgár legszebb jogainak egyikét legelőször élvezhetjük, midőn mi a legszelesebb és legszabadelvűbb alapon nyugvó népválasztás szerint, az ő nagyméltósága a magyar kir. vallás és közoktatásügyi minister által december 10-re egybehívott országos izraelita gyűléshez követeinket választjuk.

Feszült várakozással és ama néma részvetteljes kérdéssel néznek reánk keresztény polgártársaink; vajon miképp fogja az ezredéves bilincsei alól még alig felszabadult nép az első alkalommal szabadságát és jogát felhasználni.

De nemcsak magyar polgártársaink szeme függ rajtunk, hanem a művelt nagy Európának különböző országaiban lakó száz és száz-ezer hitrokonaink is, aggodalmas és dobogó szívvél várják az összes zsidóságra nézve döntő pillanatot, és nyugtalanul figyelnek kezdetünkre.

Mert ne csalatkozzunk! A közeledő congressus határozatai nemcsak ránk nézve magyar zsidókra s későbbi utódainkra fognak nagy

fontossággal lenni, hanem annak eredménye az összes európai zsidóságra is kiszámíthatatlan horderővel fog visszahatni.

Nincs példa a történetben, az első Napóleon által egybehívott francia zsidó zsinaton kívül, hogy valaha bármily szabadelvű kormány is ily kezdeménylegesen lépett volna fel a zsidóknak alkalmat nyújtani, miképp belügyeiket törvényes és alkotmányos úton rendezhessék, és az egyes községek jelenlegi ziláltságát, egy a korszellem kívánalmaihoz képesti újjászervezés által legyőzván, állásukat az állam előtt, mintegy jól szervezett compact egészet tekinthetővé tehessék.

Vessünk röviden egy pillantást egyetlen egy évnek eseménydús történetére a magyar zsidóság életében. Mily nagyszerű változásokon mentünk keresztül ezen rövid idő alatt.

A magyar nemzet 1867-ik évben képviselői által egy népünkön ezer év óta nehezedeő igazságtalanságot nagylelkűleg és a legnemesebb módon jóvátett, midőn az országgyűlés egyhangúlag egy rövid törvényben kimondá, miszerint mi azon földön, melyhez mi már oly régóta, míg a rabszolgabilincsek nehéz nyomása és terhe alatt is, oly hű szeretettel ragaszkodtunk, azon országban, melynek szabadságáért és függetlenségéért az 1848-nak harczmezején hitrokonaink közül ezren és ezren elvéreztek szabad és hasonjogosult polgárok legyünk.

Vannak ugyan civilisált államok, hol azon elv "átalános emberjog" már évtizedek óta ki van mondva, de ott ez mindenütt csak heves, hitrokonaink kedélyét keserítő hosszú harczoskodással vivatott ki. Egyetlen egy nemzet sem mondta ezt ki ily szép, nemes, s méltó módon mint a magyar nemzet.

De a magyar kormány nem elégedett meg egyszerűen az egyenjogúsítással. Ezen kormánynak egy tagja,³⁶ egy férfi, ki mint ember-szerető, mint a zsidó nemzet régi jóltevője ismeretes, ki már ezelőtt régen, még a sötét előítéletekkel telt 30-as években nyomott népünk joga mellett bátran és nyíltan fellépett, e férfi ismerve községeink és iskoláink zilált állapotát, meg ezeknek tökéletes és gyökeres orvoslását is feladatául tűzte ki magának, midőn az izraelita congressus egybehívása által önmagunkra bizá belügyeinket alkotmányos, szabadelvű és egyszersmind autonomiánkat, az állammal szemben, megőrizendő módon rendezheti, és megálapíthatni.

Mutassuk meg tehát a magyar nemzetnek, hogy a bennünk helyezett bizodalomnak meg is tudunk felelni; mutassuk meg a művelt Európának, valamint tőlünk távollevő hitrokonainknak, hogy ismerjük a szabad alkotmányos polgárnak jogait és kötelességeit, és hogy "szabadság, műveltség és előhaladás" vallásunk ezredéves szent dogmáival igen jól és szépen összeférnek. Mutassuk meg ezen órában, különösen mi izraelita lakói, ezen csendes és megfontolt higgattságáról ismeretes városunknak, hogy mi is át vagyunk hatva egy törvényt tisztelő alkotmányos polgár érzelmeitől, mutassuk meg pedig ezt most az által, hogy ezen választást minden túlzott szenvedélyesség nélkül kezdjük és végezzük.

Engem tehát azon remény táplál, hogy míg azon esetben is, ha kívánataink és nézeteink a megválasztandó követ személyében nem összpontosulnának és magában az elvben is eltérnének egymástól, a kisebbségben maradt párt kedélyében semmi szenvedélyes keserűség vissza nem fog maradni, hanem sokkal inkább különösen a mi községünknek oly szükséges békesség és egyetértés köztünk ezután is épségben maradand, és a testvériség köteléke bennünket a választás után is össze fog kapcsolni.

De akármely párthoz csatlakoznak is uraim, vagy akármely elvhez ragaszkodnak is, azon egy kiáltásban, mellyel beszédemet végezni akarom, mindnyájan összhangzani és egyesülni fogunk: "Éljen kedves magyar hazánk, melynek hű és hasznos fiai akarunk mindnyájan lenni.!"

A választás a "Nádorhoz" czimzett vendéglővel kapcsolatban levő új színházi helyiségben ment végbe, Fischman Simon rabbi, és Schweiger Márton képviselő jelöltek közül az utóbbi választatott meg.

A congressuson minő szabályok alkottattak, lásd Őfelsége által szentesített szabályokat 5019/863. sz. a. irattárban.

A helybeni izraelita hitközség belátván annak szükségességét, hogy fokenkénti szaporodásuk miatt régi imaházuk helyett, mely 252 székhelyével alig fogadhat be 400 embert, s a nyári hőségbeni zsúfoltsága miatt könnyen epidemicus kóroanyagot fejlesztendő, így is aggodalmat gerjesztőleg kerülheté ki a közegészség rendőri befolyást, s e szerint a hivek egy nevezetes része, az iskola gyermekek pedig egészben kizárják - egy térős, egészséges és diszes imaházat építsen.

Tudvalevő dolog, hogy az építtetéshez pénz kell, a helybeni izraelita hitközség már régebben gondoskodott arról, hogy önmege-dóztatása által hitközségébeli költségeit fedezhesse, gyakorlat-ba vette a lúdvágatási s kóser húsmérés utáni u.n. Gabella - vá-gatási díjaknak szedését, mely kezdetben mérsékelt díj mellett gyakoroltatott, ebből fedeztetett a rabbi, tanítók, sakter stb. fizetése; de miután ezen jövedelem, nem fedezhette egyszersmind az újból építendő imaház költségeit, 1865. évi Január 22-én elha-tározta, hogy templomának felépítésére szükséges kiadások fedezé-se céljából az eddig fizetett ún. Gabella díjakat 50 % tolival felemeli, melyből azonban a lúdkereskedők 40 % toli leengedésben részesülnek, úgyhogy ők egy. a kivitelre vágott lúdért csak 8 krt köteleztetnek fizetni.

A felemelt gabella díjak miatt az izraeliták között mennyi sűr-lődés és kellemetlenség történt, kitűnik a 7152/879. sz. iratok-ból.

Mint érintetett, az izraeliták az új imaház felépítését elhatá-rozták, a költségvetés és tervrajz elkészítetett, mely szerint a templom felépítési költsége lett volna 61458 F. Az építkezés kezdetét vette 1864-ben, de az építkezés előhaladásával belátta az izraelita hitközség, hogy ezen összeg a templom felépítésére nem elegendő, mert az eredetileg készített, költségvetésben ki-tett összeget kétszeresen is meghaladja, ugyanazért kormányszéki jóváhagyás mellett felvett az országos izraelita alapból 20 évi törlesztésre 25000 forintot, hitsorsosainak egyes tagjai 13000 f. önkéntes adakozással járultak az építkezés költségeihez, vég-re felvett a helybeni takarékpénztárból 15000 forintot. Összesen 53000 f. ezen összegen kívül az épület tökéletes kiépíttetése még 30000 forintot vett igénybe, mely összeget az izraelita hit-község előállítani képes nem lévén, diszes új templomának kiépít-tetését pedig bizonytalan időre elhalasztani nem akarván, kiállit-tott 200 darab 100 forintos költsönkötvényt, melynek biztosítéká-ul összes vagyonát és közjövödelmeit tűzte, melyekből évenként 20 darab kisorolás útján fog beváltatni, addig pedig 5 % kamat fizettetik. Ezen 200 darab költsönkötvényből 130 darab az izrae-liták között értékesítetett, városi közönségünk pedig 20 dara-bot vett által 200 f. értékben, mely az izraelita hitközség ré-szére ki is fizettetett. Ez úton elárúsított kötvényekért bejött

összesen 15000 f., melyet, ha a költségelőirányzatban kitett 61458 f. és a költsönvett 53000 forinthez hozzáadunk, a templom építési költség tesz összesen 129458 forintot.³⁷

A templom elkészült 1871-ik évben, mely városunknak egyetlen új stílusban épített, valóban díszes, és monumentális épületét képezi.

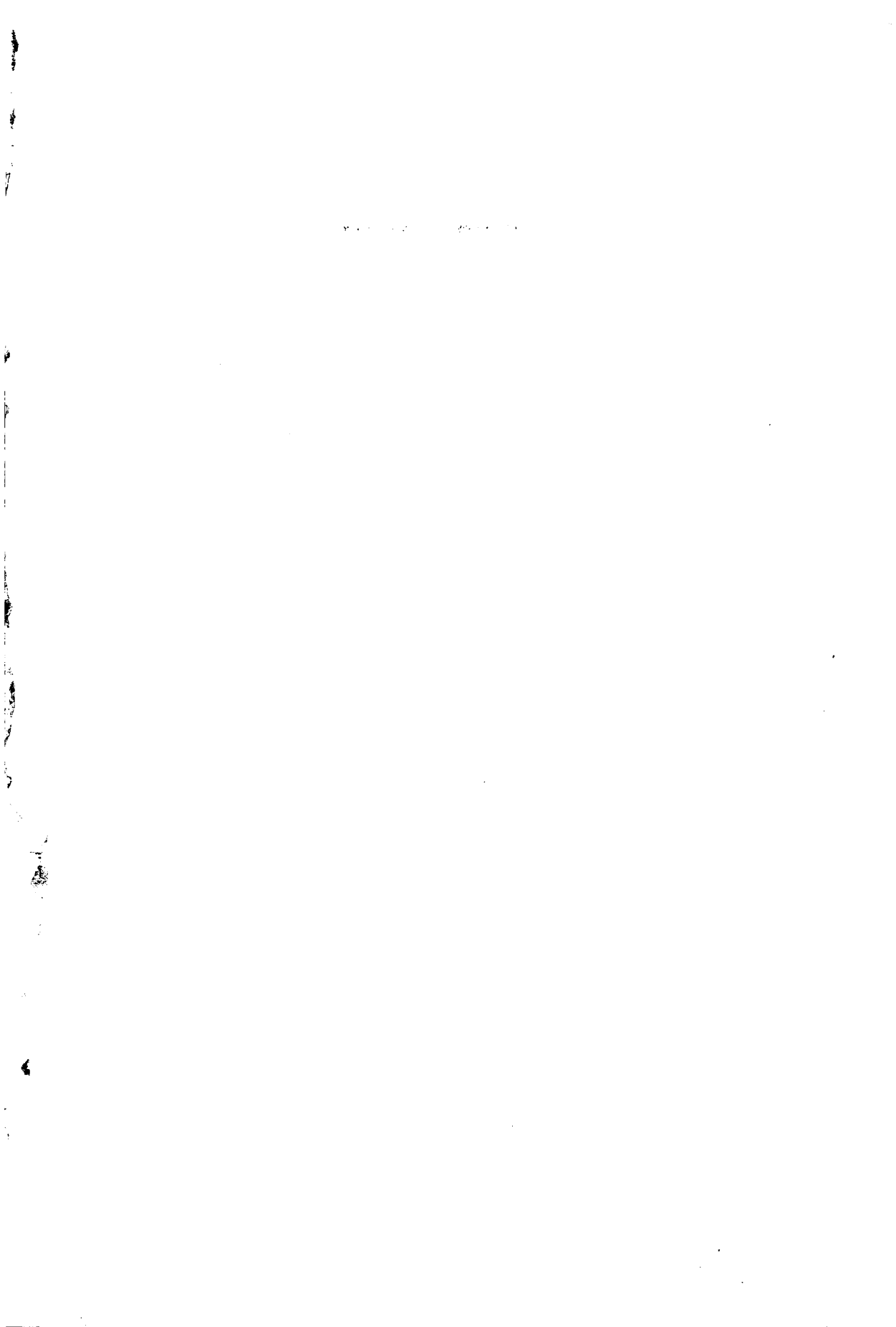
Az imaházra 1868-ik évben felsőbbileg engedélyezett sorsjegyek is bocsájtattak ki 15000 f. erejéig, ezekből azonban csak 2132 f. 21 kr. volt értékesíthető.

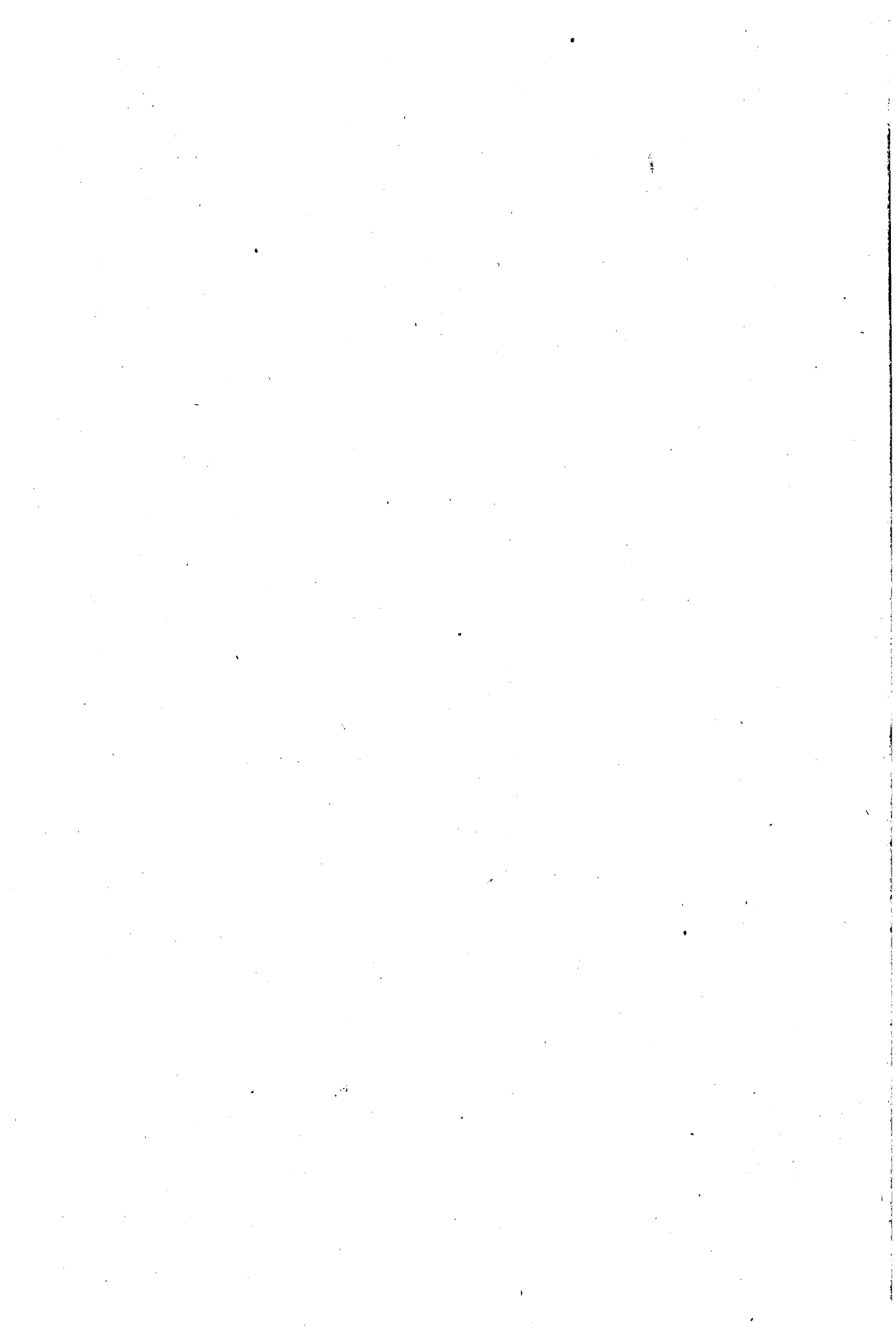
Az izraeliták új imaházának felépítése alkalmával ad hoc alakult bizottság tagjai közül: Schlésinger Vilmos, Fischman Simon rabbi és Dr. Millhoffer István különösen felemlítendőek, kik az építtetés és pénzügyi operatumok³⁸ keresztülvitelével a legnagyobb tevékenységet fejtették ki, és így hitsorsosaik háláját méltán kiérdemelték.

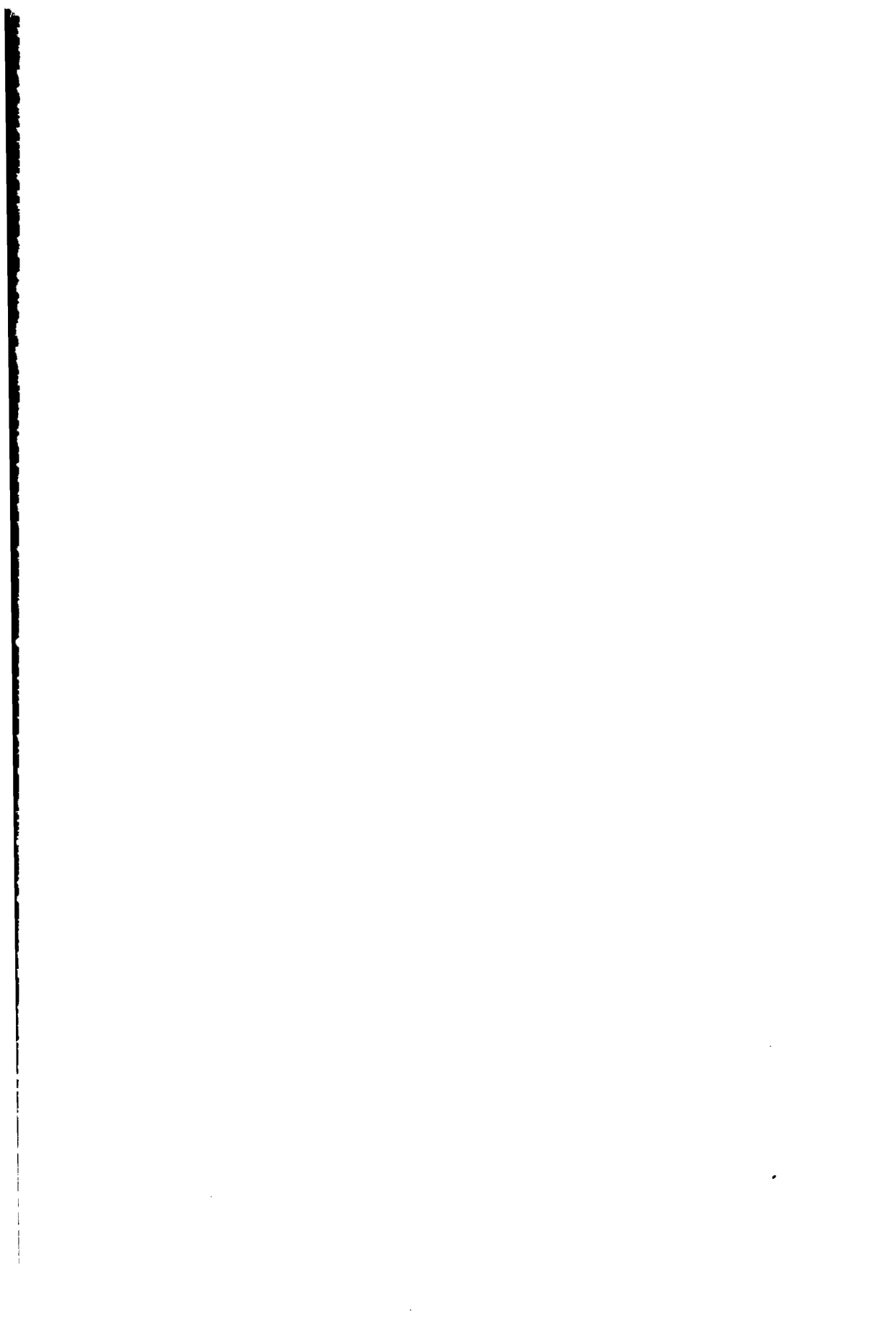
J e g y z e t e k

1. Hornyik megállapítása az 1836. évre, mint határköre, nem pontos. Ismeretes, hogy II. József 1785-ben rendeletileg felszámolta az örökös röghözkötöttséget, s az 1790-91. évi XXXV. tc. a jobbágyok szabad költözködését is törvénybe iktatta. Tehát az 1836. évi IV. tc. megjelenésének már döntő előzményei voltak. Vö.: Ifj. Barta János: A nevezetes tollvonás. II. József visszavonja rendeleteit. Bp., 1978. 88-90. p.; Magyar törvénytár, 1740-1835. évi törvénycikkek. Szerk. Márkus Dezső. Bp., 1901. (a továbbiakban Magy. tv. tár, 1740-1835.) 183-185. p.; Magy. tv. tár, 1836-1868. 15-17. p.
2. Az említett főrabbi Löw Lipót volt. A témához tartozó alapvető történeti munkája: A zsidó eskü múltja, jelene és jövője Pest, 1868.
3. Hornyik várostörténeti munkájának IV. kötete 1866-ban jelent meg Kecskeméten, az ígért folytatás azonban elmaradt.
4. E megállapítást ("... még csak ideiglenesen sem tartózkodott.") határozottan cáfolják a következő bekezdésekben található adatközlések.
5. praefectus=felügyelő, előljáró., commissio=meghagyás, itt: engedély
6. A zsidó konyha és bormérés bérleti összegének mértéke is mutatja, milyen nagy számban látogathatták már akkor a zsidók a kecskeméti vásárokat.
7. Schlachter, sakter=a zsidók vallási előírásai szerint a rituális metszést, az állatok levágását csak képzett metsző végezhetette. Kisebb hitközségekben a sakterek egyszersmind előimádkozók és templomszolgák is voltak.
8. A "két nyírás" a juhnyírásra vonatkozik. A zsidó kereskedők bérelhették a "város mázsáját", tehát igen fontos szerepük volt a gyapjúfelvásárlásban.
9. Az 1794. évi július 10-i tűz alkalmával 913 ház és 20 malom teljesen leégett a városban. A károsodott zsidók neveit is összeírták, mely összeírás szerint a "companiának" hét háza rongálódott meg, 1943 Ft értékben. A hitelezők állandó sürgetését sem tudták elhárítani: tartozásaik összege 7151 Ft volt, s hiába kérték ennek hét év alatti törlesztését. A csőd rövidesen bekövetkezett.
B-KML IV. 1504. h. Városi hirdetések, 1808. ápr. 3.; IV. 1504y. Vegyes ir. 1794. sz. nélk.; IV. 1504. g. Kérelmek, 1795-1796. 120 sz.
10. Másutt is megfigyelhető, veszi át a forrásokban található kifejezéseket.
11. conventionatus=szegődött béres
12. contractus=szerződés; subordinatio=alárendelés
13. A görögök bevándorlása Kecskemétre 1690 körül kezdődött. Ittartózkodásuk, tevékenységük lényeges írásos szabályozója az 1721. évi szerződés volt. Minderre ld.: Petri Edit: A kecskeméti görög kereskedők története a XVIII. században Cumania III.k. Kecskemét, 1975. 17-72.p.
14. Szent György napja=április 24. Európa nagy részében e napot a tavasz kezdeteként tartották számon.
15. Választott Közönség (lat.Electa Communitas) vagy más néven Külső Tanács. Ld.: Bálintné Mikes Katalin: Kecskemét város Tanácsa a XV-XIX. században. In.: Bács-Kiskun Megye múltjából II. Szerk. Iványosi-Szabó Tibor. Kecskemét, 1979.
16. beneficium=haszonvétel, jövedelem
17. "szemercze", szömörce=meszes talajon tenyésző, cserzőanyagot tartalmazó cserje.
18. Mint látható, a zsidó mesteremberek valójában céhfelállítására kérték engedélyt. Bizonyítja ezt egy korabeli tanácsi vélemény is: "Egyéberánt ezen Társulatot némely tekintetben úgy is lehet tekinteni, mint czéhet... lehet úgy is, mint csak egyszerű Jóltevő Társulatot;" B-KML. IV. 1504. b. 1847. 13.sz.
A zsidó iparosok másutt is kísérletet tettek önálló céhszervezet alakítására, de királyi privilégiumot az ország egyetlen zsidó céhe sem kapott. Dóka Klára: A pest-budai céhes ipar válsága (1840-1872) Bp., 1979. 122.p.

19. tractáltatott=tárgyaltatott (a tracto, are latin igéből)
20. scala=azaz az 1811. február 20-i devalváció után az inflálódott pénz át-számítására szolgáló hivatalos táblázat.
Scala devaluationis=a bankcédulák leszállítási mértéke. 1816-tól párhuzamosan két pénznem volt érvényben: a vft=váltóforint a pft.=pengőforint 40 %-át érte.
21. investitionalis summa=a költségre fordított összeg
22. species=azaz tényleges arányban lerovandó
23. hetelés=egy hétig vagy hétszámra való -például pusztai- tartózkodás. in natura=természetben teljesíti a kötelezettségeit, tehát nem kívánja meg-váltani a közterheket.
24. A "Pest megye Rendeinek túlbuzgó philantrópiája", az "érdemtelen", "alattomos utakon és módokon" kifejezések használata alapján mondható, hogy Hornyik Pest megye liberális álláspontjával szemben, amely a zsidók ingat-lanszerzésében polgárosodásuk támogató tényezőjét látta, Kecskemét ta-nácsának akkor még szűkkeblű felfogását tette a magáévá. Az ingatlanszer-zés korlátozásának természetes, kényszerű következménye lett, hogy -ellenszolgáltatás fejében- a zsidók mások nevére jegyeztették be a megvá-sárolt ingatlanokat. Mint láthatjuk, a kecskeméti tanács véleménye kb. 1846-ra megváltozott, józanabbá, haladóbbá vált.
Megjegyzést érdemel, hogy a Hornyik által említett 1840. évi váltótörvény megjelenése, valamint a zsidók ugrásszerű vagyonosodása, házszerzési tö-rekvése korántsem alkottak ilyen mértékű okozati összefüggést.
25. laudemium=bér
26. honoratior=a feudális Magyarországon a nem nemesi származású, értelmiségi foglalkozású személy (pl. ügyvéd, orvos, mérnök)
27. iccs=a korcsma, csárda bérlője, aki csak rövidebb ideig vezette az üzle-tet, valamint a bormérő alkalmazottja.
28. Regulatio=rendelkezés, határozat
29. proportio=viszony, arányos rész
30. falkás marha=a pusztai állattartó módra jellemző, hogy a tulajdonos nem a közös, hanem saját pásztor által őriztette jószágát.
Egy falkába 50-100 db juh vagy sertés tartozott.
31. Kecskemét melletti erdőterület, Hetényegyháza és Méntelek között helyezke-dik el.
32. nyomási legelő=átmenetileg legeltetett terület. Ismeretes, hogy a "nyo-más" eredeti jelentésében az a határrész volt, amelyet a betakarítás után a következő vetésig legeltettek. Ezt a földet a legelő állat megtaposta, trágyája kiölte a gyomot és javította a talaj minőségét.
33. göboly=hizóba fogott szarvasmarha.
34. A törvény kimondta ugyan a zsidók egyenjogúságát polgári és politikai te-kintetben, azonban az 1849. július 28-án törvénybe iktatott jogegyenlősi-téssel ellentétben a vallási egyenlőséget már nem mondta ki és az összeol-vadást segítő vegyes házasságot sem tette lehetővé.
35. ad hoc=alkalmi, ideiglenes
36. Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszterre utalt.
37. Hornyik alighanem pontatlanul rekonstruálta a templom építési költségét, hiszen a felvett kölcsönöket kivétel nélkül többletkiadások céljára fel-használtakként számította, noha minden bizonnyal az eredetileg előirány-zott költség egy részét is belőlük fedezték.
38. operatum=művelet

591